

BJØRN FØRDE

Livet i Fridlev

JULI-DECEMBER 2025

Livet i Fridlev

Juli - december 2025

Af Bjørn Førde

Privat udgivelse, marts 2025

Med undtagelse af nedenstående fotos er alle øvrige fotos taget af forfatteren.

Jonas Halfter, Almenr - side 3

Ian Utke Heilmann, Fridlev - side 27

Torkild Linde-Hansen, Fridlev - side 32 og 92

Reklame fra "People in Need" - side 46

Birgitte Høg, Fridlev - side 65

Global Tipping Points Report - side 67

Conni og Bjarne Winge, Fridlev - side 82

Pressefoto - side 109

Madkultur '25 rapport - side 114 og 117

Alle synspunkter, meninger og ord, samt kommaer, punktummer, afsnit, indrykninger, overskrifter, valg af fotos plus beskæringer af disse, er skabt af forfatteren.

Kunstig Intelligens i form af fx ChatGPT, Google Gemini, Jasper AI, Gronk, Transgate eller Midjourney er ikke på noget tidspunkt blevet bedt om at bidrage til dette værk.

Forfatteren udelukker ikke, at værkets sproglige og indholdsmæssige kvaliteter kunne være blevet forbedret ved brug af Kunstig Intelligens. Men i den verden, vi lever i, er det helt afgørende, at vi ved, hvem der har skabt hvad.

Forfatteren afviser heller ikke, at Kunstig Intelligens i andre af samfundslivets forhold kan spille en vigtig rolle, men vi må være sikre på, at teknologiens skabere og ejere anerkender, at de som alle andre skal overholde vores demokratiske spilleregler.

Marts 2026

Forord

en af de sidste beretninger om *"Livet i Fridlev"* i sidste halvdele af 2025 fortæller jeg under overskriften *"En synkende skude?"* om endnu en Fridlev-families beslutning om at flytte. I dette tilfælde er forklaringen heldigvis ikke en skilsmisse, men et ønske om at flytte familien tilbage til den storby, de kom fra, og som de efter de første års hvedebrødsdage har fundet ud af, at de ikke kan undvære.

Den lidt melodramatiske overskrift skyldes, at vi nu er oppe på syv fraflytninger ud af en forsamling på 42 familier. Hver sjette familie fra pionérgruppen er altså forsvundet! Om det rent statistisk er mere end normalt for et nyt bofællesskab, har jeg ikke grundlag for at vurdere. Men det er i hvert fald mere, end jeg har oplevet på så kort tid i de parcelhuskvarterer og opgange, jeg tidligere har boet i.

Men *nej*, jeg fornemmer ikke, at Fridlev er *en synkende skude* af den grund. På det personlige plan føles det imidlertid ret voldsomt. Vi har sagt farvel til en masse dejlige mennesker, som vi efterhånden havde lært at kende, og nu skal vi så til at lære nye mennesker at kende. Det har naturligvis også sin charme, og det kan sagtens vise sig at være en styrke for fællesskabet, bl.a. fordi tilflytterne har foretaget deres valg på grundlag af no-

get, de har kunnet se med egne øjne og høre om med egne ører – som samtalen i artiklen om *Connie og Bjarne flytter ind* handler om. For os andre startede eventyret alene med drømme og visioner nedfældet på papir, og vi byggede fællesskabet sten for sten, dag for dag. At nogle faldt fra undervejs, er ikke så mærkeligt. Men *så* mange? Det har overrasket.

Heldigvis er der også mange positive og opmuntrende fortællinger om livet i Fridlev blandt de 28 historier, som dækker sidste halvdel af 2025 *fra juli til december*: om vores mange vidunderlige børn; om vores vidunderlige bestand af svaler; om unge dansere på besøg fra Kenya; om indvielsen af Fridlevs helt egen 'Kongesten'; om samarbejdet med andre i kommunen for at styrke den grønne udvikling; om vores aktive deltagelse i kommunalvalget. Det har været spændende og fantastisk.

Og så har der undervejs også været diskussioner, som ikke altid har været helt lette. Nødvendige diskussioner om vores demokrati, hvordan vi løser uenigheder, hvad vi må og bør og kan og vil. Alt sammen nødvendige skridt i udviklingen af et nyt fællesskab, og skridt som undertiden afslører, at vi på nogle punkter er mere uenige, end vi har været klar over.

Som bekendt startede det hele med bogen om *"Rejsen til Fridlev. Om bofællesskaber og klimakrise"*, som udkom på Forlaget Frydenlund i maj 2024. Den fortæller i dagbogslignende form om de 575 dage, der gik, fra Anne og jeg i april 2022 for første gang hørte om muligheden for igen at flytte i bofællesskab, til vi flyttede ind i Fridlev i november 2023.

Dagbogshistorierne i *"Livet i Fridlev"* handler om, hvordan *dagligdagen* lever op til vores drømme og forhåbninger? Om hvordan det går med fællesmøderne, fællesspisningerne, udearbejdsdagene, klyngelivet, børnene, naboerne, uenighederne, festerne? Har det udviklet sig, som vi håbede og forventede, inden vi flyttede ind?

Alle dagbogsnotater skrevet om 2024 og 2025 foreligger som et elektronisk dokument, man kan finde på: www.f4dialogue.dk.

Man behøver ikke at have læst den første bog for at følge med. Men det kan være en fordel, og bogen kan bestilles på forlagets hjemmeside: Frydenlund - Frydenlund.

God fornøjelse!
Med venlig hilsen fra
Bjørn Førde

Indhold

JULI 2025**STILLE DAGE I FRIDLEV 6**

Fra en pensionists udkigspost 8

Vi flyttede ind for to år siden 13

AUGUST 2025**RØDGLØDENDE KLIMASOMMER 16**

Kampen om Klimaskærmen 18

Klimafolkemøde i Middelfart 22

Træningsskole for svaleunger 27

SEPTEMBER 2025**HØSTFEST, AFRIKA OG ULIGHED 30**

Månen går i rødt 32

Nafsi fra Kenya besøger Fridlev 35

Indvielse af Fridlevs 'Kongesten' 39

Grøn samtale og fællesspisning 41

Ulighed og klimaforandring 46

Hvor meget magter vi? 53

OKTOBER 2025**BÆREDYGTIGHED HÉR OG DÉR 56**

Almenr og Loop på besøg 58

Skal fællesspisningen ændres? 65

Hvornår 'vipper' kloden? 67

Snakker vi forbi hinanden? 73

Building Green om byggestop 77

Connie og Bjarne flytter ind 82

NOVEMBER 2025**FRIDLEV OG LOKALPOLITIKKEN 90**

Valgmøde om Klima 92

Lejre deltager i Klimamarchen 95

Bliver Thea valgt? 97

Står det virkelig så skidt til? 103

Grønne fællesskaber er bedst 107

DECEMBER 2025**TURBULENS BÅDE HER OG DER 112**

Mindre kød og mere grønt? 114

Julefest i Fridlev 120

En synkende skude? 122

Lyset vender tilbage 124

Status over året 126

Farvel til 2025 134

JULI 2025

STILLE DAGE I FRIDLEV

Endelig kommer der en periode, hvor der ikke sker ret meget i Fridlev. "Og tak for det," har vi i de sidste par uger sagt til hinanden. Det har vi brug for, og det bilder vi os ind, at andre bofæller også har, uanset om de er unge eller ældre. Det er nemlig ikke 'gratis' at bo i bofællesskab, især ikke i et nybygget ét af slagsen, hvor det ikke bare handler om at omdanne en bar mark til en blomstrende have,

men også at få udviklet de demokratiske og sociale adfærdsregler, som alle kan se sig selv i. Uge efter uge er kalenderen fyldt med masser af Fridlev-aftaler, formelle som uformelle.

Der er kokketjanser, hvor der skal udvælges retter, købes råvarer, grøntsager hakkes og snittes i lange baner, og efter måltidet vaskes op, stilles på plads, og gulve fejes eller vaskes. Der er deltagelse i op til flere ansvarsgrupper, hvor der skal holdes møder, aftales arbejdsopgaver, arbejdet udføres, og derefter planlægges på ny. Og så det månedlige fællesmøde naturligvis. Plus alt det løse.

Alt sammen en del af den 'pakke', som livet i bofællesskabet indeholder, og som gør det til en stor berigelse at være en del af. Ja, selve grunden til at vi er en del af Fridlev! Men nu og da tænker vi da over, om familien og vennerne oplever, at vi lukker os inde i bofællesskabet? Og vi glæder os til de perioder på året, hvor fællesskabet ikke kræver så meget og familie og venner kigger forbi. Juli er én af de måneder.

Mandag den 7. juli 2025

Fra en pensionists udsigtsplads

Lin har fundet en plads i solen på en stabel fliser, som venter på at blive lagt ud foran et af husene i Klynge 3, hvor jeg hører til. Fra min udsigtsplads på terrassen foran vores eget hus kan jeg på afstand følge med i hendes gøren og laden.

For lidt siden fandt hun noget, hun havde lyst til at undersøge nærmere og derfor meget fornuftigt valgte at sætte sig på flisestolen, efter hun havde taget et par ture ned ad den lille plasticrutsjebane, som klyngens børn og kammerater fra de andre tre klynger forlyster sig med, gerne ledsaget af begejstrede skrig, når de lander sikkert på benene, eller hyl og tårer, hvis landingen ikke går som planlagt. Heldigvis er det sjældent, at der sker noget mere alvorligt, end hvad et kys på kinden kan klare.

I Klynge 3 er vi 23 voksne og ni børn fordelt på 13 boliger. Selvom vi om nogle måneder vil være 10 børn, er andelen af børn mindre i vores klynge end i de to andre, bl.a. fordi fire af boligerne bebos af enlige, hvor børnene for længst er flyttet hjemmefra, og tre bebos af ægtepar, som også er godt oppe i alderen. Seks af de voksne er pensionister. Alt sammen betyder, at gennemsnitsalderen i Klynge 3 er højere end tilfældet er for Fridlev som helhed.

Det er muligvis forklaringen på, at 'livet' i Klynge 3 umiddelbart kan forekomme at være en smule roligere eller langsommere end i de andre klynger. Det passer mig fint, og det er ikke af den grund kedeligere.

Vi har alle vores rutiner, uanset om vi har et arbejde, som skal passes, eller vi efter årtiers indsats har trukket os tilbage. Alligevel kan jeg fra min udsigtsplads konstatere, at ingen dage er ens. Børn bliver syge og skal passes hjemme; forældre arbejder indimellem hjemmefra, sådan som dagens arbejdskultur giver mulighed for; nogle dage skinner solen, andre dage vælter regnen ned.

Men set fra *min* udsigtsplads er Elin en fast bestanddel af det sceneri, jeg dagligt kan studere på gårdspladsen. Sammen med storebror Max og sine forældre, Ida og Jonas, kommer hun som regel ud ad døren nogenlunde samtidig med, at jeg har hældt kaffe i koppen og, stadig iført min morgenkåbe, sætter mig til rette på stolen ude foran køkkenvinduet for at starte dagen stiltfærdigt, som jeg plejer, måske med avisen foran mig, hvis avisomdeleren har nået at aflevere den i postkassen.

Det hænder, at de små er trætte eller irritable, og måske forældrene ligeså, det husker jeg fra mine dage som småbørnsfar var en del af afleveringsforretningen. Men efterhånden kender jeg familien godt nok til at vide, at det hurtigt driver over. En krammer fra mor eller far kan som regel klare krisen, i hvert fald indtil de har forladt Fridlev.

Elin-familiens hus er ikke det eneste omkring gårdspladsen, hvor det om morgenen myldrer frem med børn, de fleste i børnehaveralderen, nogle stykker i skolealderen; nogle i højt humør, andre tydeligvis med lyst til at gøre noget helt andet, end forældrene har besluttet. Men ofte oplever jeg om eftermiddagen, at de straks efter at have smidt overtøjet suser rundt på gårdspladsen i højt humør, nogle styrer målrettet mod sandkassen, andre skal lige prøve en tur i rutsjebanen. Til næste år vil der sikkert være rift om de to gynger, som det længe har været planen at få bygget, men som andre projekter har skubbet ned på listen over opgaver.

Hvad tænker de mon om den gamle mand, som godt nok ikke hver dag, men dog ret ofte, både om morgenen og eftermiddagen, sidder ved sit lille kaffebord på den anden side af gårdspladsen?

Måske at han er en del af det faste *inventar*! Heldigvis ved de, at jeg er *levende*, og når rygten vil vide, at der er friske æbler fra sommerhuset i skålen på bordet, kommer flere af dem gerne forbi og 'forstyrrer'.

Lidt før Elin er dukket op i døren, som regel lidt før halv otte, er det *Annette*, som indtager scenen, med rygsækken pakket og en gangstav i hver hånd, klar til gåturen på omkring tyve minutter til Hvalsø Station, hvor hun vil finde en plads i regionaltoget fra Kalundborg eller Holbæk og stige af på Hovedbanegården, gætter jeg på. Her springer hun over i et S-toget til

Nordhavn Station, hvor hendes arbejdsplads ligger mindre end et stenkast fra stationen.

Fra hun går hjemmefra til hun sætter sig i kontorstolen gætter jeg på, at der er gået godt og vel en times tid, i værste fald halvanden time. Når vi senere på dagen vinker til hinanden en halv times tid inden klokken ringer til fællesspisning klokken 18, har hun altså brugt op imod tre timer på transport. Det har jeg selv prøvet i min tid på arbejdsmarkedet, og jeg husker, hvor trættende det kunne være.

Heldigvis kan jeg konstatere, at Annette har dage, hvor hun kan arbejde hjemmefra. Måske er det også på de dage, hun tænker på, at den dag hastigt nærmer sig, hvor hendes pensionisttilværelse starter. Ikke alle glæder sig til at forlade arbejdsmarkedet, men jeg har på fornemmelsen, at Annette sagtens kan finde noget at tage sig til i Fridlev, sådan som vi selv har, og det meste af det er både sjovt og hyggeligt, men indimellem naturligvis også anstrengende for den aldrende krop.

Alderen er til gengæld endnu ikke det store problem for vores naboer, *Lærke* og *Casper*. De er i starten af 30'erne, altså på alder med vores egne børn, for ikke så længe siden færdige med deres studier, nu i gang med deres første 'rigtige' job, og bosiddende i deres første hus, som de som alle førstegangskøbere sikkert har været nødt til at låne en masse penge i banken til.

Jeg var i samme alder, da jeg for første gang vovede mig ud i et huskøb for mere end 40 år siden. Det var dengang renten på et lån svingede omkring 16-18 procent; og dengang regeringens *kartoffelkur* mod slutningen af 80'erne fik boligmarkedet til at vakle. Til gengæld var prisen for et hus ikke på det svimlende niveau, vi oplever i dag.

I weekenden mødes vi ofte ved vores respektive udsigtspladser foran huset, når solen varmer efter at være steget op over hustagene på den anden side af gårdspladsen. Kaffe for mit vedkommende, te for deres, med en bog eller en avis til at få tankerne i sving, og måske lidt snak om en begivenhed i bofællesskabet, vi alle har deltaget i. Det kan være rart at fornemme, om vi har oplevet begivenheden på samme måde. Sådan er det som regel, men ikke nødvendigvis altid.

Til hverdag er det sjældent, at jeg om morgenen ser andet end ryggen af dem, når de haster op til cykelstativet på den anden side af fælleshuset for at nå et tog på stationen, som kan transportere dem ind til hovedstaden, muligvis sammen med andre af de mange bofæller, som arbejder dér. Nogle dage ser jeg dem igen i god tid, inden vi samles til fællesspis-

ning; andre dage dukker de først op, når det alt for skarpe lys langs stierne er blev tændt, måske fordi de har haft andre gøremål inde i byen efter en lang arbejdsdag.

Naboerne til den anden side, *Ilse* og *Hans Jørgen*, er også pensionister og kan derfor også tillade sig at rutte med tiden, som jeg især om formiddagen ofte tillader mig at gøre. Efter gennem mere end 40 år at være tvunget til at stå tidligt op for at møde tidligt på arbejde fem af ugens dage, oplever jeg det som utroligt frigørende at kunne stå op, når jeg har lyst til det. Jeg vågner fortsat lige så tidligt som i mine arbejdsår, åbenbart en vane jeg ikke magter at ændre på, men efter en times tid med læsning i én af de flere bøger, jeg normalt har gang i, er det såmænd ikke svært at lukke øjnene igen. Når jeg endelig er klar til at begive mig ud i det offentlige rum, kan det sagtens være på sin plads at hilse på folk på gårdspladsen med et ”god formiddag” snarere end ”godmorgen”.

Jeg har nu indtryk af, at vores pensionistnaboer er mere disciplinerede på det punkt, end jeg er. I hvert fald er de langt mere flittige til at holde sig i form, og ofte hilser vi første gang på hinanden, når jeg nyder morgenkaffen, mens de er på vej op til skuret for at lukke cyklerne ud og tage ud på en længere tur, op og ned ad de mange smukke bakker, som området omkring Fridlev er begunstiget med; eller måske en lige så smuk gåtur ud til den nærliggende skov, *Bistrup Skovene*, eller den nærmeste landsby, *Kisserup*.

Når de mange børn og voksne, som af forskellige grunde er tvunget til at forlade deres hjem om morgenen, er forsvundet, sænker stilheden sig over vores gårdsplads. Måske trækker jeg indendørs for at læse eller skrive. Måske har jeg en dag, hvor jeg også har et ærinde i hovedstaden. Måske skal der købes ind i ét af de tre lokale supermarkeder. Måske får jeg en snak med nogle af de andre hjemmegående.

Men stille er her, dejligt stille, en stilhed før stormen. Fem-seks timer senere begynder forældrene at vende hjem med deres børn fra børnehaven og skole, og så får gårdspladsen nyt liv. Ikke bare vores egne børn suser rundt, til bens eller på cykel, men kammerater fra de andre klynger i Fridlev slutter sig til.

Jeg kan bevidne, at ’vores’ børn er søde og velopdragne, og det er sjældent, at det kribler i mine fingre for at blande mig, hvis jeg fornemmer, at der er optræk til konflikter. Men de er heldigvis også forskellige, har forskellige temperamenter og niveauer af tolerance. Så det sker da, at det slår gnister under legen i sandkassen, eller når der er trængsel ved rutsjebanen.

At nogle børn er mere dominerende i en gruppe end andre kan heller ikke overraske; sådan er det trods alt også blandt forældrene.

Det finder de som regel selv en løsning på, og hvis uenighederne resulterer i tårer, er der altid en forælder, som skærer igennem.

Historien har masser af eksempler på, at uenighed om børnenes adfærd og opdragelse kan være et bofællesskabs mest følsomme tema og udløse konflikter forældre og andre bofæller imellem. Nogle forældre har det helt fint med, at andre forældre – også sådan nogle bedrevidende bedste-forældre som os – blander sig, når bølgerne går højt. Andre reagerer kraftigt, hvis man tillader sig at irettesætte deres barn, uanset hvor berettiget en irettesættelse, der måtte være tale om.

Generelt blander jeg mig ikke, medmindre der er tale om situationer, hvor jeg vurderer, at børnenes sikkerhed er truet. Som når nogle af dem kommer hjulende ud på vejen fra parkeringspladsen på deres små cykler og glemmer, at biler, der kører ind på vores område, ikke altid har sat farten så langt ned, som skiltene angiver.

Men jeg er glad for, at nogle forældre har meddelt, at de vil tage initiativ til nogle aftenmøder, hvor vi – både børneforældre og andre - kan snakke sammen om, hvordan tilværelsen for Fridlevs børn bør se ud. Det behøver jo ikke munde ud i en detaljeret 'børnepolitik', men det kan være rart for os alle at have en fornemmelse for, hvor forældrenes tolerance-tærskler befinder sig.

Min udsigtsplads ud mod gårdspladsen er blevet en vigtig del af det *gode liv*, Fridlev tilbyder mig. Børnene i særdeleshed bidrager til at holde den aldrende pensionist i live. Det ved de ikke selv lige nu, men det håber jeg en dag at kunne forklare dem.

Mandag den 28. juli 2025

Vi flyttede ind for to år siden!

Kan det virkelig passe, at det i dag er præcis to år siden, de første bofæller fik adgang til deres nybyggede boliger nede i det, vi kalder for Klynge 1? Ja, det kan det. I hvert fald er det den dato, der står på billedet optaget med mobiltelefonen: fredag den 28. juli 2023.

Ser man grundigt efter, hvad der foregår i baggrunden af billedet, foran rækken af boliger, får man øje på flere håndværkere, som bevæger sig rundt for at gøre de sidste ting færdige. Ved ét af husene er der stadig et stillads. På et par af husene arbejdes der stadig med at lægge tag. Vi befinder os med andre ord stadig på en byggeplads.

Et billede taget samme sted i dag ville vise et helt andet Fridlev. Den brune jord på den skrånende gårdsplads er erstattet af grønt græs, som godt nok stadig ikke har den styrke, vi kunne ønske os, men hvor børnene trods alt kan boltre sig. Foran husene er der anlagt små haver, hvor den minimalistiske plads er udnyttet med stor opfindsomhed, ofte med en blanding af urter og blomster. Oppe på toppen af gårdspladsen, lige bag den første række af bofæller, står der nu et legehuse malet i bofællesskabets lysegrønne farve, tæt ved en sandkasse. Til højre for bofællerne kan børnene muntre sig med en tur i en rutsjebane.

Fortsætter man fra gårdspladsen i Klynge 1 til de to andre gårdspladser, hvor husene blev bygget færdige nogle måneder senere, er ind-

trykket det samme. Det er egentlig overraskende, ligefrem imponerende, hvor langt vi er nået! Hist og her bliver man selvfølgelig mindet om, at Fridlev stadig er et nybyggeri – legepladserne er ikke færdige, der mangler at blive bygget et skur til haveredskaber, osv. Men som venner og bekendte samstemmende udtrykker, når de besøger os:

”Nu begynder det at ligne arkitektstuens modelbilleder, som I viste os, da I første gang fortalte om muligheden for at flytte til Fridlev.”

Men træerne er endnu ikke vokset ind i himlen, sådan som man kan se på modelbilledet på forsiden af min bog om ”*Rejsen til Fridlev*”. Det er heller ikke alle de mere end 1000 træer og buske, som for de fleste gevæksters vedkommende er plantet ved bofællers håndkraft, som har overlevet den første sæson præget af skiftevis for meget regn og perioder med tørke. Heller ikke selv om en hård kerne af dedikerede bofæller har brugt timevis på at holde ukrudtet væk fra rodnettet eller trække slanger rundt i landskabet for at stille tørsten.

En del af arbejdet med at få de fælles udearealer til at ligne det frodige og blomstrende landskab, som vi har drømt om, lige siden vi satte vores underskrifter på købsdokumentet, er blevet udført på de fælles arbejdsdage, typisk en søndag cirka hver anden måned. Men det er i virkeligheden blot toppen af isbjerget. Det samlede udeareal er nu opdelt i 12 områder, hvor ansvaret for at holde liv i de mange træer og buske påhviler de nærmeste beboere. Lige nu ser det ud til, at det er lykkedes bedre nogle steder end andre. Det er i sandhed heller ikke nogen let opgave! Nogle steder er jorden dårligere end andre, og nogle steder skal der vandes mere end andre, når tørken banker på. Der er udlagt et langstrakt netværk af vandslanger, men de skal stadig trækkes frem og tilbage.

Oveni det *udendørs* landskab kommer indretningen af de fælles *indendørs* faciliteter i vores fire fælleshuse. Det er vi heller ikke helt i mål med endnu, men tæt på. Køkkener fungerer. Legerummene på fælleshusenes 1. sal benyttes flittigt. Gæsteværelser er ofte booket til besøgende venner og familiemedlemmer. Værkstedet benyttes flittigt at dømme efter lyset, som er tændt til langt ud på aftenen. Orangeriet benyttes til møder og fester.

Når gode venner spørger, om vi har fortrudt, kommer vores svar hurtigt og klart: ”Overhovedet ikke!” Og det er sandt.

Men det sker, at der følger en kvalificering med i næste sætning: ”Det har også trukket tænder ud!” Hvilket ikke er mindre sandt.

Jeg tror, jeg har det som de fleste af mine bofæller. Tiden siden indflytningen har foreløbig været en spændende og lærerig rejse! Men det har

helt sikkert også været mere arbejdskrævende at etablere et helt nyt bofællesskab, end jeg havde forestillet mig. At bo i bofællesskab er *altid* arbejdskrævende. Det kræver en indsats at få de mange glæder og fordele, som bofællesskabet *også* tilbyder.

Men jeg vil ikke lægge skjul på, at jeg glæder mig til næste fase, hvor *Livet i Fridlev* bliver lidt mindre hektisk og stressende.

AUGUST 2025

RØDGLØDENDE KLIMASOMMER

Det er to år siden, at en storm med det helt almindelige navn "Hans" besluttede at kaste sit ualmindeligt voldsomme raseri ned over Gudbrandsdalen i Norge, lige dér hvor familiens hus befinder sig. En elv i nærheden svulmede i løbet af en enkelt nat op til dobbelt størrelse, og sammen med andre elves og vandløbs små og store vandmængder førte det til en stigning på halvanden meter i søen. Det gik heldigvis ikke ud over hytterne langs søen, men nogle af de små joller, som folk bare havde

trukket op på stranden, endte de mærkeligste steder. Anderledes alvorligt udviklede det sig nogle steder langs den brusende elv længere nede i dalen, hvor huses fundamenter pludselig gav efter og sejlede afsted uden at spørge om lov, og veje og broer blev opslugt af frådende vandmasser.

Som billedet af vores børnebørn i aktion ude på søen viser, var situationen i år en helt anden, men ikke af den grund mindre bekymrende. I flere uger lå lufttemperaturen tæt på de 30 grader, og en enkelt dag over, en historisk måling. Vandet i søen kunne måles til et stykke over de 20 grader, som er normal badetemperatur langs de danske kyster, men ikke i en norsk sø, der lever af smeltet sne fra højfjeldet, og 13-14 grader derfor er det normale.

Klimakrisen har i sandhed mange ansigter! Og hverken krige, folkemord eller orange farvede præsidenters gakkede afvisning af klimaforskningens konklusioner bør få os til at glemme, at vi ikke kan tillade os at vente med at gøre noget ved klimaet. Det gælder for os, som lever i et 'bæredygtigt' fællesskab, og det gælder for de politikere, som vi har valgt til at tage de store overordnede beslutninger på vores vegne, både på landsplan og i de enkelte kommuner.

Tirsdag den 12. august 2025

Kampen om Klimaskærmen

Klimaskærmen har været en kampplads lige siden arbejdet med at udarbejde vedtægter for bofællesskabet startede for et par år siden. Eftersom vi i starten ikke forventede, at der ville opstå et akut behov for at vedligeholde de dele af huset, som udgør klimaskærmen (sokkel, facader, døre, vinduer og tag), blev vi enige om at udsætte beslutningen. Så fik vi tid til at tænke os om.

Og hvorfor skulle det så være nødvendigt at tænke ekstra meget over klimaskærmens placering i vedtægterne?

Måske fordi vedligeholdelsen af klimaskærmen som enten et *fælles* eller et *individuel* ansvar berører både principielle og udviklede tekniske aspekter. Måske også fordi det handler om penge, i værste fald endda rigtig mange penge. Derfor tillod vi os selv at tage os god tid.

Alle byggerier har naturligvis en klimaskærm, som skal vedligeholdes. Taget kan gå i stykker, så vand trænger ind. Facader skal vedligeholdes for at beskytte mod vind og regn. Sokkel, tagrender, vinduer og døre skal ses efter. Alle danskere ved efterhånden, at skimmelsvamp bl.a. kan skyldes, at der er noget galt med klimaskærmen.

For ejere af et *hus i et villakvarter* er der ikke så meget at raffe om. Her står du selv med ansvaret. Der findes som regel en grundejerforening, men den tager sig typisk af fælles veje, måske en fælles legeplads, og organiserer de årlige vejfester. Husenes klimaskærm er sikkert noget, man snakker om, hvis nogle i kvarteret har haft problemer. Men foreningen har ikke noget ansvar.

Det har en *ejerforening i en etageejendom* bestående af ejer- eller andelsboliger til gengæld. Her betaler man typisk løbende ind til vedligeholdelse af sokkel, ydermure og tag som en del af det månedlige foreningsbidrag, eller medlemmerne opkræves et ekstrabidrag, hvis der er behov for en større reovering af taget. Det giver god mening.

Ligesom der i en *lejebolig* ikke er tvivl om, at det er ejendommens ejer, uanset om der er tale om en privatperson eller en virksomhed, som tager alle beslutninger og afholder alle udgifter, der har med klimaskærmen at gøre. Det kommer lejerne i sidste ende sikkert til at betale for på den ene eller anden måde, men typisk vil det være indbygget i den leje, der betales hver måned.

Helt så enkelt er det ikke, når det gælder Fridlev, fandt vi ud af!

Vores byggeri består af *ejerboliger*, bygget i rækker som en slags *rækkehuse*, men med forskellige størrelser, forskellige tagkonstruktioner, nogle i ét plan, andre i to etager, nogle malet og andre i naturfarvet træ.

I de vedtægter, bygherren foreslog, blev det foreslået, at klimaskærmen skulle være et *fælles* anliggende, i lighed med udgifter til drift af fælleshuse, investeringer i legepladser, ol. Med betaling efter husets areal, som er normalen på området.

De første tilkendegivelser i starten af 2024 viste, at det nok ville være umuligt at få opbakning til den løsning, som ville være den mest enkle. For regnede man nærmere efter, blev det hurtigt klart, at et 60 m² hus beliggende et bestemt sted ville blive dyrere at male end et 90 m² hus beliggende et andet sted. Et lille hus, som skulle males, ville blive dyrere end et end større hus, som ikke skulle males. Étplanshuse ville ikke kræve stilladser for at blive malet, men det var nødvendigt for huse i to etager. Og sådan kunne man fortsætte listen med eksempler, som viste, at det i hvert fald ikke var nok med ét kriterie, når prisen skulle fastsættes.

På den anden side er der ønsket om at sikre, at bebyggelsen som helhed bliver vedligeholdt, at der bliver passet på Fridlevs arkitektoniske udtryk, at ingen huse får lov til at forfalde, at husenes farver står lige så klare og friske, som da vi flyttede ind.

Udfordringen var med andre ord at finde frem til en ordening, som kombinerede det *individuelle* med det *fælles*, uden at det bliver alt for kompliceret, bureaukratisk og uoverskueligt rent økonomisk.

det sidste års tid er der gjort flere forsøg på at finde en løsning, som alle parter og positioner kunne samles omkring. Det er ikke lykkedes, måske fordi mange bofæller har oplevet debatten som uoverskuelig, både teknisk og økonomisk.

Sådan har jeg selv haft det, og jeg har undervejs ændret standpunkt. Først mente jeg, at vi skulle have en *individuel* ordening. Undervejs konkluderede jeg, at en *fælles* ordening ville være bedst.

På mødet i juni måtte jeg erkende, at det *ikke vil være muligt at skabe konsensus om en 100% fælles ordening*. Nok heller ikke *at sikre et kvalificeret flertal på to tredjedele*, som en vedtægtsændring kræver.

Derfor foreslog jeg en anden tilgang på fællesmødet i juni, fordi jeg synes, det er vigtigt, at en så afgørende teknisk og økonomisk aftale opnår bred opbakning, helst konsensus. Jeg udarbejdede efterfølgende et konkret forslag, som den ansvarlige ansvarsgruppe kunne bakke op om, med følgende hovedpunkter:

Der udarbejdes en årlig *tilstandsrapport/vedligeholdelsesplan*. Det er en *fælles* opgave, som vi bidrager til i fællesskab, efter samme princip, som vi bidrager til alt muligt andet gennem det månedlige fællesbidrag, *betalt efter person, ikke efter husstand*.

Man kan altså *ikke* vælge *ikke at betale* den del af fællesbidraget, som skal dække udarbejdelsen af vedligeholdelsesplanen. Og vores boligens størrelse spiller ikke nogen rolle for, hvor *meget* vi bidrager med.

Til gengæld ligger ansvaret for vedligeholdelsen/fornyelsen hos den *individuelle* boligejer(e). Både den praktiske gennemførelse og betalingen af de deraf følgende udgifter.

Men når der i vedtægtsforslaget står, at vedligeholdelsen sker *"i overensstemmelse med vedligeholdelsens anbefalinger"* betyder det, at vi alle vil betragte det som naturligt og ukontroversielt at følge de anbefalinger, som de boligsagkyndiges rapporter indeholder.

Ingen nok så detaljerede formuleringer kan forhindre, at der opstår disputer. Selvfølgelig ikke! I så fald må vi ty til de redskaber, som findes til at forhandle og mægle. Det kan der skrives mere om i husordenen.

Kan der være situationer, hvor bofæller af økonomiske grunde ikke har råd til at afholde vedligeholdelsen som foreslået? Måske! I så fald må fællesskabet gennem ejerforeningen finde løsninger, og i Fridlev slår vedtægterne allerede fast, at vi kan hjælpe bofæller, som får problemer.

Forslaget indeholder intet konkret om den *praktiske del af vedligeholdelsen*, men jeg er sikker på, at alle bofæller vil være indstillede på at finde løsninger, som gør det så effektivt og billigt som muligt for alle. Det har vi tid til at finde kreative løsninger på, og detaljerne egner sig mere til en håndbog eller en husorden.

Dette forslag kombinerer med andre ord noget fra både den *fælles* og den *individuelle* model. Mit håb var, at forslaget kan levere nogenlunde det samme, som jeg hele tiden har drømt om:

At vi i fællesskab passer på vores byggeris særlige karakter, og at vi hjælper hinanden med at gøre det.

Forslaget blev behandlet på Fællesmødet en dag i august, hvor vi desværre ikke kunne deltage. Men mit hjerte hoppede en ekstra gang, da jeg hørte, at det var blevet godkendt ved *konsensus*. Godt nok med nogle mindre ændringer, men princippet om *fælles + individuelt* står fast.

I den endelige beslutning står der nu, at bygningsrapporten udarbejdes "*med passende interval*", og det blev besluttet, at en *teknisk arbejdsgruppe* beslutter de nærmere detaljer. Det får gruppen mandat til at undersøge nærmere og fremlægge til fællesmødets godkendelse. I husordenen skrives et punkt ind om, at "udgifter til vedligehold forbundet med en delt klimaskærm deles ligeligt imellem de to husstande".

Det har taget lang tid at nå hertil. Men jeg er overbevist om, at det har været ventetiden værd. Klimaskærmen er vigtig for os alle.

Torsdag den 28. august 2025

Klimafolkemøde i Middelfart

Borgmesteren i Lejre Kommune, Tina Mandrup fra partiet Venstre, som på billedet ses med mikrofonen i hånden, deltog sammen med kommunalpolitikere fra Vejle, Kolding og Middelfart i det, som blev kaldt for et *Omvendt Klimapolitiske Topmøde*. Tanken var, at det for en gangs skyld skulle være *politikerne*, som stillede spørgsmålene, og *borgerne*, som kom med svarene.

Det var ét blandt omkring 400 arrangementer, som løb af stablen i de tre dage, *Klimafolkemødet* i Middelfart varede. Folkemødet på Bornholm har vi besøgt adskillige gange, men Middelfart var første gang, og det bliver helt sikkert ikke sidste gang. Ikke fordi det bornholmske folkemøde ikke tager fat på klimaudfordringerne, for det gør det i stigende omfang, og mange af temaerne i Middelfart blev også behandlet på Bornholm tidligere i år. Men Bornholm tager efterhånden fat på alt mellem himmel og jord, og sværmen af folketingspolitikere og meningsdannere er med tiden blevet nærmest kvælende.

Middelfart er stadig en gøgeunge, hvor der godt nok er mange mennesker på gader og stræder, men hvor der stadig er plads til at trække vejret og finde noget at drikke og spise, uden at man skal stå i kø i lang tid. Og fordi der fokuseres på ét bestemt tema, er der også færre af de kendte,

selvom de heldigvis også var der. En *Jeppe Bruus* for at forsvare tempoet i forhandlingerne om den grønne trepart; en *Lars Aagaard* for at fortælle om sine forventninger til EU-forhandlingerne om nye klimamål; en *Connie Hedegaard* for at levere en bredside mod det alt for uambitiøse tempo, vores beslutningstagere bevæger sig i; den utålmodige milliardær *Jacob Jelsing*, som fortalte inspirerende om den fond, han har oprettet, som opkøber landbrugsjord, der kan omlægges til skov og vild natur. Det kom der faktisk mange gode samtaler ud af.

Gode samtaler var der også mange af i teltene langs havnen, og det var opmuntrende, at så mange unge mennesker deltog. Det understreger *Christa Boisen*, chef for Klimafolkemødet, også i sin kommentarer på hjemmesiden efter de tre dage:

“Glade deltagere fra hele Danmark, der gav inspiration til klimahandling sammen. Jeg lægger i særdeleshed mærke til de mange tusinde unge mennesker, der mødes lige her på kanten af Lillebælt og bliver klogere, deler viden og tager aktivt og ansvarligt del i klimasamtalen. Det giver mig håb og inspiration til handling.”

Men tilbage til borgmesteren fra Lejre: Hvorfor var hun taget til Middelfart for at deltage i et Klimapolitisk Topmøde?

Ifølge programmet fordi vi har brug for fremdrift for at tro på, at det er realistisk at indfri de grønne ambitioner, og det afhænger i høj grad af de initiativer, landets kommuner tager, og hvordan kommunernes borger inddrages i aktiviteterne. Derfor havde arrangørerne inviteret borgmestre og kommunalbestyrelsesmedlemmer fra fire kommuner for at diskutere fire B-temaer med nogle borgere: *Biler* (Middelfart), *Byggeri* (Vejele), *Bøffer* (Kolding), og *Borgerinddragelse* (Lejre).

Sammen med Ulla fra Lejre Klimagruppe var jeg taget til Middelfart for at være med til at stille spørgsmål og præsentere idéer til vores borgmester. Udgangspunktet var spørgsmål som disse:

Hvordan kan vi i lokale fællesskaber bidrage positivt til klimaet?

Hvordan skaber vi det bedste samarbejde mellem kommune og civilsamfund?

Hvordan bliver borgernes input taget alvorligt?

Vores arbejdsgruppe bestod af borgere fra flere kommuner, og foreningen Grønne Nabofællesskaber deltog også. Vi lagde bl.a. vægt på, at borgernes og de grønne fællesskabers indsats bliver *synliggjort*, uanset hvor små de måtte være; at samarbejdet mellem de lokale fællesskabers arbejde og kommunens overordnede klimaplan bliver *tættere*, uden at det skal gøres bureaukratisk af den grund; og at samarbejdet også gøres mere *gensidigt forpligtende* end i dag.

Når der er behov for større *synliggørelse* af borgernes bidrag, skyldes det blandt andet, at der i den offentlige debat hele tiden udveksles synspunkter om ansvaret for at forhindre det totale sammenbrud: Ligger det især hos den enkelte borger? Eller hos staten og dermed lovgiverne? Eller måske begge steder.

Det er ikke nogen ny debat, det snakkede vi også om i 90'erne, i kølvandet på Brundtland-rapporten om *Vores fælles fremtid* og FN's globale konference om miljø og udvikling i Rio de Janeiro i 1992. Og svaret er det samme, som det altid har været: *Alle* skal bidrage. *Alle* kommer til at betale en pris: *Alle* uanset hvor stort eller lille et ansvar, vi hver især i snæver forstand kan tilskrives for vores udledning af CO₂.

Men de på mange områder dramatiske forandringer og justeringer i vores *produktions- og forbrugssystem*, der er behov for, må nødvendigvis være *systemets* og dermed *lovgivernes* ansvar. Fx ændringer i skatte- og afgiftssystemet, anvendelsen af vores landbrugsjord, regler for nybyggeri og renovering af eksisterende bygninger, udbygningen af elektrificeret kollektiv trafik, anlæggelsen af nye motorveje, og meget andet. Som tilsammen skal sikre, at den danske supertanker bevæger sig i den rigtige retning. Det har borgerne naturligvis indflydelse på via deres demokratiske stemmeafgivning ved folketings- og kommunalvalg. Derefter er det de folkevalgtes pligt at træffe beslutninger.

Og det er de mange *klimaborgeres* ansvar og pligt på mangfoldige dagligdags måder at bidrage til, at vi hver især tager beslutninger om at leve og forbruge på måder, der peger i den rigtige retning. Og gennem vores deltagelse i *lokale fællesskaber* bidrager til, at effekten bliver større, end hvis vi bidrager enkeltvis og isoleret.

Ofte vil den enkeltes bidrag være som små, nærmest usynlige, dråber i statistikkerne. Det kan virke frustrerende. Men intet hav uden dråber! Netop derfor er det vigtigt at *synliggøre* de massevis af små livsbekræftende og begejstrende initiativer, som i disse år viser, at der er grøde i forandrings- og omstillingsprocessen, også selvom mediernes dækning undertiden kan give os indtryk af, at opbakningen til den grønne omstilling er gået helt i stå.

"Vi støtter den grønne omstilling, men vi vil ikke have udsigt til vindmøller eller jernmarker' fra vores bus," kan man læse på avisernes forsider eller høre udtrykt i tv-stationernes nyhedsprogrammer. Et argument, som er let at forstå, og som mange af os har sympati for, men som ikke nødvendigvis betyder, at folk ikke har forstået klimakrisens alvor.

”Vi har ikke råd til at investere i alt det grønne, når der også skal investeres i vores militære forsvar,” er et andet argument, som flourer i debatten, og som klimabenægterne naturligvis hilser velkomment.

Men er der reelt tale om et valg? Og hvad er det for nogle beløb, vi sammenligner? Da et flertal af de politiske partier besluttede at give en ekstra bevilling til forsvaret på omkring 30 milliarder kroner, blev det også nævnt, at der så ikke ville være råd til så meget andet. Hvorfor bliver det ikke nævnt i nyhedsdækningen, når det viser sig, at 1000 minkfarmere tilsammen ville få udbetalt mere end 30 milliarder kroner som kompensation for nedslagningen af mink under Covid-19? Hvorfor nævnes det heller ikke, at danske milliardærer alene i år har tjent lige så meget, som Danmark har støttet Ukraines krig mod det russiske erobringstogt med?

Man kan også spørge, om vi reelt har noget valg? Kan vi vælge at lade Ukraine sejle sin egen sø? Kan vi forlade os på, at videnskaben tager fejl og klimaforandringerne udebliver?

Det er jeg ret sikker på, at danskerne vil svare med et rungende *nej* til, hvis de får baggrunden forklaret på en forståelig måde. Den grønne omstilling handler også om *sikkerhed*, selvom det kan være svært at forestille sig, fordi så meget handler om fremtiden.

Vi forestiller os, at vores kommune kan bidrage til denne synliggørelse, fx ved at det via kommunens hjemmeside bliver muligt at læse om alle de grønne fællesskaber, som findes i Lejre: lidt oplysning om formålet, lidt om midlerne, lidt om resultaterne, måske en lille video. Med angivelse af en kontaktperson, hvis andre i kommunen skulle få lyst til at afprøve idéen. På den måde kan vi alle være grønne ressourcepersoner.

Det vil i sig selv gøre samarbejdet mellem borgere og kommune *tættere*, men ikke nødvendigvis mere *gensidigt forpligtende*. Måske kunne det løses ved at afholde et årligt møde mellem repræsentanter for de grønne fællesskaber på den ene side og kommunale repræsentanter (folkevalgte såvel som ansatte) på den anden side. Hvor det vigtigste formål ikke skal være at kritisere hinanden for alt det, vi hver især ikke har leveret, men at drøfte, hvordan vi *sammen* kan levere endnu bedre på de mange konkrete indsatsområder, som er nævnt i kommunens Klimaplan. Det kunne ligefrem blive en fast bestanddel af kommunens årlige *Klimauge*.

Jeg tror på, at vi bidrager til at skabe mere begejstring og opbakning til den grønne omstilling, hvis vi også tager os tid til at vise kommunens borgere, hvad der gror og spirer og faktisk lykkes, uanset hvor småt det måtte synes at være i en national eller global sammenhæng. Samtidig med

at der selvfølgelig skal være plads til masser af konstruktiv kritik, hvis kommunen ikke lever op til *sit* ansvar og borgerne til *deres*.

I Middelfart skrev borgmesteren, Tina Mandrup, symbolsk under på et dokument fra det *Omvendte Klimapolitiske Topmøde*. Med sin underskrift forpligter hun sig til at sætte fokus på de grønne landsbyers vigtige rolle i kommunens grønne omstilling, fx ved at der hvert år 'investeres' i en udvalgt landsby, og at der afsættes kommunale ressourcer til at støtte landsbyens arbejde med det grønne. Et initiativ som andre grønne fællesskaber naturligvis bør følge tæt.

Denne idé fulgte borgmesteren efterfølgende op på. I budgetaftalen underskrevet den 25. september står der nu om dette:

"Konkret ønskes der iværksat samarbejde med mindst én landsby og ét boligkvarter, som kan give læring til, hvordan vi bedst i fællesskab mindsker vores klimaaftryk. Erfaringerne herfra skal anvendes til igangsætning af yderligere samarbejder med lokale ildsjæle, bylaug, m.fl. om opgaven."

I et samlet kommunalt budget på næsten 2.300 millioner kroner fylder denne indsats naturligvis ikke ret meget. Pengene er heller ikke det afgørende. Det er ildsjælenes idéer, som skal drive værket, og opbakningen fra og samarbejdet med kommunen skal bidrage til, at gode praktiske løsninger kan springe fra den ene landsby til den anden.

Nej, hverken Tina, Ulla eller Bjørn reddede klimaet i Lejre Kommune i Middelfart, men man skal ikke kimse ad betydningen af de mange debatter om små praktiske idéer, som i tre dage fandt sted i de hvide telte langs havnefronten under Klimafolkemødet.

xxxsdag den 28. august 2025

Træningsskole for svaleunger

flere uger har jeg morgen, middag og aften haft selskab af et stort antal svaleunger, som flyver tæt forbi vores veranda, når jeg nyder en kop kaffe. Ved flere lejligheder dukker jeg mig per refleks, fordi det ser ud som om, de ikke kan undgå at ramle ind i mig. Men det kan de selvfølgelig. De undviger elegant i sidste øjeblik og fortsætter sammen med deres søskende ud over engen, hvor de morer sig med at gennemføre formationsflyvning, som ser ud til at ophæve tyngdekraften.

Det opleves næsten, som om de elegante skabninger er bevidste om, at der sidder en mærkelig skabning og betragter dem, derfor giver de lige flyveøvelserne en tand ekstra, foretager en dumdristig vending i modsat retning, styrter pludselig i et fandenivoldsk dyk mod jorden, eller vender i høj fart hele vejen rundt, som man kan opleve militærets jetjagere gøre under en opvisningsøvelse. For til sidst at sætte sig på tagryggen over mig, måske med en forventning om, at jeg vil klappe i hænderne som tak for opvisningen.

Hvilket jeg absolut burde gøre, for det er en fortryllende oplevelse af overvære. Ian, vores bofælle med større ornitologisk viden end de fleste af os, har løbende holdt os orienteret om svalekoloniens indtog, lige fra de første eksemplarer blev bemærket, til et par begyndte at bygge rede i et indgangsparti, fyldte reden med æg, og ungerne gule næb senere kom til

syne over redens kant, når de var klar til et måltid mad. Som jeg forstår svalernes cyklus, nærmer vi os nu det tidspunkt, hvor de siger farvel og tak til Fridlev og flyver mod varmere opholdssteder i Afrika.

Det må være ét af naturens mange mirakler. Hvordan ved forældrene, at deres unger er stærke nok til at klare turen hele vejen til Afrika? Hvor mange stop har de brug for undervejs? Hvordan ved de, at de skal slå sig ned lige dér i Afrika? Har de en leder, som viser vej, sådan som mennesker typisk har, eller er de alle sammen fra fødslen forsynet med et navigationssystem, som sørger for, at de ender det rigtige sted?

Jeg ved det ikke. Men det gør Ian måske? Derfor har jeg bedt ham om at fortælle os lidt om, hvad vi ved om ét af naturens utallige mirakler. Hvilket han heldigvis har sagt ja til. Tak for det!

De gamle forklarede svalernes fravær fra september til april med, at fuglene gik i vinterdvale, gemt i mudderet på bunden af søer og moser. Man så dem jo i det tidlige efterår flyve lavt over vandet i store flokke, og det måtte bestemt være forberedelsen til den forestående neddykning. Ingen ville komme på den vanvittige tanke, at de små spinkle svaler i stedet forberedte sig på en flyvetur på 10.000 km til Sydafrika ved at spise sig mætte i de mange flyvende insekter over vandet.

Dr. phil. *Finn Salomonsen* (1909-1983) har indlagt sig uvisnelig hæder som dansk ornitologis grand old man - foruden som fædrene ophav til den danske popscenes ukronede dronning, Sanne Salomonsen. Hans vigtigste forskningsområde var fugletrækket, hvad der bl.a. udmøntede sig i den populærvidenskabelige klassiker *"Fugletrækket og dets gåder"* (1953 og 1967).

Det siger sig selv, at der er sket enorme fremskridt i fugletrækforskningen siden da. Aluminiumsringe sat på indfangne fugles ben og dertil knyttet håb om genfangst i fjerne egne er blevet suppleret med eller erstattet af bittesmå radiosendere, lysloggere, radarer, anden højteknologi og satellitbaseret sporing, metoder der har tilvejebragt meget nyt om fuglenes trækveje, etaper og rasteplasser undervejs.

Men når det kommer til fuglenes og ikke mindst nyudfløjne ungfugles navigationsformåen under deres årlige, ofte interkontinentale rejser som f.eks. svalernes, består mange gåder fortsat – heldigvis, vil mange vist sige. Trækfuglenes evne til at finde vej er baseret på komplekse samspil mellem flere sanser og helt særlige centre i fuglenes hjerner, som stykker

et samlet billede sammen, som et naturens eget GPS – uden satellitter! Synssansen spiller ind i forhold til landkending i dagslys og stjernebilleder om natten, solhøjden, dagslængden og lysintensiteten. Følesansen kan registrere temperaturgradienter, en anden specifik sans kan registrere styrke og gradienter i klodens magnetfelt, og der er mere til.

Indlæring fra forældrefugle, der viser vej, kan have stor betydning, men mange arters ungfugle påbegynder deres jomfrurejse længe efter, at de voksne er stukket af. Kapaciteten til at finde vej, nogle gange nonstop over oceaner eller ørkener er gennem evolutionen forfinet og indlejret som information i fuglenes gener, noget der fortsat unddrager sig fuld videnskabelig indsigt. Efter en vinter syd for ækvator finder svaler om foråret tilbage til deres gamle rede.

Det er *landsvaler*, der er flyttet ind i Fridlev; det er den ikoniske svale, med den lange kløftede hale og lange spidse vinger. De to andre svalearter herhjemme, *bysvale* og *digesvale*, er mere kompakte.

Mange mennesker forveksler sommerens sorte skalpelformede *mursejlere* i byerne med svaler, men mursejlere hører til en helt anden fugleorden. Såvel de skrigende mursejlere som de kvidrende svaler har vinterkvarterer i tropisk Afrika, og der er oplevelse og masser af ny viden at hente ved at læse den engelske polyhistor og mursejlerenørde *Charles Foster's* både poetiske og eksakte bog "*The screaming sky*" (2021) om mursejlernes fantastiske træk mønstre og liv.

Mursejlerne er lufthavets ekstreme skabninger. De får kun fast grund under fødderne i den halvanden månedes tid, hvor de ruger og opfostrer deres unger. Alle øvrige livsfunktioner foregår på vingerne, inklusive søvn.

Ian Utke Heilmann

Bofælle i Fridlev

SEPTEMBER 2025

HØSTFEST, AFRIKA OG ULIGHED

Hvis vi spurgte børnene i Fridlev, er jeg ikke i tvivl om, at to begivenheder ville komme i toppen af listen over mindeværdige oplevelser: Den årlige høstfest, som Festlev-gruppens ihærdige og kreative medlemmer havde iscenesat på fremragende vis, med halmballer på gårdspladsen, konkurrencer for børnene og æblekagebagedyst for de voksne, alt sammen på gårdspladsen i Klynge 2. Og så den eksotiske og eksplosive dansegruppe, Nafsi,

bestående af seks unge teater- og dansemennesker fra Kenya, som boede i Fridlev i en uge, mens de underviste og optrådte på skoler i kommunen med musik og dans om deres kultur. Et spændende kulturmøde, som tryllebandt børnene.

Men livet i Fridlev i september måned handlede også om nogle af de store samfundsmæssige og globale udfordringer, vi er nødt til at forholde os til. Fx hvordan vi kan samarbejde med andre grønne fællesskaber i kommunen, så vi kan gøre en større forskel; og hvordan vi bliver nødt til at håndtere ulighederne i vores samfund, hvis vi skal kunne gennemføre en grøn omstilling i det tempo og med det indhold, som udfordringen kræver. En bunden opgave, plejer politikerne at sige ved højtidelige lejligheder. Men det er ikke altid, at de handler derefter!

Og så er der selvfølgelig også mange interne diskussioner, som trænger sig på. I denne måned kom meddelelsen om, at en familie har besluttet at flytte, fordi den har brug for mere tid og plads til familien alene, end et bofællesskab giver mulighed for. Og vi diskuterede, hvor meget vi hver især skal bidrage, samtidig med at vi anerkender, at vi er forskellige.

Ikke nogen lette debatter. I begge tilfælde kan det nødvendiggøre svære diskussioner.

Søndag den 7. september 2025

Månen går i rødt

Fridlevs bofæller bevægede sig denne søndag aften i en tæt strøm op mod Bakkehaverne, som efter sigende ville være det bedste sted at opleve den *måneformørkelse*, medierne havde annonceret ville finde sted ved 20-tiden. En såkaldt *blodmåne*, fordi hele månen dækkes af jordens skygge og derfor kommer til at fremstå meget rødlig.

Min efterhånden lidt for gamle mobiltelefon evner ikke at indfange en sådan begivenhed, der står bare en lille rød prik tilbage på den mørke himmel som et minde om, at vi har været vidne til en måneformørkelse, som kan finde sted et par gange om året, hvis man er heldig nok til at være på nattesiden af jorden, mens solen, jorden og månen danner en perfekt linje. Heldigvis har Torkild, vores bofælle, et gammeldags Nikon fotoapparat, som var i stand til at indfange begivenheden.

Hvis man er født inden 1972, har man muligvis et andet forhold til månen end de helt unge. Så har man nemlig haft mulighed for *live* at se mennesker bevæge sig rundt på månen under de seks månevandringer, som blev gennemført fra 1969 til 1972.

Det er altid fascinerende, undertiden også skræmmende, når mennesker med store drømme rækker ud i rummet. Jeg forstår, at amerikanske politikere planlægger at bygge en atomreaktor på månens overflade inden 2030, fordi der er brug for energi, hvis mennesker ønsker at opholde sig

på månen i længere tid. Eller måske har man tænkt sig at bruge månen som springbræt til Mars, hvilket i dagens verden let kunne udvikle sig til et nyt og ubehageligt *rumkapløb* mellem stormagter, som har svært ved at blive enige om noget som helst.

I Fridlev-historiens lange lys er det dog ikke sikkert, at det vil være måneformørkelsen, denne søndag vil blive husket for. Tidligere på dagen kunne vi nemlig læse følgende på vores interne kommunikationssystem, stilet til os alle sammen:

På vores lange sommerferie blev det helt tydeligt for os, hvor godt vi trives som familie, når vi kun bor os fire. Da tiden nærmede sig vores hjemrejse, fik vi tilbuddet at låne vores venners dejlige sommerbus. Vi greb chancen for at undersøge, om familiens trivsel bare handlede om ferie, eller om der var noget mere universelt på spil for os.

Nu, tre uger inde og en hverdag der ruller, er vi ikke i tvivl. Vi har det bare så godt os fire, i et hus med have, fuglesang, arbejde, legeaftaler, venner og familie i weekenderne. Så vi har besluttet at sælge vores hus i Fridlev, og leder nu efter det rette hjem i et område, hvor vi har en håndfuld gamle venner, der har banet vejen for os.

Vi glæder os så meget til at slå rødder et sted som bare føles helt rigtigt. Alligevel gør det ondt i maven at skrive disse ord, for selv om vi ikke er i tvivl om, at vores rejse i bofællesskab og Hvalsø er slut for nu, har vi knyttet os totalt til alle jer vidunderlige mennesker. Vi har ikke lyst til at rejse væk fra jer, og håber vi støder på jer ude i verden.

For os er Fridlev et bofællesskab fuld af kærlighed, rummelighed og sjov. Der er intet der stikker den følelse af at høre til en flok, som Fridlev har givet os. Og så har det bare været pisse exciting at være med!

Vi vil i de næste uger gøre huset klar til salg, og vi glæder os til at se jer og snakke med jer, når vi er ind og ud.

Tidligere på sommeren havde vi modtaget en melding fra familien, som tydede på, at noget var under opsejling.

”Måske har de besluttet at flytte tilbage til USA, hvor den ene ægtefælle kommer fra,” foreslog Anne.

”Jeg frygter, at det kan være skilsmisse nummer fire, selv om jeg ikke har set antydningen af den mulighed,” var mit eget bud.

Det beroligede mig, at vi begge havde taget fejl. Årsagen var hverken en flytning til USA eller en skilsmisse.

At flytte til Trump-land netop nu forekom mig under alle omstændigheder ikke at være en særlig klog disposition, selv om der i Guds eget land måske findes steder, hvor man kan leve 'det gode liv' uden at skulle tage sig i agt for den forvitring af demokratiet og polarisering mellem befolkningsgrupper, vi dagligt konfronteres med. Det var en medvirkende årsag til, at min datter flyttede sin amerikanske familie til Amsterdam for nogle år siden, så på det punkt er mine briller kraftigt farvede. Ligesom jeg er præget af mine egne oplevelser fra det år, jeg tilbragte i 60'ernes voldsprægede USA, da borgerrettighedsbevægelsen kæmpede for lige rettigheder for sorte som for hvide.

Men vigtigst var det da, at vores to dejlige bofæller ikke skulle skilles, og jeg følte mig en smule pinlig til mode over at have ramt så langt ved siden af skiven.

"Hvis det havde været årsagen, ville de da have sagt det med det samme," konstaterede Anne, og tilføjede med en vis selvtilfredshed i stemmen: "Sådan er de, hudløst ærlige, det ved du da!"

Vi blev hurtigt enige om, at det var en god udgang på sagen. Ikke at vi var glade for, at de havde besluttet at flytte, men at månederne i favnen på bofællesskabets storfamilie havde skabt den afklaring, familien havde brug for. Det er slet ikke unormalt, at familier, som efter grundige overvejelser har besluttet at flytte i bofællesskab, ender med at måtte konstatere, at det alligevel ikke er sagen for *dem*. At skulle leve meget tæt og i mange henseender meget forpligtende sammen med 125 andre mennesker kan sagtens være en udfordring for familielivet. Det ved du først i krop og sjæl, når du har prøvet det. Det kan du ikke læse eller drømme dig til.

"Hvad nu med Fridlev?" spørger Anne.

Det har jeg ikke noget klart svar på. Selvfølgelig lever vi videre, men at det kan mærkes i et fællesskab, når ti procent af familierne på mindre end et år har besluttet eller været tvunget til at søge andre græsgange, er der ikke tvivl om.

Søndag den 14. september 2025

NAFSI fra Kenya besøger Fridlev

Afrika i Lejre festivalen 2024 havde teatergruppen Nafsi fra Kenyas hovedstad Nairobi på programmet, men trods ihærdige bestræbelser både i Nairobi og København lykkedes det aldrig de seks akrobater/dansere/skuespillere at få visum og dermed adgang til vores lille smørhul. Myndighederne mente, at de kunne være til fare for fædrelandets sikkerhed; eller også var der problemer med de penge, de skulle have til rådighed på en bankkonto. Besynderlige begrundelser netop på et tidspunkt, hvor udenrigsministeriet og selveste udenrigsministeren, Lars Løkke Rasmussen, havde offentliggjort en ny dansk Afrika-strategi, som bl.a. fremhævede behovet for at gøre mere ved *det ligeværdige kulturmøde* mellem Kenya og Danmark.

Skoler i alle hjørner af Lejre Kommune havde med begejstring aftalt med den danske organisation *Spor Media*, som i årevis har samarbejdet med Nafsi og tidligere har stået for deres ophold i Danmark, at de ville have dem på besøg på skolen til workshops med eleverne og fremvisning af deres forestilling. Det samme havde efterskoler og højskoler i hele landet. Fridlev havde tilbudt, at vi ville huse de seks kunstnere i den uge, de var i Lejre.

Lige lidt hjalp det. Bureaukraterne rystede ikke på hænderne. De svingede udtryksløst kniven. Endnu engang vandt småligheden.

Men for en uge siden, et år forsinket, ankom Nafsi endelig til Fridlev, klar til at indtage kommunens skoler, slappe af i ét af Fridlevs fælleshuse når de vendte hjem efter udført arbejde, overnatte i vores gæsteværelser og deltage i vores fællesspisninger.

Første arbejdsdag gik til Hvalsø Skole, hvor flere af Fridlevs børn også tilbringer en del af deres dag. Ifølge *Isack*, gruppens leder, forløb alt godt. Eleverne havde været meget samarbejdsvillige, og de havde været højlydt begejstrede, da Nafsi viste deres forestilling.

Det mærkede man tydeligt på de børn, som deltog i fællesspisningen. De modigste af børnene cirklede rundt om det bord, hvor Nafsi-truppen havde bænket sig, andre observerede på sikker afstand.

Pigerne interesserede sig mest for de kvindelige medlemmer af truppen, og undersøgte med tydelig beundring de kreative frisurer, sammensat af deres eget hår og lange lokker lavet af farvestrålende garn. Mændene havde ikke samme tiltrækningskraft, men et par af vores drengebørn gav højlydt udtryk for, at de om formiddagen havde set dem lave nogle fantastiske baglæns saltoer, endda uden at tage tilløb.

Imens koncentrerede Nafsi'erne sig under fællesspisningen om at vænne sig til at spise vegetarisk. De var helt med på, at *"når vi besøger jer i Kenya, så spiser vi det, I spiser"*, som jeg havde forklaret, da de kom. *"Og nu er det jeres tur til at spise det, vi spiser!"*

Helt så firkantet gik vi nu ikke til værks i praksis. I Kenya er de vant til at spise varm mad både til frokost og middag, ofte nøjagtig det samme til begge måltider, fx ris og kylling. Så vi havde sørget for, at køleskabet i deres fælleshus indeholdt lidt ekstra, hvis vegetarispisningen ikke fyldte maven op. Til den sidste fællesspisning sørgede vi for, at de blev budt på ovenstegte kyllingelår. Høflige som de var, brokkede de sig ikke, og vi kunne undervejs konstatere, at de fyldte tallerkenerne godt op, når de lige havde fundet ud af, hvilke grøntsager dagens ret indeholdt.

Spisningen var selvfølgelig også en interessant problemstilling i forhold til det budskab, deres forestilling satte fokus på: Hvordan problemer med klima og miljø er flettet sammen med systematisk udnyttelse – en arv fra kolonitiden, der stadig påvirker Afrikas mest sårbare. I Danmark snakker vi meget om fødevareproduktion og dermed også, hvad vi kan tillade os at spise, hvis vi skal mindske CO₂-udledningen. Også i Kenya snakker man om fødevarer, men fordi så mange kenyanere stadig ikke får mere end det minimalt nødvendige at spise, ligger fokus et lidt andet sted.

Forestillingen henvender sig først og fremmest til teenagere og unge voksne, og den gruppe fylder ikke meget i Fridlev. Derfor havde vi til *Høstfesten* aftalt med Nafsi, at de skulle koncentrere sig om musik og dans, hvor vores børn kunne følge med.

Forestillingen tager publikum med på en gribende rejse gennem Kenyas forandrede landskaber. Gennem dans, teater og symbolske rekvisitter afsløres de ødelæggende konsekvenser af overdrevent forbrug – drevet af lokal korruption og af et ekstremt ulige globalt system. Det globale Nord's industrielle udledninger og udnyttelse af naturressourcer påvirker direkte det globale Syd, hvor lokalsamfund lider under de alvorlige konsekvenser af klimaforandringerne.

Stigende temperaturer, tørke og oversvømmelser fordriver familier, ødelægger afgrøder og forstyrrer en hel generations drømme. Historien viser, hvordan nye kriser forværrer eksisterende uligheder og efterlader ikke-privilegerede børn og unge sårbare og uden fremtidsmuligheder. Korruption og dårlig regeringsførelse undergraver tilliden i samfundet. Det skaber en virkelighed, der kan være svær at se en løsning på.

Alligevel dukker en stærk stemme op: Kenyas unge. Med kreativitet og modstandskraft rejser de sig for at udfordre status quo og skabe en fremtid bygget på retfærdighed, bæredygtighed og fællesskab. Forestillingen kulminerer i en opfordring til globalt ansvar og lokal solidaritet. Det er en bøn ikke kun om at beskytte planeten, men også om at genoprette værdighed og skabe muligheder for dem, der ikke fik nogen.

Da Isack, Philgon, Robinson, Graciella, Marcus og Elizabeth efter en uge i Fridlev kørte videre til Sønderborg for at give endnu flere danske folkeskole-, efterskole- og højskoleelever en helt speciel oplevelse af, hvad *kulturmodet* kan, når det er bedst, sagde de også farvel til en hel masse børn og voksne i Lejre Kommune, som ikke kommer til at glemme dem lige med det samme. Der kommer flere festlige Høstfester i Fridlev, men Høstfesten 2025 med musik, dans og akrobatik fra Afrika vil altid være noget særligt.

Hvis du vil vide mere om de seks Nafsi-medlemmer, kan du læse nedenstående profiler – præsenteret i den rækkefølge, de ses på det indledende foto, fra højre mod venstre. Mere om Nafsi kan findes på *Spor Medias* hjemmeside: [NAFSI AFRICA | SPOR MEDIA](#).

Marcus Emmanuel er 22 år, akrobat og danser. Han kommer fra slummen Kariobangi i Nairobi og startede som fireårig i Nafsis fritidsundervisning. Han drømmer om at turnere som professionel performer i hele verden. Han elsker at hjælpe andre og stræber efter at blive socialrådgiver. Marcos glæder sig til at dele sit talent, sin energi og sin varme med publikum i Danmark!

Isack Ochieng Onyango på 25 år har siden barnsben trænet med Nafsi i slumkvarteret Babadogo i Nairobi. Træningen foregik i gruset på gaden. Isack var 16, da han første gang turnerede i Danmark. Et par år efter kom han igen til Danmark. Tilbage i Nairobi fortsatte han som træner for Nafsi og tog sideløbende en uddannelse som mekaniker.

Graciella Andria er kun 18 år og allerede en livlig og talentfuld performer, der med akrobatik og dans kan tryllebinde publikum. Hun er vokset op i et hjem med få ressourcer, men med støtte fra Nafsis Skolefond har hun kunnet gøre sin gymnasieuddannelse færdig, og nu drømmer hun om at blive sygeplejerske. Hun elsker at vandre, lave mad, se film og høre musik.

Robinson Amaita Nyangasi på 24 år er en livlig historiefortæller, en kreativ filmskaber og en engagerende podcastproducer. Som skuespiller og entertainer bringer han energi, karisma og alsidighed til enhver rolle. Uden for scenen er han en eventyrer, der elsker at møde nye mennesker og udforske kulturer. Han dyrker også svømning og basketball.

Philgon Wairimu Rukwaro på 26 år skaber med dans, musik og historiefortælling forbindelser på tværs af kulturer. Derudover bager hun, laver smykker og skulpturer, hækler og fremstiller lys. Desuden går hun op i visuel historiefortælling og filmproduktion, og hun bruger kunstens universelle sprog til at skabe smukke og udtryksfulde oplevelser.

Elizabeth Nyambura på blot 20 år er en passioneret danser og historiefortæller. Hun turnerede første gang i Danmark som 11-årig. Uden for scenen elsker hun at være sammen med andre og udforske andre kulturer. Hun har gennemført sin skolegang med støtte fra Nafsi og drømmer om at blive socialrådgiver og hjælpe sit lokalsamfund.

Lørdag den 13. september 2025

Indvielse af Fridlevs 'Kongesten'

Byggeriet af Fridlev på en bakkeskråning medførte, at der skulle flyttes rundt på en masse jord, så der blev plads til klynger af rækkehuse. Nogle steder blev der gravet meget dybt, og det betød naturligtvis, at der dukkede en masse sten op. Også en del med en anseelig størrelse, som nu er placeret rundt omkring ved stierne.

Den største af dem alle dukkede frem i nærheden af indkørslen til Fridlevs Vænge, lige ud for Birgittas og Torkilds hus. Der kunne den sådan set godt være blevet liggende i fred og ro, men vi besluttede, at Fridlev også havde brug for at markere sin tilstedeværelse i landskabet, sådan som man ser det foran alle de store gårde i kommunen, og som man ser det ved indkørslen til flere institutioner. Det er vist en dansk tradition.

Derfor fik vi den hjælpsomme chauffør på én af de gule gravkøer, som i flere måneder bevægede sig graciøst rundt på byggepladsen for at flytte jord fra det ene sted til den anden, til at trille vores Fridlev-sten de sidste meter op ad skråningen, hen over vejen, og placere den solidt på højkant lige præcis dér, hvor Bofællesskabet Fridlev starter.

På et fællesmøde i 2024 blev det besluttet, at stenen skulle forsynes med bofællesskabets navn, Fridlev, i en farve der passede til de farver, som vores huse har. Og der blev bevilget penge til at betale kunstneren og stenhuggeren *Olaf fra Hvalsø* for at udføre opgaven. Olaf har haft hænder-

ne på mange af de sten, man støder på rundt om i kommunen, så vi var sikre på, at han ville behandle vores smukke sten efter fortjeneste.

Vejr og vind forsinkede projektet, for ifølge Olaf må det hverken være for varmt eller for koldt, når bogstaverne skal hugges ud. Det samme gælder, når bogstaverne skal males.

Men nu er den færdig! Og det blev besluttet at starte årets Høstfest med en officiel indvielse af vores helt egen *Kongesten*. Børnene fik lov til at trække lagenet til side, og jeg holdt denne lille tale:

Vi samles i dag omkring en Kongesten.

Nogle få kilometer herfra, i Gl. Lejre, lå Kongesædet for Skjoldungernes slægt, som regerede over vores land for mellem 1500 og 1000 år siden.

Kong Skjold, født i 237, var stamfar til en række efterkommere, herunder Rolf Krake.

Og han fik en søn, som hed Leif.

Om Leif ved vi, at han også kom til at herske. Og til forskel fra den verden, vi lever i i dag, var der under Leif så fredeligt, at der aldrig blev registreret så meget som ét eneste manddrab.

Derfor kaldte man ham meget naturligt for Fredleif.

Og heraf kommer altså navnet på vores bofællesskab: FRIDLEV.

Sagnrygter vil vide, at Fredleif altid talte til sit folk fra en Kongesten som den, vi lige nu står foran, når han rejste rundt i sit rige.

Vores stenbugger, Olaf, kan bekræfte, at vores sten uden tvivl er en ægte Kongesten, gravet op ude foran Birgittas og Torkilds hus, hvor den har ligget gemt i mange hundrede år.

Han fortalte mig, at han hørte suk fra stenens indre, da han begyndte at hugge bogstaverne ud.

Og allerede inden han begyndte at male bogstaverne, var det som om stenen begyndte at bløde og give bogstaverne et rødtligt skær.

Så når vi nu indvier Fridlev Stenen, sender vi også en venlig tanke til Fredleif og beder ham om at hjælpe os med at gøre verden mere fredelig for alle mennesker.

Fredag den 12. september 2025

Grøn samtale og fællesspisning

Klimaugen i september er en årligt tilbagevendende begivenhed i Lejre Kommune. Har man en god idé og noget på hjerte, kan man søge et mindre støttebeløb hos kommunen. Og det besluttede Fridlev at gøre i samarbejde med *Lejre Klimagruppe*, så vi kunne invitere repræsentanter fra kommunens *grønne fællesskaber* til samtale om hinandens aktiviteter, med efterfølgende *grøn fællesspisning*.

Det hele startede lidt tilfældigt, som den slags ofte gør. Ulla fra Lejre Klimagruppe bankede en dag på døren, interesseret i at høre om, hvad tilflytterne i Fridlev havde gjort sig af tanker om kommunens klimaplan. Det fik vi en snak om, og ud af det voksede idéen om at invitere til et arrangement i Fridlevs Orangeri med overskriften *Grønne fællesskaber mødes til grøn fællesspisning*, som kommunen gav os økonomisk støtte til.

Jonas fra Lejre Klimagruppe styrede mødets gang, og understregede at vi både var interesserede i at høre om de fremmødte fællesskabers igangværende aktiviteter, og hvordan vi kunne styrke det, vi hver især arbejder med, ved at arbejde lidt tættere sammen. Måske kunne vi også bidrage i forbindelse med det kommende kommunalvalg.

Det følgende udgør på ingen måde et udtømmende referat, men kan forhåbentlig bidrage til at give en fornemmelse af, hvor meget forskelligt og spændende, der foregår i kommunen.

G rønne Nabofællesskaber/Bent Mariager: Bent fortalte, hvordan 'bevægelsen' blev startet af Bent i 2020 og i dag har 15 ansatte. Arbejdet bygger på den viden vi har om, at langt de fleste danskere er villige til at gøre noget, som bidrager til en grøn omstilling.

"Men hvor, hvordan og med hvem?" kan man spørge.

"Dér hvor man bor!" lyder det enkle svar.

Vi ved nu, at vi kan reducere udslippet af CO₂, hvis vi arbejder sammen i fællesskaber. Siden starten er der etableret 320 grønne nabofællesskaber, og idéen spredt sig på samme måde som andelsbevægelsen i sin tid. Målet er at nå ud til 600.000 danskere, svarende til 10% af befolkningen. De fleste medlemmer er nabofællesskaber, men også kommuner. På hjemmesiden [Grønne Nabofællesskaber](#) kan man læse:

"Grønne Nabofællesskaber har til formål at skabe lokalt netværk for omstillingsinteresserede folk og familier. Vi ønsker at hjælpe folk til at finde grønne klima-, biodiversitets- og miljøinteresserede ligesindede, der hvor de bor, og få endnu flere bæredygtige aktiviteter ud i lokalsamfundet. Vi ved, at det er nemmere at leve bæredygtigt, når man er en del af et grønt fællesskab, og med Grønne Nabofællesskaber gør vi det muligt for alle at indgå i et grønt fællesskab. Det handler om at inspirere andre og blive inspireret af andre til gode grønne løsninger."

D anmarks Naturfredningsforening/Erik Olsen: Erik kunne fortælle, at DN i dag har 1100 medlemmer i Lejre, én af de mange lokalafdelinger. Foreningen gør sit bedste for at bidrage til, at udviklingen i Lejre sker på en måde, så der tages hensyn til de sårbare naturtyper, og så de kommende generationers behov for plads, natur, resurser og rent vand og luft respekteres. Udviklingen skal ske på et bæredygtigt grundlag. DN Lejre deltager i debatten med kommune og region om offentlig planlægning, fx om bebyggelse, trafik, vand- og energiforsyning, adgang til naturen. Vi følger kommunens afgørelser efter natur-, miljø- og planlovgivningen, og afgiver høringssvar eller klager, når vi finder det nødvendigt.

Erik nævnte flere konkrete sager, hvor DN er aktiv. Man kan læse mere om arbejdet på hjemmesiden: [Danmarks Naturfredningsforening Lejre - Lejre](#). Her kan man også læse, at der er årsmøde i Hvalsø Kulturhus den 12. november.

L ejre Havenetværk/Inge Olsen: Lejre Havenetværket er en lokalgruppe under foreningen Praktisk Økologi, som har til formål at fremme sprøjtefri dyrkning af grøntsager i egen have. Netværket afholder f.eks. åbne havearrangementer og laver frøbytte arrangementer. I øjeblik-

ket virker det som om der er lidt afmatning i netværket. Læs mere på hjemmesiden [Lejre havenetværk](#).

Netværket samarbejder med Hvalsø og omegns selvforsyningslaug, som er et fællesskab, hvor man kan lære af hinanden og blive bedre til selvforsyning - uden at købe sig fattig i udstyr. I fællesskab er det lidt nemmere - og måske lidt sjovere - at komme afsted på sanketur, få syltet nogle græskar og få rørt en hjemmelavet håndsæbe. Læs mere på hjemmesiden [Hvalsø og omegns selvforsyningslaug](#).

Lejre Klimagruppe/Jonas Thyregod: Gruppen består af en række frivillige, som arbejder sammen i et forholdsvist løst netværk, og gruppen er en lokalgruppe under Klimabevægelsen i Danmark. Man kan læse mere på denne hjemmeside: [Lejre Klimagruppe](#). Gruppen tager fat på mange forskellige sager, fx indsigelser til lokalplaner og kommunens klimaplaner, og de afholder debatter, klimamiddage, klimaquizzes, ol.

Lejre Landsbyer/Henning Kosack: Lejre Landsbyer er en tre år gammel netværksforening, som opsamler viden fra borgerdrevne initiativer i Lejre kommune, så de er synlige for alle. Synligheden skal gøre det lettere at lære af hinanden, finde hinanden og skabe initiativer på tværs af opland, byer og landsbyer i hele Lejre Kommune. Formålet med Lejre Landsbyer er desuden at skabe kontakt mellem forskellige borgernetværk, referencepersoner, ildsjæle og eksterne aktører. Henning forklarede også, at det handler om 'det gode og bæredygtige liv', og at foreningen ikke mindst står klar, hvis man har brug for sparring til en god idé.

Lejre Landsbyer skriver en fast klumme i Lejre Magasinet, som de typisk lader gå på omgang til forskellige foreninger i kommunen. Man kan finde interessant information her: [lejrelandsbyer.dk – Paraplyorganisation for deltagerorienterede projekter i Lejre](#). En arbejdsgruppe i foreningen arbejder med 'Verdens bedste grundvand' – som for tiden er inaktiv. Men arbejdsgruppen består af borgere fra forskellige steder i Lejre Kommune. Man kan læse mere om arbejdet her: [verdensbedstegrundvand.dk – Vær med til at bevare verdens bedste grundvand](#).

Dumpedal Æblelaug/Alison Michell: Projektet blev startet af 25 familier bosiddende i Kisserup i 2002. De lejede en gammel æblelund med 300 træer og har lige siden mostet æblerne. Læs mere på deres hjemmeside: [Dumpedal Æblelaug](#). Dumpedalen er blot én af flere aktiviteter, som de 140 beboere [63 husstande] i landsbyen Kisserup har udviklet, især siden en lokalplan i 1993 sikrede, at landsbyen blev kategoriseret som bevaringsværdig.

Siden 2007 har man arbejdet målrettet på at gøre Kisserup bæredygtig, bl.a. gennem en energigruppens arbejde med at spare el, økobiksgruppe, fælleshusgruppe, genbrugsgruppe og loppemarked. Landsbyen fik i 2013 andenpræmien i Informations og DR's konkurrence om omstillingsprojekter, der viser vejen til et bæredygtigt samfund.

Raunsbjerggård/Puk Draiby: Gården råder over 12 hektar jord, som de nye ejere ønsker omlagt til 'regenerativt' landbrug. Der er tale om et helt nyt projekt, hvor en intention blandt andet er at opføre/indrette nogle boliger til (gerne unge) landmænd (m/k), som ønsker at komme i gang med at dyrke jorden økologisk og regenerativt.

Bofællesskabet Fridlev/Ilse Rasmussen & Vibeke Hvas: Ilse fortalte, at bofællesskabet stod færdigt i sommer-efterår 2023 og omfatter 42 familier. Selve byggeriet er i stort omfang søgt gjort så bæredygtigt, som muligt, med brug af så lidt beton som muligt, facader af træ, brug af papiruld som isoleringsmateriale, tilslutning til fjernvarme, solceller på fælleshusene, maling der tillader husene at ånde. Ved beplantning af fællesarealer har hensynet til at sikre biodiversiteten været afgørende. Bæredygtigheden søges fx også sikret gennem vegetarisk fællesspisning fire dage om ugen, fælles indkøb af værktøj og byttebiks.

Vibeke forklarede, at bofællesskabets Bakkehaver dels består af fælleshave og dels af mindre private havelodder. Fælleshaven dyrkes efter 'no dig' princippet, som også kan betragtes som en form for regenerativt havebrug. Det er ikke tanken at blive selvforsynende til fællesspisningen, men i perioder kan det bidrage.

Jeg holder minisalon/Katja Fabrin: Kultursalon for børn, unge og voksne i Hvalsø – vigtigt at samle mennesker på tværs af alder. Jeg holder SALON er et kulturarrangement, hvor litteratur, kunst og musik mødes under uformelle rammer i mine private stuer. Ofte indgår natur og grønne elementer. Læs mere her: [Jeg holder mini salon | Facebook](#).

Bofællesskabet Krake/Peter With: Bofællesskabet består af 27 individuelle bo-enheder fra 63 kvm til 140 kvm, med i alt 90 personer i alle aldre. En del af husene er en nyrenoveret gammel skole fra 1938, mens andre huse er nye bygninger bygget omkring den gamle skole. Der er store fællesområder, og den fælles have ligger på en skråning ned mod Lavringså, hvor man fx kan finde legepladser, hængekøjer, en bålhytte og kaniner. Beboerne flyttede ind i december 2020. Én af de store udfordringer på vejen mod større bæredygtighed er at få fjernvarme. sikker afstand.

sine afsluttende bemærkninger, inden vi forlod Orangeriet for at spise sammen i et af Fridlevs fælleshuse, lagde *Bent Mariager* fra Grønne Nabofællesskaber bl.a. vægt på, at det er vigtigt at *få de unge med*. En yderst relevant bemærkning i betragtning af, at hovedparten af de omkring 40 fremmødte hørte til i den høje ende af alderskurven.

Bent understregede også, at det handler om at *netværke*, sådan som dette møde også lægger op til. Men netværk må ikke blive tunge bureaukratiske maskiner, for det er ikke det, flertallet af deltagerne i de grønne nabofællesskaber interesserer sig for. De ønsker at gøre noget, og helst noget meget konkret. At plante en skov. At lave fællesspisning. At dyrke sin jord regenerativt.

Lidt 'bureaukrati' er der dog brug for. I et netværk har man brug for at 'have styr' på hinanden, så man hurtigt kan komme i kontakt med hinanden, når der er brug for det. Den slags kan de *grønne nabofællesskaber* godt hjælpe os med.

Ordstyreren, Jonas, gjorde opmærksom på, at Lejre Klimagruppe i samarbejde med Fridlev Klimagruppe har to arrangementer under planlægning. Den ene er en *politikerdebat* i ét af Fridlevs fælleshuse i starten af november i forbindelse med kommunalvalget; den anden er en *Klimamarch* enten lokalt i kommunen eller som en Lejregruppe ved Klimamarchen lørdag den 5. november foran Christiansborg.

Endelig skal der lyde en tak til to personer, som bidrog til en vellykket aften. Den ene er *Sol*, som sørgede for, at vi fik serveret en dejlig middag. Den anden er *Charlott*, som under mødet i Orangeriet lavede skitser til et maleri, som skal visualisere det netværk af grønne fællesskaber, som findes i Lejre Kommune. Det endnu ikke færdige maleri er brugt som foto til denne artikel.

Onsdag den 17. september 2025

Ulighed og klimaforandring

Ulighed er ikke nødvendigvis roden til *alt* ondt, men vi kommer ikke uden om, uanset hvor vi står rent ideologisk, at både global og national ulighed indgår i den ligning, som kan forklare årsagen til den klimakrise, vi står midt i, og derfor også må indgå i den ligning, som kan bringe os på rette kurs.

Det har vi vidst i årtier, men det er godt at blive mindet om det igen, sådan som det sker i en netop udgivet artikel fra *Klima- og Omstillingsrådet*, KOR, et frivilligt formidlingsinitiativ bestående af forskere. I artiklen "*Hvorfor ulighed er et argument for klimahandling*" konkluderer forskerne deres analyse af verdens nuværende skæve gang således:

1. *Mindre global ulighed kræver accelereret dansk klimahandling* - fordi det er de mennesker og lande, der har mindst ansvar for klimaforandringerne, som rammes hårdest og er mest sårbare. Et velstående land som Danmark har et stort ansvar for at gøre en ekstraordinær indsats for at accelerere klimahandling.

2. *Klimapolitik kan reducere ulighed i Danmark* - fordi de mest velstående befolkningsgrupper udleder mest CO₂. Tiltag skal designes, så de rammer klimabelastende forbrug uden at straffe lavindkomstgrupper, fx ved at kombinere klimapolitik med omfordeling.

3. *Involverende og socialt afbalanceret klimahandling skaber folkelig opbakning* – fordi modstand mod specifikke tiltag ofte skyldes bekymringer om social uretfærdighed. Erfaringer fra borgersamlinger viser, at klimapolitik, der søger at mindske ulighed og involvere borgerne, kan øge accept og folkelig opbakning.

Samlet set er ulighed altså *ikke* en hæmsko for klimapolitikken.

Ulighed er tværtimod et argument for *mere* klimahandling.

Med andre ord: Forskningen viser, at der er bred opbakning til accelereret grøn omstilling, både herhjemme og ude i Europa. Men opbakningen er lavest blandt *lavindkomstgrupper* og grupper med kortere uddannelse uden for byområder. Her kan der ligefrem være stor modstand. Derfor må vores politikere satse på en socialt afbalanceret klimapolitik, solidt forankret i en demokratisk deltagelse, som borgerne oplever som reel og meningsfuld.

Eller sagt på en anden måde: Hvis politikerne presser klimaforandringerne igennem *uden* at interessere sig for ulighederne i vores samfund, og *uden* at lytte ordentligt til borgerne, kan det spænde ben for de nødvendige forandringer i vores måde at forbruge og producere på.

Har man lyst til at læse hele undersøgelsen, kan man finde den på KOR's hjemmeside: [Klima- og Omstillingsrådet](#).

Og hvad har det så med Fridlev og bofællesskaber i almindelighed at gøre? Først og fremmest at vi er en del af udfordringen, fordi vi objektivt vurderet tilhører den velstillede del af befolkningen, som andre betragter som privilegerede fortalere for den grønne omstilling. Nogle ser os ligefrem som beboere i et 'reservat', med økonomiske muligheder, politiske holdninger og kulturelle værdier fjernt fra 'almindelige' danskere.

Ulighed og forskellighed må derfor indgå i vores selvforståelse, eller måske snarere *selverkendelse*, når vi bidrager med vores erfaringer i både lokale og nationale bestræbelser på at sikre, at der findes grønne løsninger, som et flertal af danskerne finder rimelige.

I en tid, hvor vi stort set dagligt vågner op til beretninger om, at opstillingen af vindmølle- eller solcelleparker møder lokal modstand, er det opmuntrende at få forskernes ord for, at det *er* muligt at vende eller bremse den negative klimabølge, hvis politikerne tænker sig om. Vi har brug for al den optimisme, forskerne kan indgyde i os.

Men vi er også nødt til at være realistiske omkring de kræfter, som af den ene eller anden grund *ikke* ser nogen fordel i at arbejde for en bæredygtig udvikling, og som med kynisk målrettethed vil investere masser af ressourcer i at få afsporet den grønne omstilling. Historien viser, at dette absolut er muligt. Trump kæmper for det lige nu, støttet og finansieret af stærke kapitalinteresser i USA, og opmuntret af højrepopulismens fremmarch mange steder i verden.

Det opleves voldsomt frustrerende for mange af os, som har været engagerede i miljø- og klimadagsordenen siden 1960'erne. Vi må ikke glemme, at meget af den viden, vi råder over i dag, har vi kendt i snart et halvt århundrede, og i hvert fald lige siden den af FN nedsatte *Brundtland-kommission* udsendte sin rapport om miljø og udvikling i 1987 med titlen *Vores fælles fremtid*. En rapport som udgjorde grundlaget for FN's ambitiøse globale *Rio-konference* i Rio de Janeiro i 1992.

Trods denne viden, og trods adskillige andre overbevisende internationale rapporter udgivet i 70'erne og 80'erne, må vi konstatere, at verdens regeringer og virksomheder ikke har formået at vende udviklingen. Fortællingen om, at vores nuværende udviklingsmodel risikerede at fratøve fremtidige generationer muligheden for at leve et liv i balance med vores natur, er muligvis blevet hørt, men politikerne har ikke handlet tilstrækkeligt markant på advarslerne. Brundtland-rapporten formulerede det ellers for næsten 40 år siden, så alle burde forstå udfordringens alvor og omfang. Her er et enkelt eksempel fra det indledende kapitel:

”Mange af de øjeblikkelige bestræbelser på at vogte og fastholde menneskelige fremskridt, opfylde menneskers behov, og virkeliggøre menneskers ambitioner, er ganske enkelt ikke bæredygtige – hverken i rige eller fattige lande. De trækker for hårdt, og for hurtigt, på allerede overtrukne ressourcekonti i miljøet til at man har råd til det langt ud i fremtiden, uden at disse konti går konkurs... Vi låner miljøkapital fra fremtidige generationer uden vilje eller udsigt til at betale den tilbage. De kommer måske til at forbande os for vores ødsle levevis, men de vil aldrig kunne indkassere vores gæld til dem... Vi handler, som vi gør, fordi vi kan slippe afsted med det: fremtidens generationer har ingen stemmeret; de har ingen politisk eller økonomisk magt; de kan ikke sætte spørgsmålstegn ved vores beslutninger.”

I dag har vi langt mere præcis og detaljeret viden om konsekvenserne af vores voldsomme udledninger af CO₂, men allerede dengang kunne man på Brundtland-rapportens 300 tætskrevne sider (og i de mange henvisninger til den bedste internationale forskning) finde masser af overbevisende dokumentation. Også her kædes bæredygtighed sammen med ulig-

hed, både på det nationale og globale niveau. For en rapport fra FN er sprogbrugen klar og robust:

”En bæredygtig global udvikling kræver, at de mest velhavende tillægger sig en levevis, som ligger inden for jordklodens økologiske muligheder – det gælder for eksempel med hensyn til deres brug af energi.”

Vi har med andre ord længe vidst, at de fattige udleder langt mindre CO₂ end de rige; samtidig med at de fattige rammes først og hårdest af de klimaændringer, udledningerne forårsager.

Jeg indrømmer, at jeg bl.a. tillægger netop Brundtland-rapporten stor betydning, fordi jeg som forlagsansvarlig i Mellemløst Samvirke sammen med FN-forbundet tog initiativet til at få den udgivet på dansk i 1987, samtidig med at den engelske udgave udkom. Derfor læste jeg rapporten meget grundigt, og det inspirerede mig til året efter at skrive bogen *Jorden er smuk*, som præsenterer 50 centrale temaer fra rapporten i en form, som skulle gøre læsningen interessant for folkeskole og gymnasieelever – altså den generation, som skal leve med konsekvenserne af vores misrøgt af klodens ressourcer.

Dengang var jeg 38 år; nu er jeg dobbelt så gammel. Dengang havde jeg en optimistisk tro på, at det ville lykkes for menneskeheden at finde vej gennem mørket; nu er jeg nok mere i tvivl. Her er et uddrag fra bogens afsluttende kapitel, skrevet i 1988:

”Det er vigtigt, at der både internationalt, nationalt og lokalt lægges pres på de mennesker og institutioner, som tager de beslutninger, der former vores fremtid. De folkelige bevægelser stamme kan ikke undværes. Heldigvis høres denne stemme tydeligere og tydeligere overalt på kloden.

Mens vi danskere slår til lyd for skrappe indgreb mod freon-forbruget, slås kvinder i den nordindiske by Reni for bevarelse af skoven.

Mens vi danskere kræver giftfri fødevarer, praktiserer buddhistiske munke og landsbyboere i Landsbyen Galabitiya på Sri Lanka bæredygtigt landbrug.

Mens vi danskere protesterer mod forureningen af vore havområder, organiserer kvinderne i Limas slumkvarterer madsale for de fattige og arbejdsløse.

Mens vi danskere forsøger at få regeringen til at føre en politik, som effektivt kan nedsætte energiforbruget, arbejder græsrodsgrupper i Ladakh i det nordlige Indien med vindmøller, solvarmere og meget andet, som kan mindske behovet for at importere energi i form af kul og olie.

Mens vi danskere søger at finde modtræk mod den syreregn, som dræber vores skove, slås indianernes organisationer i Latinamerika for deres ret til at bevare deres oprindelige kulturer i regnskoven.

Kort sagt: Der bliver ikke kun læst og diskuteret! Der handles også! Og selvom der handles forskellige steder på kloden, så er det grundlæggende budskab til beslutningstagere, magthavere, erhvervsliv og alle andre med indflydelse:

Jorden er smuk! Lad os bevare den! For vores egen skyld – og ikke mindst for vores børns og børnebørns skyld!”

Jeg er fast besluttet på at gøre min egen tvivl til skamme. Det skylder jeg min egen generation, men først og fremmest mine børn og børnebørn. Heldigvis er der også i dag masser af initiativer på græsrodsniveau, som dagligt giver grobund for optimisme – også her i Lejre Kommune, som vores bofællesskab er en del af. Bæredygtighed er en vigtig del af vores eget grønne bofællesskab, hvor vi bor i bæredygtigt byggede huse, spiser vegetariske middage sammen, dyrker vores haver uden sprøjtemidler, planter og sår eftertænksomt for at sikre størst mulig biodiversitet, låner af hinanden og genbruger mest muligt.

Det er ikke så ringe endda!

Men vi må ikke lukke øjnene for, at optimismen og engagementet fra 70'erne og 80'erne ikke førte til den nødvendige og forventede transformation af en produktions- og forbrugskultur, som resulterer i alt for høje udledninger af CO₂ og dermed også temperaturstigninger, som kan føre til uoverskuelige ændringer i vores livsgrundlag.

Vi er også nødt til at erkende, at stærke kræfter bevidst, systematisk og yderst effektivt har formået at stikke en kæp i hjulet på den bevægelse, som for alvor blev sat i gang efter FN's Rio-konference om miljø og udvikling i 1992. Stærke politiske og økonomiske kræfter, som sætter spørgsmålstejn ved, om klimaforandringerne overhovedet skyldes menneskers adfærd og måde at producere på. Især kræfter som fortsat ønsker at tjene styrtende med penge på udvinding af fossile brændsler snarere end at satse på vind og sol.

Herhjemme kan vi konstatere, at euforien efter *De unges Klimavalg*, som folketingsvalget i 2019 er blevet kaldt, ser ud til at have lagt sig. Partier som *Dansk Folkeparti* og *Danmarksdemokraterne* oplever fremgang i meningsmålingerne, bl.a. fordi de fodrer bestemte målgrupper med skræmmekampagner om vindens og solens ulemper, og ved at antyde, at opstillingen af vindmøller og etableringen af vindmølleparker er et komplot mod almindelige danskere, anført af repræsentanter for de veletablerede

bosiddende i de københavnske saloner – og såmænd også sådan nogle som os, der bo i bofællesskab.

Det kan man sagtens ryste på hovedet ad. Men det, vi skal tage dybt alvorligt, er *grundlaget* for den skepsis og mistillid, som breder sig. Som måske ikke så meget handler om at sætte spørgsmålstejn ved *behovet* for en grøn omstilling, men snarere *måden* den gennemføres på.

Jeg har længe ment, at vi i klimabevægelsen har glemt, eller i hvert fald undervurderet, betydningen af *økonomisk og social ulighed*. Måske kan det være med til at forklare, hvorfor vi ikke vandt klimakampens første runde, som startede i 1992 med afholdelsen af Rio-konferencen.

I starten af denne artikel har jeg hilst en ny undersøgelse, som viser, at socialt afbalanceret klimahandling både kan reducere uligheden og sikre bred opbakning, velkommen. Men undersøgelsen graver ikke dybt nok ned i det danske landskabs økonomiske, sociale og kulturelle forskelle, og det er der brug for, hvis vi skal kunne møde klimaudfordringerne med fælles fodslag.

Heldigvis kan man finde mange af de oplysninger og analyser, vi har brug for, i en ny bog om *Klima og klasse. Hvordan vi undgår, at klimakampen ender i kulturkløften*, skrevet af Rune Møller Stahl, Christoph Houman Ellersgaard og Andreas Møller Mulvad, udgivet af Informations Forlag tidligere i år.

Forfatterens udgangspunktet er ikke så overraskende, hvad vi har vidst i årtier: Verdens rigeste bidrager langt mere til de ødelæggende CO₂-udledninger end de fattige, og de fattige rammest hårdest af klimaforandringerne. Samtidig er *gevinsterne* ved den grønne omstilling ikke retfærdigt fordelt, og det samme gælder *ulemperne*. Efter en indledning, som peger på, at ”den folkelig appetit på ambitiøs klimahandling snarere synes at blive mindre, i takt med at den globale temperatur stiger”, præsenteres følgende temaer med såvel analyser som masser af konkrete eksempler:

Kapitel 1 om *Klimakampens klasselandskab* – som præsenterer de klasseskel, som præger kampen om den grønne omstilling og alt for ofte overses eller forvrænges i den offentlige debat.

Kapitel 2 om *Klimakampens kulturkløft* – som stiller skarpt på den kulturelle modstilling mellem den ’frelste’ og privilegerede grønne og den folkeligt ’snusfornuftige’. En kulturkløft som udnyttes af højrefløjen, og som de grønne meningsdannere ikke har tænkt nok over.

Kapitel 3 om *Elitens sort-grønne pengetræ* – som ser kritisk på hvordan den grønne omstilling drives fremad af en politisk og økonomisk elite,

som beskytter de mest klimaskadelige industrier og sender regningen videre til de folkelige klasser.

Kapitel 4 om *Den grønne kapitalisme virker ikke* – som handler om troen på, at omstillingen skal ske på markedets præmisser, altså en ny form for grøn kapitalisme. Foreløbig tyder det ikke på at være vejen frem, og det vil sandsynligvis blot føre til øget ulighed.

Kapitel 5 om *Koalitionen der kan vinde* – som forsøger at komme med en alternativ løsning, hvor der ikke er plads til individuel klimaudskamning, men skal satses på fælles løsninger med fokus på jobs og materiel tryghed.

Jeg kan varmt anbefale bogen. Den er god at blive klogere af, og den tvinger både unge og ældre læsere til at tænke over, hvordan vi hver især kan tænke forskellige aspekter af ulighed ind i vores arbejde for en *solidarisk* grøn omstilling.

Måske har du undervejs i læsningen tænkt på det foto, som er benyttet i starten. En elegant *Masai* fra grænseområdet mellem Kenya og Tanzania ligger henslængt på den let rødlige jord med områdets karakteristiske akacietræer i baggrunden. En hvid taske hviler på hans hofte, og det oplyses, at den kan købes for 32 Euro. Til sammenligning oplyses, at mad til et menneske i en uge i dette område vil koste 4 Euro.

Billedet, som oprindeligt var en plakat, har jeg haft hængende på min opslagstavle i næsten 20 år. Plakaten er én af flere lignende, som den humanitære organisation *People in Need* brugte i en indsamlingskampagne omkring 2005. Her præsenterede forskellige *Masaier* en række luksusprægede produkter, fx tasker og parfume, og sammenlignede deres priser med, hvad det koster for de fattige at købe mad eller vand eller gå i skole.

Så enkelt kan uligheden illustreres. Jeg har besøgt *Masaier* i dette område flere gange, og derfor ved jeg, at der også kan fortælles en vigtig *miljøhistorie* om, hvordan temperaturstigninger som følge af *vores* CO₂-udledninger allerede i dag påvirker dette nomadefolks traditionelle kultur negativt. Det er blevet sværere at finde græsning til deres kvæg, som flyttes fra sted til sted. Vand er der også blevet mindre af.

Vi må ikke glemme eller skjule vores medansvar!

Søndag den 21. september 2025

Hvor meget magter vi?

Når børn og venner eller andre interesserede spørger os, hvordan det går med livet i Fridlev, svarer vi som regel: *"Det går rigtig godt, vi er nået rigtig langt på de cirka to år, der er gået, siden vi flyttede ind, og det er vi stolte af."* Hvorefter vi ofte tilføjer, som sandt er: *"Men det er hårdt arbejde at være bofælle i et helt nyt bofællesskab."* Sikkert også hårdere, end vi selv havde regnet med.

Min hukommelse spiller mig muligvis et pus, men jeg mindes ikke, at vi i de syv år, vi var bofæller i *Leerbjerg Lod*, havde problematikken omkring vores forventninger til hinandens arbejdsindsats på dagsordenen på et fællesmøde. Vi bidrog hver især med det, vi kunne; så meget eller lidt, som familie-, arbejds- og helbredssituationen tillod; i nogle perioder meget mere end i andre for mit eget vedkommende, fordi jeg ofte var på rejse som en del af mit arbejde. At vi bidrog *forskelligt*, var ingen i tvivl om, for sådan vil det nu engang være, når vi som mennesker er *forskellige*, og omstændighederne giver os *forskellige* muligheder.

Den tilgang flyttede vi også ind i Fridlev med; den tilgang synes vi også Fridlevs værdigrundlag lægger op til; det er faktisk også sådan, vi har oplevet stemningen i de første par år, hvor der bestemt har været mere end nok at tage sig til, og vi ofte har måttet konstatere, at vi ikke har været i stand til at nå alt det, vi havde sat os for; men alligevel synes, at vi kan tillade os at være stolte over det meget, vi er lykkedes med.

Derfor blev vi en smule overraskede, da vi på dagsordenen for dagens udvidede fællesmøde kunne læse, at vi skulle have workshop om *Forventninger til hinanden, arbejdsindsatsen i Fridlev, mm.*, som i introduktionen blev begrundet på denne måde:

”Grundlæggende ønsker vi en fælles samtale om, hvordan vi oplever arbejdsindsatsen i Fridlev, så vi sikrer en god balance og undgår, at nogen føler sig overbelastede eller går rundt med dårlig samvittighed.”

Nogle må altså føle sig overbelastede! Nogle går tilsyneladende rundt med dårlig samvittighed! Sådan læste jeg i hvert fald den tekst, en bofælle formulerede som begrundelse for at drøfte temaet:

”Jeg oplever, at en lille gruppe Fridlevere står for at udfører en stor andel af driftsopgaverne i Fridlev, og en stor gruppe af Fridlev har dårlig samvittighed. De seneste arbejdsdage ender det med, at alle arbejdsopgaver ikke bliver løst, og samtidig bliver der arrangeret flere og flere miniarbejdsdage (fej parkeringspladsen, plante, luge, ryd op i byttebiksen, indretning af fælleshuse, mm.). Samtidig stiger mængden af opgaver, der ikke bliver løst i udearealerne, og dermed vokser vores planter ikke. Det skaber et udefineret pres for at alle ”burde gøre mere”. En lille gruppe Fridlevere udfører samtidig en masse usynlige opgaver i det daglige, som modtager ringe anerkendelse. Dette synes jeg ikke er godt for nogen, og vi bør i stedet organisere os bedre, mere ligeværdigt, således at man ikke hele tiden føler, man burde gøre noget, men i stedet gør det tydeligt, hvor stor mængde arbejde, der bør leveres. Ideelt set synes jeg, at vores forpligtelser over for bofællesskabet burde være definerede (såsom køkkestjanser, rengøringsstjanser og arbejdsdage), og alt udover det er frivilligt og lystbåret.”

Jo, vi havde hørt nogle bofæller give udtryk for, at det kunne være belastende at stå i køkkenet og snitte grøntsager i flere timer, og at man var træt i kroppen, når opvask og rengøring var overstået henad 20-tiden, en oplevelse jeg selv kan skrive under på; når jeg sammenlignede min egen indsats med Annes, kunne jeg da også et kort øjeblik føle en snert af dårlig samvittighed over at levere lige i underkanten, men det var bestemt ikke noget, som plagede mig døgnet rundt.

Det var heller ikke min oplevelse, at et *ansvarsoprør* ulmede i alle hjørner af bofællesskabet. Selvfølgelig havde de fleste bofæller ét eller andet, de var utilfredse med, som regel småting, ikke noget man ikke kunne leve med i den *konsensuskultur*, vi har praktiseret fra starten. Vi tager beslutninger uden at stemme om det, efter at have givet os selv tid til at tænke over tingene og indse, at man ikke behøver at være hundrede procent enige om alt for at kunne leve sammen. Lidt ligesom de fleste ægteskaber fungerer, hvis de skal overleve.

Måske tog jeg fejl. Måske ulmede der under overfladen mere utilfredshed med fordelingen af *ansvar og arbejde* på bofællernes skuldre, end jeg havde lagt mærke til. Derfor var det godt at få fornemmelserne op på bordet, få dem konkretiseret og gjort synlige, sådan som den foreslåede workshop gav mulighed for.

Som udgangspunkt blev der stillet en række overordnede spørgsmål, som først blev drøftet i mindre grupper. En hurtig sammentælling af tilkendegivelser viste følgende resultat:

Er de krav vi stiller til hinanden passende? **JA**

Er dine forventninger til fællesskabets arbejdsindsats blevet indfriet? **JA**

Skal flere af vores opgaver laves af andre mod betaling? **JA**

Er antallet af arbejdsdage passende? **JA**

Har vi den rigtige mængde af arbejde på arbejdsdagene? **JA**

Er driftsopgaverne ligeligt fordelt mellem beboerne? **NEJ**

Oplever du fordelingen af driftsopgaver som uretfærdig? **NEJ**

Skal vi fastholde kravet om deltagelse i minimum én ansvarsgruppe? **JA**

Ikke alle bofæller deltog i workshoppen, og det kan selvfølgelig ikke afvises, at resultaterne var blevet en smule anderledes, hvis det havde været tilfældet. Men jeg tvivler. Generelt ser det ud som om, vores nuværende praksis bakkes op af de fleste.

Interessant er det dog, at et flertal *ikke* betragter fordelingen af arbejdsopgaver som *ligelig*, samtidig med at et flertal *ikke* oplever denne ulige fordeling som *uretfærdig*. Måske er det en erkendelse af, at *ligelighed* og *retfærdighed* ikke lader sig måle og veje på en enkel måde, især ikke når vi tilføjer begrebet *rummelighed*, som også indgår i Fridlevs værdigrundlag.

Selvfølgelig er det rigtigt, at der også i Fridlev findes en række *ildsjæle*, som er mere synlige end andre. Fordi de kan. Fordi de har tid. Fordi de har lyst. Det skal de have lov til. Det er godt for fællesskabet.

Selvfølgelig er det også rigtigt, at der findes en gruppe bofæller, som udfører usynlige, men ikke af den grund uvigtige opgaver i det daglige. Dem skal vi huske at sætte pris på.

Vedtægterne fastslår, at bofæller skal være aktive i mindst én ansvarsgruppe og det er de fleste. I praksis deltager det store flertal i mangt og meget, men alt efter lyst, muligheder og evner. Stemningen på workshoppen denne søndag efterlod mig med en behagelig følelse i kroppen. I Fridlev skal vi ikke til at holde nærmere regnskab med, hvor lidt eller meget de enkelte bofæller bidrager med!

OKTOBER 2025

BÆREDYGTIGHED HÉR OG DÉR

Bæredygtighed blev for alvor et kendt begreb i 1987, da rapporten om "Vores fælles fremtid", eller "Brundtland-rapporten", opkaldt efter den norske statsminister Gro Harlem Brundtland, udkom. At tale om 'bæredygtig udvikling' er derfor nu om dage tæt forbundet med tanken om, at nutidens generationer skal passe på klodens natur og bruge af ressourcerne på en eftertænksom og sparsommelig måde, så også vores børn og børnebørn får

mulighed for at leve et godt liv. Det handler nogle af denne måneds artikler om.

Noget af det, vi hører om i medierne, er ikke specielt opløftende. For vores måde at producere og forbruge på har sat kræfter i gang, som vi har svært ved at finde hurtige eller lette svar på. Hvornår begynder tingene for alvor at tippe eller vippe?

Samtidig er der bestemt også lyspunkter, som giver grund til optimisme. Fx at byggebranchen nu snakker højt om, at vi ikke kan blive ved med at bygge stort og nyt; vi er nødt til at tænke os godt om og genbruge og renovere meget mere, end vi gør i dag.

Den interne debat om fællesskabets rammer og vilkår står heller ikke stille. Vi er enige om, at Fridlev skal være et 'bæredygtigt' bofællesskab, ikke bare i miljømæssig forstand, men også socialt. Der skal være plads til forskelligheder; til at uenigheder kan brydes, uden at de bliver til konflikter; til at nødvendige regler aftales og efterleves; og der skal være plads til nye spændende initiativer.

Jeg tror, vi er på vej i den rigtige retning, men det er ikke nogen let debat, og vi er ikke i mål endnu.

Torsdag den 2. oktober 2025

Almenr og Loop Architects på besøg

Hvis man flytter ind i et traditionelt parcelhus eller lejlighed, forventer man ikke nogle få år senere at få en forespørgsel fra bygherre og arkitekt om muligheden for at komme på besøg, fordi deres medarbejdere, som på et tidspunkt har haft fingrene i byggeriet, har lyst til at se, om virkeligheden ligner de planer, de i sin tid var med til at udarbejde.

Men udviklingen af et bofællesskab er som bekendt noget helt andet end udviklingen af et parcelhus eller en ejendom med lejligheder. Det er en lang proces, hvor køberne/bofællerne/indflytterne/lejerne og udviklerne/arkitekterne/håndværkerne sætter sig sammen omkring det runde bord for at diskutere, hvordan de fremtidige beboeres visioner og drømme kan ende med at se ud, når der også skal tages hensyn til kommunens lokalplan, byggegrundens udformning og økonomien.

Jeg deltog ikke selv i designprocessen, men har hørt om den både fra bofæller, udviklere og arkitekter. Hele byggefasen fra de første spade-stik til den sidste tagrende har jeg til gengæld fulgt nøje med i. Og jeg har boet i mange måneder i huset, mens fællesskabet stadig var en byggeplads, hvor der blev flyttet godt og grundigt rundt på store mængder jord, anlagt stier med slotsgrus og sået græsplæner.

Så jeg har et rimeligt grundlag for at diskutere et projekt, som udvikler- og arkitektfirmaernes medarbejdere er interesserede i at møde ansigt til ansigt, nu hvor der i et par år har boet mennesker af kød og blod i de bygninger, som engang ikke var andet end streger og modeller på det taknemmelige papir.

Derfor besluttede jeg at stille op som samtalepartner og rundviser, da Fridlevs udvikler og bygherre, *Almenr*, spurgte, da de planlagde deres årlige medarbejderdag.

”Lever Fridlev op til jeres forventninger?” spørger én af medarbejderne, da vi har bænket os i solskinnet foran Fælleshuset i Klynge 3, hvor jeg selv bor. Spørgeren er en medarbejder, jeg ikke tidligere har mødt, og jeg kan konstatere, at udviklervirksomheden har vokset sig betydeligt større, end dengang vi første gang mødtes i 2022. Dengang var Fridlev deres projekt nummer to. Nu kan jeg på deres hjemmeside læse, at de er i gang med projekt nummer otte.

Det må jo betyde, at det er en god forretning at være *udvikler* af nye bofællesskaber. Om det er en guldgrube ved jeg ikke, men jeg er glad for, at det går godt for *Almenr* og forhåbentlig også andre udviklere. Der er stadig grupper af danskere, som selv står for det hele, som det også var tilfældet i 70’erne og 80’erne, men der er næppe tvivl om, at der i dag ville blive bygget langt færre bofællesskaber, hvis det ikke var for udviklernes tilstedeværelse på markedet. Flere bofællesskaber er ikke bare godt for klimaet, men også for de mennesker, der bor der.

”Bortset fra, at jeres direktør, Per, kort før vores indflytning måtte fortælle os, at farven på vores hus var forkert, grønt i stedet for rødt, men dog med rødt tag, har *vi* ikke specielt meget at klage over,” svarer jeg. ”Vi har ikke oplevet flere fejl og mangler, end vi havde forventet.”

Det er der til gengæld andre i Fridlev, der har. Måske fordi deres forventninger har været urealistiske. Men nok også fordi fejlene ikke altid er blevet håndteret med den hastighed og klarhed, man kunne forvente. Det kan være hovedentreprenørens eller en underentreprenørs skyld, men som bygherre vil det i sidste ende være *Almenr*, som får skylden.

”Men det har vi allerede snakket om, så det ved I,” konkluderer jeg og henviser til det dialogmøde, vi sammen holdt tilbage i 2024, da frustrationerne havde hobet sig op.

”Og hvad med alt det andet, der er brug for, når 42 familier skal leve forpligtende sammen?” spørger en anden. ”Fællesmøder og fællesspisning, arbejdsdage og ansvarsgrupper. Fungerer det?”

Jeg forklarer, at jeg selv er imponeret over, hvor meget vi har nået på de to år, der er gået, siden de sidste bofæller flyttede ind. Dengang var der store bjerge af jord og dybe mudderhuller fyldt med vand på den gårdsplads, hvor vi nu kan se ud på det grønne græs, masser af buske og træer, områder med vilde blomster, og en herlig sandkasse formet som et skib. Alt sammen resultatet af planer udarbejdet af ansvarsgrupper og beslutninger taget på fællesmøder. Indtil nu har vi ikke taget én eneste beslutning ved afstemning. Vi har snakket os frem til løsninger, som endte med at blive godkendt ved *konsensus*. Som jo ikke betyder, at alle er 100 procent enige, men at ingen er så uenige, at de vil stemme imod.

”Det er da flot! Det er jeg faktisk stolt over at have været med til.”

Men som jeg også gør klart i diskussionen, betyder det ikke, at alt altid er fryd og gammen. Der er hjørner af *fællesspisningen*, som trænger til forbedringer, og det er vi i fuld gang med at drøfte. Der er også spørgsmålet om, hvilke forventninger vi har til, hvor meget vi hver især *bidrager* til fællesskabet med, og også det har vi en samtale om. Og så er der familier, som på nuværende tidspunkt ikke ser ud til at være helt *inkluderede* i fællesskabet, måske fordi de selv har valgt det. Hvad gør vi ved det?

”Kunne Almenr have bidraget med løsninger på nogle af de udfordringer?” spørger en af de medarbejdere, som har været med fra starten. ”Kunne vi tidligt i forløbet, før indflytningen, have lavet nogle workshops, som havde taget højde for de spørgsmål?”

Mit svar er enkelt: *Det tror jeg ikke!* Workshops kan være yderst værdifulde ved at gøre opmærksom på nogle redskaber, som fællesskabet kan tage i brug for at finde fodslag. Jeg er overbevist om, at alle i Fridlev er enige om de grundlæggende værdier, som har ligget fast længe før husene stod klar. Vi ønsker stor rummelighed, alle skal bidrage efter evne, lighed og retfærdighed skal ikke vejes og måles på en guldvægt, forskelligheder gør livet interessant, men kan selvfølgelig også give anledning til uenighed, uden at det behøver at føre til konflikt.

Vi er knap 70 voksne, som tilsammen råder over masser af erfaring og visdom, og det må være tilstrækkeligt til, at vi *selv* kan finde løsninger. Det tror jeg på. Egentlig tror jeg også, at det er godt, at der ikke findes *værktøjskasser*, som indeholder redskaber, der kan give os endegyldige svar på alle tilværelsens spørgsmål. Jeg tror heller ikke på, at selv den mest sofi-

stikerede AI-kammerat på forhånd vil kunne fortælle et ægtepar, hvornår en skilsmisse bliver en nødvendighed.

”Hvad så med de bofæller, som var med fra starten, men af forskellige grunde har besluttet at sælge og flytte væk. Er det et problem for et forholdsvis nyt bofællesskab?” bliver der spurgt, da vi har flyttet os fra Klynge 3 og bænket os i Orangeriet.

”Der er ikke noget, som tyder på, at Fridlevs erfaringer afviger fra andre nyetablerede bofællesskabers erfaringer. Der vil altid være en vis afskalning, når drømme og forventninger møder virkeligheden. Men hvis det fortsætter i det tempo, vi har oplevet det sidste halve års tid, vil jeg nok begynde at blive bekymret.”

Den gamle gruppe af medarbejdere hos Almenr kender de bofæller, som allerede er flyttet eller på vej til at flytte. Vi snakker ikke om de seks konkrete eksempler, men om de forskellige typer af bevæggrunde.

To familier fandt ud af, at balancen mellem det fælles og det private ikke fungerede for dem. De ønskede mere *privatliv*, end Fridlev kunne tilbyde. Sådan som en villa i et parcelhuskvarter giver mulighed for, eller som et hus på landet tilbyder. Ærlig snak! Meget kan man tænke sig til, når man læser visionen for bofællesskabet, men det er først, når man bor sammen, at man ved, om balancen mellem privat og fælles lever op til forventningerne. Det kan nok så mange workshops ikke ændre på.

Tre familier har oplevet, at en skilsmisse gjorde det nødvendigt at sælge huset. Om livet i bofællesskabet har været en medvirkende årsag, direkte eller indirekte, ved jeg ikke, men jeg gætter på, at det ikke har været afgørende. Skilsmisser er ikke ligefrem en sjældenhed i det danske samfund, og altså heller ikke i danske bofællesskaber.

Én bofælle besluttede at flytte, fordi han oplevede, at det var svært at leve med den uro (støj og bevægelse), som kom fra de nærliggende trampoliner. Han havde forsøgt at få problemet behandlet af Fællesmødet, men oplevede ikke, at det blev taget tilstrækkeligt alvorligt af os andre. Hvilket jeg må give ham ret i. Bofællen er mere introvert end de fleste, og han hører ikke til dem, der tager ordet i tide og utide eller forsvare sine synspunkter med høj stemmeføring og stor ihærdighed. Eksemplet viser lidt om, at *rummelighed* kan være en vanskelig størrelse at håndtere i praksis. Det er lettere at skrive ordet på et stykke papir.

Uanset hvor meget og hvor godt, man som bofællesskab forbereder sig, kan man ikke undgå, at nogle flytter. Heldigvis er det mit indtryk, at *ingen* af indflytterne fortryder, at de besluttede at blive en del af Fridlev. Bå-

de voksne og børn har fået nye venner, som de helt sikkert vil fortsætte med at have kontakt til. Flere har også sagt, at tiden i Fridlev var med til at gøre det endegyldigt klart for dem, hvordan de som familie ønskede at leve. Tiden var ikke spildt.

”Nu har vi så også fået afprøvet, om vores huse er lige så meget værd, som vi i sin tid betalte for dem,” konkluderer jeg. ”Det er de – plus lidt til! Måske ikke som på Østerbro, men mindre kan også gøre det.”

Delegationen fra *Almenr* finder tilbage til bussen og kører videre til bofællesskabet *Sjællandske Muld* i den anden ende af Hvalsø. Det er nyere end Fridlev og har måske derfor haft glæde af de erfaringer, firmaet har opsamlet under planlægningen og bygningen af Fridlev.

Derefter ankommer en delegation fra *Loop Architects* i Århus. Et besøg jeg har glædet mig til, fordi jeg i sin tid interviewede arkitektfirmaets direktør om, hvordan et byggeri ender med at være *ikonisk* og måske, som tilfældet er med flere danske bofællesskaber, ligefrem *bevaringsværdigt*. Det kunne han ikke give et krystalklart svar på, men jeg fik indtryk af, at chancen var størst, hvis der var klare regler for, hvordan de enkelte boligejere havde lov til at bygge ud og til. Eller sagt på en anden måde: hvor *selvgroet* byggeriet ender med at blive?

Jeg er tilhænger af klare og stramme regler for, hvad man må og ikke må, når det gælder tilbygninger og ændringer. Nogle i Fridlev vil sikkert mene, at jeg er konservativ på dette område. Det afviser jeg ikke.

Har Fridlev så stramme og klare regler?

Nogle har vi, men ikke så klare og stramme, som jeg kunne ønske.

Vedtægterne fastslår, at man ikke kan foretage *markante* udvendige ændringer og tilbygninger, som ikke er beskrevet i husordenen, uden at det er godkendt af et fællesmøde med almindeligt flertal. Eftersom der endnu ikke er nedfældet og vedtaget noget om dette i vores husorden, skal *alt*, hvad der kan betragtes som *markant*, altså behandles og godkendes på et fællesmøde.

De fleste vil nok mene, at det vil være en markant ændring, hvis en bofælle beslutter at ændre farven på sit hus til en helt anden farve end én af de fire, som arkitekterne har valgt fra starten; måske vil nogle også mene, at det er markant, hvis man vælger at skifte til samme farve, som naboet har, når arkitekterne fra starten har valgt at undgå dette.

Men arkitektur handler i høj grad om smag og behag, det viser sig fx meget tydeligt i Ann Cortzens interessante programmer ”*Er der en arkitekt til stede?*” Så der er næppe tvivl om, at fællesskabet kan ende i mange vanskelige og følsomme debatter, når vi skal forsøge at blive enige om, hvad der er *markant*.

En åben pergola, som fra starten blev tilbudt som en tilvalgsmulighed, man skulle betale ekstra for, er efter min mening *ikke* en markant ændring. Men hvad hvis den ikke males i samme farve som huset? Hvad hvis man lukker den med en væg for enden? Hvad hvis man sætter et vindue, der ikke ligner husets øvrige vinduer, i væggen? Hvad hvis man ikke bruger den samme slags tagplader over indgangen, som er brugt på husets tag?

Det småsnakker jeg om med arkitektfirmaets medarbejdere, mens vi bevæger os gennem bebyggelsen, så de selv kan se, hvordan byggeriet i dag afviger fra det, deres oprindelige tegninger angiver.

”Hvorfor har I ikke fra starten vedtaget klare regler for, hvad man må og ikke må?” spørger en medarbejder. Jeg forklarer, at det har der ikke været stemning for. Måske har der også været en fornemmelse af, det kunne blive svært at nå til enighed.

”Men der er vel også nogle regler i lokalplanen, som skal følges, og bliver de så det?” spørger en anden. Jeg svarer, at der selvfølgelig findes regler, men om alle tilbygninger fuldt ud lever op til dem, har jeg ikke et overblik over.

Nogen tilkendegivelse om arkitektfirmaets vurdering af byggeriets karakter lige nu – *og om det stadig kan ende med at blive bevaringsværdigt* – får jeg ikke. Også arkitekter kan være uenige, det forstår jeg, og blande sig i bofællernes uenigheder forstår jeg også, at de ikke har lyst til.

Banket omkring de blå borde i Orangeriet fortæller jeg kort om den forvandling, bygningen har været igennem, med facader der i første omgang var lavet i uigennemsigtige plader af polycarbonat. Her er jeg ikke i tvivl om, at arkitekterne er enige i, at det fra starten har været tanken, at facaderne skulle være af glas. ”Personligt ville jeg også foretrække, at taget var af glas, som lokalplanen foreskriver,” fortæller jeg.

”Især i denne ende af Fridlev fornemmer man inspirationen fra det norske tún,” siger en af arkitekterne. ”Hvordan reagerer de lokale på arkitekturen, som jo er ret forskellig fra det, man ser i nabolaget?”

Nogle lokale omtaler Fridlev som *Gronländerhusene*, andre kalder dem for *Faringehusene*. De snakker aldrig om *de norske huse*, fortæller jeg. Men

træhuse i forskellige farver findes jo også andre steder end i Norge, så det generer os sådan set ikke. Nogle har på en lokal Facebookgruppe givet udtryk for, at de synes vores huse er decideret grimme, andre har efter et besøg herude sagt, at Fridlev i hvert fald bringer et friskt pust til Hvalsø, som det også er tilfældet med de nye bofællesskaber, som skyder op i den anden ende af byen.

”Er I selv tilfredse med det, I har set? Er der nogenlunde overensstemmelse mellem de modeltegninger, vi i sin tid blev præsenteret for, og den virkelighed, vi nu lever i?” spørger jeg, da arkitekterne begynder at se på uret på deres mobiltelefoner. Der er flere besøg på programmet, flere møder med tegningernes virkelighed.

”Det har været spændende at se bygningerne omgivet af græsplæner, legepladser, masser af buske og træer, og hvordan bofællerne har indrettet sig foran huset ind mod gårdspladsen og bagved huset ud mod engen eller vejen. Sidst jeg så det, var der brune jordbunker og mudderpøle over det hele. Flot klaret på to år!” konkluderer en medarbejder.

Det synes jeg sådan set også selv. Vi kan godt tillade os at være stolte af alt det, vi allerede har nået. Jeg overlever nok også, at Fridlev ikke ender med at være *bevaringsværdigt*.

Onsdag den 8. oktober 2025

Skal fællesspisningen ændres?

Fællesspisningen betragtes af de fleste, sammen med fællesmøderne, som *hjertet* af et bofællesskab. Her mødes bofæller jævnligt, for at spise og for at være sammen socialt. Ser man på landets godt 600 fællesskaber, kan man konstatere, at der er mange måder at organisere spisningen på. Lige nu sker det på denne måde i Fridlev:

Fællesspisning op til fire gange om ugen fra mandag til torsdag.

Fællesspisning i to af vores tre fælleshuse.

Fællesspisning med fokus på økologisk og vegetarisk mad.

Fællesspisning med omkring 40 voksne og børn i lokalet.

Fællesspisning hvor alle forventes at deltage i kokketjanser.

Fællesspisning der også omfatter rengøring.

Fællesspisning der ofte startes med en sang.

Fællesspisning hvor børnene spiser med de første tyve minutter.

Men fungerer det godt nok for alle? Skal det nødvendigvis fortsætte på samme facon for tid og evighed? Det var spørgsmål, som ansvarsgruppen for fællesspisning bad bofællerne forholde sig til, da den inviterede til workshop på en almindelig onsdag aften.

Som forberedelse til snakken havde fællesspisningsgruppen udsendt et spørgeskema. Besvarelserne viste, at der generelt er stor tilfredshed med

den måde, spisningen foregår på lige nu. De fleste bofæller havde angivet fire eller fem stjerner. Ikke seks over hele linjen, men fire-fem stykker er bestemt mere end tilfredsstillende. Faktisk mere end bestået. Ja, man kunne endda mene, at det er et udtryk for, at vi stille og roligt kan køre videre med den nuværende ordning.

Men der er selvfølgelig, som det udtrykkes i folkemunde, altid *plads til forbedringer*. Det synes jeg også selv, og det viste snakken blandt de fremmødte bofæller.

Skal der fx åbnes op for lidt mere *kød* ved nogle af spisningerne? Vores overordnede ønske om at bidrage til en sundere og mere bæredygtig verden er der ikke uenighed om. Samtidig er det et mindretal, som udelukkende spiser vegetarisk. Måske ville flere bofæller deltage oftere i fællespisningen, hvis en kødret var en valgmulighed?

Og hvad med børnene? Kan vi gøre mere for, at de gider spise den mad, vi serverer for dem, så de ikke skal vente med at spise sig mætte, når de er kommet hjem? Skal der udarbejdes en liste over børnenes mest populære vegetarretter? Skal vi måske ligefrem på skolebænken for at lære at lave lækker børnemad?

Systemet med kokketjanser har også vist sig at være en udfordring. Nu og da har det været nødvendigt at aflyse en fællespisning, fordi der ikke var de tre kokke, som der er brug for. I dag melder man sig på tre-fire kokketjanser over en periode på syv-otte uger. Skulle vi prøve med kokkehold, som laver mad alle ugens fire gange? Kunne faste spisehold mandag, tirsdag, onsdag og torsdag være en mulig løsning?

En del familier spiser aldrig eller yderst sjældent med, bl.a. fordi deres børn af forskellige grunde har svært ved at finde den nødvendige ro. Nogle familier benytter sig af muligheden for at hente maden i fælleshuset og derefter spise hjemme. For nogle kunne en løsning være, at der organiseres særlige og mindre fællespisninger i Fælleshus 3.

Selv tumler jeg stadig med forholdet mellem antal fællespisninger og antal kokketjanser: at en bofælle, der spiser én gang om ugen, skal have lige så mange tjanser som en bofælle, der spiser fire gange om ugen. Er det rimeligt? Det synes jeg sådan set ikke. Men hvad er løsningen?

Det var en god aften, hvor alle havde lejlighed til at dele deres oplevelser og komme med konstruktive forslag, og hvor min fornemmelse var, at der er stor vilje til at eksperimentere med forskellige løsninger. Nu må vi på et kommende fællesmøde se, hvad ansvarsgruppen når frem til som mulige løsninger.

Mandag den 13. oktober 2025

Hvornår 'vipper' kloden?

Dystopiske beretninger om klodens snarlige sammenbrud og civilisationernes uddøen som følge af (den rige del af) menneskehedens massive anvendelse af fossile brændsler (kul, olie og gas) og den deraf følgende udledning af kolossale mængder CO₂, som får temperaturen til at stige faretruende, er der masser af, ikke bare i litteraturen, men også blandt nogle eksperter og debattører på klimaområdet. Endda så meget, at der i disse år snakkes om *klimaangst* som en reel udfordring.

Det forstår jeg. Vi lever i en økonomisk og politisk kultur, hvor vi gennem årtier har vænnet os til at tro på, at hver ny generation vil få et bedre liv end tidligere generationer. Hver især forestiller vi os sikkert også, at vores børn har ret til at forvente, at de vil få et bedre liv, end vi selv har haft. Det forsøger vi efter bedste evne at leve op til.

For mange, måske det store flertal, opleves det nærmest at være en menneskeret, at *økonomisk vækst* kan og skal fortsætte i det uendelige, kun i ny og næ afbrudt af en forbigående økonomisk krise, affødt af 'tilfældigt' opståede dispositioner på et uoverskueligt og uforståeligt finansmarked, hvor den økonomiske elite huserer i jagten på mammon.

Jeg betragter ikke mig selv som *dystopist*, snarere som *optimist*. Fra min første bog i 1980'erne om *"Jorden er smuk"* til min seneste om *"Rejsen*

til Fridlev” har jeg stædigt, nogle vil sikkert mene naivt, bekendt mig til troen på, at mennesker *kan* ændre klodens kurs, hvis vi vil det, hvis vi tør det, hvis vi vælger politiske ledere, som magter det.

Det er heldigvis også en tro, jeg finder reflekteret i den netop udsendte rapport ”Global Tipping Points Report 2025” fra University of Exeter og Global Systems Institute, med støtte fra en lang række respekterede organisationer. Samtidig med at den indeholder alvorlige advarsler om, at menneskeheden i denne tid balancerer på en knivsæg. Det fremgår af rapportens konklusioner, som i min stærkt forkortede og let redigerede oversættelse bl.a. konstaterer:

”Verden har bevæget sig ind i en ny virkelighed. Den globale opvarmning vil snart overskride 1.5°C. Det placerer menneskeheden i en farezone, hvor flere klimatiske vippepunkter udsætter milliarder af mennesker for katastrofale risici. Vippepunkterne er forbundne, og de fleste forbindelser er destabiliserende. Når ét klimasystem vipper, er sandsynligheden for, at andre også vipper, større.

Hvis vi venter med at handle, til vippepunkterne er overskredet, vil det være for sent. Den eneste troværdige tilgang er at handle i tide. Landenes og det internationale samfunds nuværende målsætninger er ikke tilstrækkelige. Der er brug for at udløse positive og selvfølgelig vippepunkter både når det gælder teknologiudvikling og adfærdændringer, så vi ender på nul udledninger af CO₂.

Siden den første rapport udkom for to år siden, har der været en voldsom stigning i produktionen af solenergi og brugen af elbiler. Selvom der internationalt samtidig har været mindre opbakning til målsætningerne, kan positive vippepunkter støtte og forstærke hinanden. Det samme er tilfældet, hvis civilsamfundet, beslutningstagere og myndigheder samarbejder om at forstærke positive forandringer.”

Videnskaben på dette område er kompliceret, og jeg er ikke ekspert. Så hvis man vil læse en forståelig og overskuelig præsentation af klodens grænser, kan jeg anbefale bogen ”Klodens grænser” fra 2021, skrevet af den respekterede svenske forsker, Johan Rockström, sammen med en kollega, og med forord af den ligeledes svenske Gretha Thunberg. Rockström skriver blandt andet om de såkaldte ’tipping points’, som man godt kunne kalde for ’tippepunkter’, men som han i den danske udgave at bogen vælger at kalde for ’vendepunkter’, og det gør jeg så også:

”Lad os lige skære det ud i pap. Indtil for ganske nylig – nok så sent som i 1980’erne eller starten af 1990’erne – var de systemer, der regulerer klodens tilstand, stadig relativt stabile. Det var godt for menneskeheden; vores moderne udvikling afhænger af det. Destabilisering af Jordens systemer fører til ekstreme begivenheder og risikerer at sende os ud over farlige vendepunkter.”

Hvad sker der andre steder i systemet, når koralrevene dør på grund af højere havtemperatur? Hvad sker der med klodens fødevarsystemer, når regnskoven i Amazonas forsvinder? Det handler forskningen om *vendepunkter* om. Det sammenfatter rapporten i disse punkter:

1 EN NY VIRKELIGHED. *Jordens klima og natur har allerede overskredet nogle vendepunkter, mens vi nærmer os en opvarmning på 1,5°C.* Allerede ved en opvarmning på 1,4°C overskrider koralrev i varme havområder deres termiske vendepunkt og dør. Hundredvis af millioner menneskers livsbetingelser påvirkes. Overskrides vendepunkterne mindskes Jordens evne til at håndtere menneskelig indblanding. Det forstærker konsekvenserne.

2 VOKSENDE RISIKO. *Overskrider vi grænsen på 1,5°C, risikerer vi, at yderligere vendepunkter indebærer katastrofale risici.* Klimaforandringer og afskovning kan medføre skovdød i Amazonas med temperaturer under 2°C, hvilket truer med at påføre biodiversiteten uoverskuelige skader og dermed også 100 millioner menneskers leveforhold. At forhindre klimatiske vendepunkter bør være en juridisk forpligtelse.

3 DER SKAL HANDLES NU. *Verdens ledere må handle nu for at forhindre ødelæggende vendepunkter.* Hvis vi venter indtil vi er helt sikre på, at et vendepunkt er nået, vil det være for sent. De nuværende mål for mindre CO₂-udledninger vil ikke forhindre vendepunkterne, for vi vil med stor sandsynlighed overskride 2°C før 2100. Derfor må verdens handle, når de mødes til globalt klimamøde i Brasilien i næste måned.

4 GØR NOGET LOKALT. *At håndtere ikke-klimatiske drivkræfter kan hjælpe med at undgå biosfærens vendepunkter.* For koralrev i varme havområder, regnskoven i Amazonas og andre økosystemer gælder, at man med fordel kan påvirke ikke-klimatiske stressfaktorer, så de bliver mere modstandsdygtige. For koralrev kan det handle om overfiskeri og belastning fra næringsstoffer; for Amazonas om at reducere omfanget af skovhugst. Det kan også give de lokale samfund indflydelse på deres økosystemer. Men opvarmningen skal stadig sænkes.

5 NYE FREMSKRIDT. *Trods tilbagegang i opbakningen til at gøre noget ved klimaet, kan vi faktisk se fremskridt de sidste par år.* Siden 2023 er der sket store fremskridt i anvendelsen af rene teknologier, især solenergi og elek-

triske biler. Vi har også set, hvordan antallet af klimaretssager er steget, og det samme gælder regenerative naturprojekter og bæredygtige måder at forbruge på. Trods voksende modstand er det stadig muligt for en minoritet at skabe selvforstærkende ændringer af samfundet.

6 POLITISK STYRET TRANSITION. *Der er brug for politiske lovgivning, hvis vi skal kunne accelerere udfasningen af fossile brændsler.* Hvis man skal sætte gang i positive vendepunkter i vores energisystem, er lovgivning om rene teknologier den mest effektive tilgang. Fx forbud mod salg af benzin- og dieslbiler og udfasning af gas til opvarmning. Rene alternativer skal gøres billigere for alle, så vi kan fjerne de 75% af drivhusgasserne, som er forbundet med vores energisystem.

7 FREMME RETFÆRDIGHED. *Positive vendepunkter kan bidrage til at bekæmpe fattigdom, sult og ulighed samtidigt.* Allerede i dag falder priserne på grøn energi, og det hjælper de fattige med at få billigere elektricitet, og landene med at mindske importen af dyre fossile brændsler. Lokalsamfund får derved også lettere ved at gøre noget ved sult og fattigdom. Med brug af digital infrastruktur kan de fattige også få lettere adgang til lån, sundhed, salg af deres produkter.

8 VEND FØDEVAREPRODUKTIONEN. *Bæredygtig produktion og forbrug kan vende fødevarerproduktionen på hovedet.* Der er brug for globale ændringer for at eliminere de 25% af udledningen af drivhusgasser, som er forbundet med fødevarer, landbrug og afskovning. Det vil også påvirke biodiversiteten positivt. Det vil kræve både offentlige og private investeringer, ændringer i forbrugernes adfærd, og også omlægninger i den internationale handel. Ellers rammes vi af negative vendepunkter.

9 REGENERATIV NATUR. *Hvis vi skaber positive vendepunkter baseret på regenerative naturprojekter, kan vi fjerne meget mere CO₂.* Der er allerede mange initiativer i gang, ikke mindst lokalt, fx for at beskytte oprindelige folks rettigheder, for at fastlægge naturens juridiske rettigheder, for at beskytte sårbare havområder. Det kan alt sammen bidrage til, at vi begrænser overskridelsen af målet på de 1.5°C.

10 EN EKSPLOSION AF FORANDRING. *Civilsamfundet og myndigheder og beslutningstagere kan samarbejde og inspirere hinanden.* Posi-

tive vendepunkter kan både skabes i et samspil, hvor civilsamfundets aktiviteter bidrager til at skabe grobund for de ændringer, politikere og myndigheder har mandat til at gennemføre. Det er kombinationen af besluttsomme myndigheder og kreative civile fællesskaber, som kan vende udviklingen fra en situation, hvor menneskeheden står ansigt til ansigt med eksistentielle risikable vendepunkter til at gribe fat i de mulige positive vendepunkter.

Der er cirka en måned til Kommunalvalget. Om nogle få uger skal vi sammen med *Lejre Klimagruppe* afholde valgmøde i Orangeriet, med kandidater fra de fleste af kommunens 13 opstillede partier og borgerlister, og med kandidaternes meninger om opstilling af store vindmøller og etablering af solpanelanlæg som et af mødets to udvalgte temaer.

Vil vi på mødet opleve det, som man næsten dagligt kan opleve, når man tænder for radioens og fjernsynets debatter:

Opleve at almindelige borgere reagerer negativt, undertiden også voldsomt, på det ene grønne energiprojekt efter det andet, fordi de mener, at det ødelægger den natur, de bor lige ved siden af?

Opleve at borgerne ikke bliver informeret godt nok, når kommunen planlægger placeringen af vindmøller og solpaneler, og at de i øvrigt heller ikke får specielt meget ud af det rent økonomisk?

Opleve at man kan få det indtryk, at det nu, efter nogle år med vind i ryggen efter de unges Klimavalg til Folketinget i 2019, er de fodsløbende klimaskeptikere, som har vind i sejlene?

Det kan man sagtens forestille sig, også selvom Lejre Kommune har vedtaget en Klimaplan, som støttes af de fleste partier, og som efter min egen vurdering er forholdsvis progressiv. Og som også understreger, at vedvarende energiprojekter med sol og vind skal inddrage borgerne på et tidligt tidspunkt, og så vidt muligt etableres, så borgerne i rimeligt omfang bliver 'medejere'.

Under alle omstændigheder er det godt at blive mindet om, at *den grønne omstilling* er et voldsomt udfordrende projekt, lokalt, nationalt og globalt, som ingen af os for alvor forstår omfanget af, og de fleste af os sikkert heller ikke kan overskue tidsdimensionen i. At et 'projekt' af denne karakter giver anledning til brydninger og konflikter kan næppe komme som en overraskelse, især ikke for de af os, som har talt højt om nødven-

digheden af en *bæredygtig transformation* siden 70'erne, og som i hvert fald siden den store globale udviklings- og miljøkonference i Brasilien i 1992 har ventet på det store folkelige gennembrud.

Den netop udsendte *Vendepunktsrapport 2025* er troværdige forskeres og forskningsinstitutioners bud på, hvor vi står lige nu, hvilke muligheder vi har for at undgå de mange sandsynlige *destruktive* vendepunkter, hvis vi ikke foretager os noget, og hvordan vi virkeliggør de mulige *konstruktive* vendepunkter, hvis vi kan finde sammen om at gøre det.

Blandt danske kritikere af den grønne omstilling er der nogle, som er flintrende ligeglade med videnskaben, eller som simpelthen ikke tror på forskernes konklusioner. Men jeg tror også, at mange har oplevet eller set konsekvenserne af et vejr under forandring, med mere vand foroven, tørke på de forkerte tidspunkter, skovbrande omkring de hoteller vi bor på som turister, storme der sætter byer under vand.

Man kan sagtens være modstander af at placere vindmøller og solpaneler tæt på folks boliger, samtidig med at man anerkender nødvendigheden af at producere mere grøn elektricitet. Det skal der være plads til i et *demokrati* som det danske. Demokratiet må netop bevise sin styrke, når bølgerne går højt.

Vi vinder ikke klimakampen, hvis vi glemmer *at lytte* til de andre.

Vi vinder den heller ikke, hvis vi undlader *at involvere* de andre.

Vi vinder den slet ikke, hvis *de svageste* betaler den højeste pris.

Torsdag den 23. oktober 2025

Snakker vi forbi hinanden?

Endnu et månedligt Fællesmøde blev afholdt for et par dage siden, indkaldt og ledet af de skiftende *mødeledelser*, som er traditionen i Fridlev, med *bestyrelsen* repræsenteret for at informere om fællesskabets økonomi og diverse løbende sager, og med over halvdelen af fællesskabets familier til stede, som er nødvendigt, hvis der er behov for at tage beslutninger.

På den måde var det et Fællesmøde som de fleste andre, med en række ret praktiske sager på dagsordenen, nogle der havde været oppe før og nu var klar til at blive afsluttet, andre der var nye og derfor blot skulle præsenteres og drøftes mere grundigt på et kommende møde.

Men især ét af mødets dagsordenspunkter udviklede sig anderledes, end de fleste vist havde forventet. Kort fortalt drejede punktet sig om, at en gruppe bofæller bad om at få tilladelse til også i 2026 at afholde en *Fridlev festival* i stil med den, der blev afholdt i 2025 – som jeg tidligere har skrevet begejstret om. Igen fortrinsvis for venner og bekendte, men denne gang også med deltagelse af lokale; masser af god økologisk mad; musik fra flere orkestre; og masser af kreative tilbud for børnene.

Nogle bofæller gav udtryk for, at de syntes festivalen havde været en stor oplevelse; flere havde ikke deltaget særlig aktivt, men de syntes det

havde været hyggeligt med de mange besøgende og følte sig ikke generet af larm og aktivitet; nogle sagde, at de var imponerede over hele arrangementet og glade for at kunne bidrage med lidt arbejdskraft.

Og så var der en gruppe, som på forskellige måder ikke havde haft den samme positive oplevelse, nogle havde endda følt sig meget generet, ikke bare på selve dagen, men også under forberedelserne.

Vi havde ikke haft mulighed for at deltage i selve festivalen, fordi den fandt sted i de samme dage, hvor vi var til Folkemøde på Bornholm. Derfor havde vi heller ikke nogen baggrund for at vurdere den *støj/larm*, som lød til at være den største udfordring for nogle af bofællerne.

Og så er vi inde i et territorium, som virkelig kan dele vandene, og hvor der næppe findes nogen éntydig sandhed, men meget forskellige oplevelser. Bor du klos op ad Orangeriet, hvor der blev spillet musik, kan det helt sikkert være generende, også hvis du ikke er specielt følsom; bor du i den anden ende af fællesskabet, som vi selv gør, ville selv meget høj musik ikke være noget problem, heller ikke for et meget lyd følsomt menneske.

Det kan man til en vis grad forsøge at regulere med tidspunkter, hvor der ikke må spilles musik, og undlade at lade bassen køre på fuld styrke. For nogle vil den eneste realistiske løsning være at tage helt væk i et par dage, helt væk fra støj og larm og uro, men hvis man principielt mener, at det ikke bør være løsningen, kan det være svært at finde den smalle gyldne middelvej, som begge parter kan leve med.

Når man flytter ind i et bofællesskab med omkring 125 store og små mennesker, som bor tæt på hinanden, må man gå ud fra, at livet ikke altid vil være så stilfærdigt som på en villavej i et forstads kvarter. Men derfor kan der godt være grænser, som man ikke er enige om. Dem må man så snakke om!

Måske er det her humlen i denne historie ligger. At der ikke har været snakket tilstrækkelig åbent om 'grænserne' i forberedelserne til festivalen. Kritikerne har måske ikke snakket højt, eller højt nok, om deres bekymringer. Arrangørerne har haft andet at tænke på og har ikke vurderet, at det kunne være nyttigt at informere og lytte.

Min første tanke, da vi gik videre til næste punkt på dagsordenen, var, at vi havde haft en fin debat. Det store flertal havde, som jeg tolker det, givet udtryk for, at initiativtagerne gerne måtte arrangere en ny festival i 2026. At der også var faldet kritiske bemærkninger fra nogle, kunne vel ikke komme som en overraskelse. Det tager man normalt til efterretning, lytter til, tænker over, og ændrer måske nogle ting næste gang.

Sådan havde alle festivalens initiativtagere åbenbart ikke oplevet mødet. I hvert fald blev der talt med store ord i en meddelelse, som blev cirkuleret dagen efter. Både generelt om stemningen i bofællesskabet, og mere specifikt om forløbet omkring festivalen.

Hvordan reagerer man som fællesskab og bofælle på synspunkter som disse, hvis man er uenig, ikke bare i den generelle beskrivelse af vores fællesskab, men også i den konkrete vurdering af, hvad der skete på fællesmødet?

Mange vil sikkert dukke hoved og nakke, håbe på, at stormen lægger sig, så livet i fællesskabet kan gå videre, stilfærdigt som det ofte former sig, festligt og inspirerende, som det heldigvis også er i lange perioder. Helst vil jeg snakke om det, ansigt til ansigt, men det er svært, når vinden har ført ordene ned på papiret og sluppet ånden ud af flasken.

Derfor følger her et par overvejelser.

Jeg skrev under på en kontrakt om et hus, hvor tegningerne viste, hvordan det ville komme til at se ud. En kontrakt om fællesskabets præcise udformning fandtes ikke. Kun alles tilsagn om at gøre deres bedste bandt os sammen. Det var godt nok for mig.

Da jeg flyttede ind i vores hus, fik jeg, hvad jeg havde skrevet under på, bortset fra den rigtige farve. Jeg er glad for mit hus, især efter det har fået den rigtige farve. Det opfylder mine behov. Børn og venner er enige i, at det er smukt og funktionelt.

Fællesskabet er siden indflytningen blevet bygget færdigt, sten på sten, busk på busk, møde på møde, beslutning på beslutning, oplevelse på oplevelse. Vi er alle arkitekter og håndværkere. Der mangler stadig en del sten, og nogle steder er byggeriet stadig en smule vakkelvornet. Det hverken overrasker eller genererer mig. Sådan har hele mit liv formet sig: som et byggeri, der hele tiden er under opbygning og forvandling.

Jeg er taknemmelig for at have været en del af byggeprocessen. Synes selv, at jeg har bidraget efter evne og kræfter, som alle andre. Praler til børn og venner om, at vi indtil nu har taget alle små som store beslutninger uden at stemme. Jeg har ikke været helt enig i alt, men nok til at sove trygt om natten og derfor ikke haft grund til at stemme imod.

Kender jeg alle bofæller? Ikke alle, og ingen så godt, som jeg kender mine nærmeste venner. Men nok til at påskønne og holde af at være en del

af en flok med forskellige temperamenter, erfaringer, meninger, interesser, styrker og svagheder.

Hvad mere kan man forlange?

Lige nu nok mest lidt hjælp til at forstå, hvordan det er muligt at opleve den samme virkelighed så forskelligt, som reaktioner efter det seneste fællesmøde er udtryk for. Vi er tilsyneladende i vildrede med, hvem der er helte og skurke.

Det antydes, at der skulle være stribet af idéer og initiativer, som er blevet modarbejdet. At ildsjælene ikke har fået plads, i hvert fald ikke plads nok. Det antydes, at meningsstærke og kritiske røster har dræbt skaberglæden og begejstringen.

Jeg leder i fællesmødernes annaler og min egen hukommelse (som indrømmet ikke er hvad den engang har været) for at finde eksemplerne, udarbejde listen over afviste og udskammede projektidéer. Forgæves.

Til gengæld kan jeg hurtigt lave en lang positivliste over små og store byggesten, som har bidraget til at forme vores fællesskab.

Indretning af industrikøkkener.

Udformning af vedtægter.

Organisering af fællesspisning.

Beplantning af udearealer.

Fede fester organiseret af Festlev-udvalget.

Forfriskende flasker fra Bryggerlauget.

Sandkasser og trampoliner til børnene.

Toiletpapir og håndsæbe til tiden fra driftsgruppen.

Rengøringsplaner for de fælles huse.

Ladestander til elbiler.

Indretning af vores fælleshuse.

En solidarisk håndtering af vores klimaskærm.

Opsætning af den årlige Fridlev Revy.

Bakkehaver med friske økologiske grøntsager.

Dette er blot toppen af isbjerget. Meget af det behandlet dvælende, hurtigt eller hastigt på de månedlige fællesmøder, i det jeg (måske fejlagtigt har oplevet som en konstruktiv, kritisk og civiliseret tone, med afklaringer og opklaringer. Det mener jeg er, hvad den demokratiske samtale handler om. Store knaster er ofte blevet pudset til i ansvarsgrupperne, af de mange anonyme ildsjæle, som intet fællesskab kan klare sig foruden.

Bundlinjen er, at jeg er både glad og stolt over at være en del af et fællesskab, som på bare to år har nået så meget.

Onsdag den 29. oktober 2025

Building Green snakker byggestop

Alle stole var besat, da det første indslag på hallens største scene blev skudt i gang ved årets *Building Green* konference. Mange af de fremmødte arkitekter, bygherrer, leverandører, håndværkere, ingeniører, byplanlæggere og almindeligt interesserede som mig selv ønskede at høre, hvad den verdenskendte danske arkitekt, *Bjarke Ingels*, grundlæggeren af arkitektfirmaet *BIG (Bjarke Ingels Group)*, der i dag er en efterspurgt skaber af bemærkelsesværdige bygninger i mange hjørner af kloden, havde at sige om nogle af de store grønne spørgsmål, byggebranchen pusler med i disse år.

Det var femtende gang, *Building Green* forsøgte at sætte fut i debatten om den grønne omstilling af byggeriet, i år med temaet "*Scaling For Enough*" i centrum, på dansk noget i retning af "*en størrelse der er tilstrækkelig*". Derfor handlede debatter og udstillinger om renovering, skalering af gode løsninger, bevar- og forklar-princippet og genbrug af ressourcer, materialer og bygninger. Og der var fokus på, hvordan branchen kan skabe reel forandring gennem samarbejde, innovation og ærlighed om udfordringerne.

Men det var ikke stjernearkitekten Bjarke Ingels, som i første omgang dominerede scenen. Det gjorde en stilfærdig opstilling af aktivister, som med bogstaver på hvide t-shirts sendte et klart budskab om, at der er

brug for et *Byggestop Nu!*, hvis den danske byggebranche skal komme i balance med de planetære grænser, og samtidig skabe gode, betalbare boliger for alle. Det mener den nye bevægelse, *ByggestopBevægelsen*, kun lader sig gøre ved at indføre et midlertidigt, nationalt byggestop. De deltagende arkitekter, ingeniører, borgere og klimaengagerede har tre krav:

Mindre nybyggeri, mere omfordeling.

Mindre nedrivning, mere renovering.

Mindre spekulation, mere social retfærdighed.

Bevægelsen tager afsæt i den viden, vi i dag har om byggeriets væsentlige andel af Danmarks CO₂-udledninger. Jo flere kvadratmeter der bygges, jo større miljøomkostninger ved fremtidig drift, og Danmark er et af de lande i verden med størst boligareal pr. indbygger.

Der bliver bygget over hundrede nye boliger om dagen i Danmark, samtidig med at der bliver revet mere end tusind énfamiliehuse ned hvert år. I dag bor den gennemsnitlige dansker på 20 procent flere kvadratmeter, end de gjorde for 40 år siden. Større huse kræver flere materialer, og yndlingsmaterialer som beton, stål og mursten er nogle værre CO₂-slyngler og meget svære at genanvende.

Ifølge Danmarks Social- og Boligstyrelse udleder den danske byggebranche op mod 6,4 millioner tons CO₂ om året. Det er altså 10 procent af den samlede danske forbrugerforurening. Dansk byggeindustri står for 40 procent af Danmarks samlede affaldsproduktion, og kun fire procent bliver genanvendt.

På scenen spørger en journalist, hvad Bjarke Ingels mener om disse spørgsmål. Han anerkender naturligvis, at der er tale om reelle udfordringer, ikke bare i Danmark, men også globalt. Han fortæller også, hvordan hans firma efter bedste evne forsøger at finde løsninger, herunder benytter materialer, som er mere bæredygtige end de traditionelle.

Men det er svært at forestille sig, at et totalt *byggestop* kan være en realistisk mulighed i den verden, BIG opererer i. Selvfølgelig er der projekter, hvor gamle bygninger renoveres, men de fleste af firmaets velhavende kunder efterspørger nok helt nye byggerier.

Som det også er tilfældet med de fleste nye *bofællesskaber*, inklusive vores eget. Men det sker heldigvis, at der etableres nye bofællesskaber i eksisterende bygninger, det kan være en forladt kommuneskole, en gård hvor jorden er lejet ud, nogle nedrivningstruede gamle muremestervillaer. I nabobyen Lejre er bofællesskabet *Krake* en blanding af gammelt renoveret byggeri og nogle nybyggede boligenheder.

Et interessant projekt for at bevare og gentænke eksisterende bygninger frem for at rive dem ned kaldes for *Bevar Mere*, og det støttes af Grundejernes Investeringsfond, Dreyers Fond, Landsbyggefonden og Realdania. Projektet undersøger bl.a. potentialet for at skabe nye fællesskabsorienterede boformer i almene boliger, som i dag står tomme. I stedet for at rive ned kunne det blive ombygget til seniorboliger.

I en helt ny publikation *"Del Hus i Kommunen. Procesværktøj til lokal udbredelse af delehus"* ridser projektet ganske præcist situationen op, sådan som det også gøres igen og igen ved debatterne på Building Green:

"Danmark står ved en kritisk korsvej og står over for to udfordringer, der tilsyneladende modsiger hinanden: at drage omsorg for mennesker og at drage omsorg for planeten. På den ene side forventes den danske befolkning at vokse med 175.000 mennesker inden 2040, og tilsvarende forventes antal husstande at stige som konsekvens af både befolkningstilvækst og ændring i demografi i retning af flere singler og ældre. På den anden side har vi overskredet syv ud af de ni planetære grænser, og Danmark forventes at opbruge sit resterende CO₂-budget inden for de næste fem år. For at overholde Parisaftalens 1,5°C mål skal vi have en nettoudledning af drivhusgasser på 0 i 2030. Dette skaber et presserende paradoks: Hvordan kan Danmark huse en voksende befolkning uden flere udledninger?"

Som borger i Lejre Kommune er det interessant, at publikationen præsenterer et konkret eksempel netop fra vores kommune. Man har stillet skarpt på mulighederne for at skabe *delebuse* i den lille by Ejby, for at teste og forfine delehus-tilgangen på et sted med reelle kommunale begrænsninger, muligheder, regler og rammer. Den udfordring, Lejre Kommune som helhed står overfor, beskrives på denne måde:

"Ligesom mange danske kommuner står Lejre Kommune over for en voksende uoverensstemmelse mellem boligmasse og husstandsammensætning. Mens antallet af større husstande (tre, fire eller fem personer) stort set har været stabilt fra 1990 til 2025, har der været en betydelig stigning i én- og to-personers-husstande. Dette skift fremhæver det uudnyttede potentiale i eksisterende enfamiliehus til at rumme flere beboere. Samtidig er der udfordringer ved at finde en mindre og betalbar bolig i Lejre Kommune for de familier, som bliver skilt. Det har skabt grundlag for Borgergruppe for énindkomstfamilier i Lejre Kommune, som sætter boliger for skilte familier på dagsordenen. Som en typisk dansk landsby med repræsentative husstandstendenser og en underudnyttet boligmasse fungerer Ejby som en god case til at demonstrere delebuspotentialet."

Det er godt, at der bliver gentænkt og eksperimenteret i lyset af klimakrisen, og det er spændende at se de mange konkrete eksempler på

genbrug og renovering hos udstillerne på Building Green. Spørgsmålet er så, om den grønne og mere bæredygtige retning kan konkurrere med de stærke økonomiske interesser, der findes i nybyggeriet. De findes i pensionskassers og private investorers behov for kapitalforankring og indtjening, og desuden i kommuners grundsalg til dækning af anlægs- og driftsudgifter, og som redskab til at tiltrække nye skatteydere. Også for den individuelle husstand er boligen blevet et investeringsgode.

Vi hører ofte, at et øget udbud af boliger er det eneste middel til at få prisen ned, en almindelig markedsøkonomisk tænkning. *Byggestopbevægelsen* anerkender ikke denne præmis. I stedet peger man på et alternativt løsningsrepertoire inden for de planetære grænser. Fx bør der skabes incitamenter til at effektivisere udnyttelsen af den eksisterende bygningsbestand gennem renovering, konvertering, opdeling af store boliger, øget CO₂-afgift på materialer og restriktioner overfor nedrivning.

Hvordan man gør noget ved de hastigt stigende boligpriser i de større byer er straks lidt mere tåget. Det kræver indgreb i den måde, vi i dag beskatter boligerne på, og sikkert også i den måde, finanssektoren fungerer på. Ikke et område politikerne har travlt med at vende op og ned på.

For ikke at snakke om en anden sten i skoen, som i høj grad er blevet en politisk varm kartoffel: Hvordan kan vi – når hele resten af verden kæmper med samme åbenbart nærmest uløselig udfordring – udvikle en strategi for geografisk decentralisering med genbosætning af de egne, der er blevet gjort til udkant i urbaniseringen?

Men uden konkrete initiativer og nytænkning af byggeriet kommer vi i hvert fald ikke i mål med at finde løsninger på klimakrisen. Derfor er det også for en lægmand som denne skribent inspirerende at besøge en begivenhed som *Building Green*.

Hvordan ville Fridlev have set ud, hvis vores 42 familier havde opkøbt et parcelhuskvarter bestående af helt traditionelle énfamiliehuse bygget i gule mursten engang i 1960'erne? Ville begejstringen for projektet være lige så stor, som den har været omkring vores nuværende byggeri, hvor vi gennem grundige samtaler med udvikler og arkitekt har haft mulighed for at påvirke udformningen af de enkelte huses indretning, valg af bæredygtige byggematerialer, placering og indretning af de fælleshuse, som er vores fælles ejendom?

Det var spørgsmål, jeg funderede over, da jeg træt i både ben og hoved efter dagens mange spændende indtryk satte mig ind i regionaltoget til Holbæk på Københavns Hovedbanegård og startede den behagelige rejse på godt en halv time til stationsbyen Hvalsø.

At Fridlev ville have set meget anderledes ud, siger sig selv. Men at gøre regnestykket af fordele og ulemper op, var jeg ikke færdig med, da toget stoppede i Hvalsø.

At husene ikke ville være bygget af træ, som jeg holder meget af, bl.a. fordi det er et mere bæredygtigt materiale end mursten og giver et yderst behageligt indeklima, ville ærgre mig.

At husene derfor heller ikke ville præge landskabet med sine forskellige farver, inspireret af det norske tún, som var én af årsagerne til, at vi i sin tid overhovedet valgte at købe hus i Fridlev, ville jeg være ked af.

I det hele taget er der på det elementært menneskelige plan noget specielt og fantastisk ved at deltage i udviklingen og bygningen af en helt ny landsby på en vindblæst græsmark.

Men det fornemmer jeg også, at renoveringen og 'ombygningen' af et eksisterende boligkvarter kunne være. Måske ikke så spektakulært, som vi har oplevet det med Fridlev, men i klimakrisens og omstillingens navn måske vigtigere. I hvert fald blev der på *Building Green* vist mange eksempler på, hvor smukt en renovering af eksisterende bygninger med genbrugte byggematerialer kan ende med at fremstå.

I hvert fald giver det stof til eftertanke.

Fredag den 31. oktober 2025

Conni og Bjarne er flyttet ind

Flyttekasser dækker en del af stuegulvet, og væggene står stadig friske og nymalede, men uden de billeder, som om ikke så længe, når forhandlingerne om, hvad der skal hænge hvor, forhåbentlig er nået til vejs ende i fuld enighed, vil pryde dem og minde beboerne om den historie, de udover indholdet i flyttekasserne og møblementet bringer med sig fra livet før Fridlev. Sådan er det jo. Uanset hvor nyt huset er, bliver det hurtigt overtaget af de nye ejeres lyster og særheder. Mon ikke det også kommer til at gælde for Conni og Bjarne?

Jeg føler mig straks velkommen, da de byder indenfor og undskylder, at de stadig ikke, flere uger efter indflytningen, er kommet helt i orden. Vi hilste første gang på hinanden den dag, de flyttede ind, hvor jeg sammen med Anne udgjorde en del af bofællesskabets velkomstkomité og afleverede en kurv med lidt at drikke og spise og selvfølgelig en kopi af Håndbogen til afslappende læsning. Vi har også haft lejlighed til at konversere hen over bordet til et par fællesspisninger, og jeg fornemmer, at der er tale om to mennesker, som passer godt til Fridlev.

Huset er på samme størrelse som vores, har også samme struktur: køkken og stue-alrum i stueetagen, sove- og arbejdsværelser på første sal. Men beliggenheden i den anden ende af Fridlev, ved foden af den bakke,

Fridlev er bygget på, tæt på søen og tæt på nabokvarterets traditionelle parcelhuse, plus at huset er grønt til forskel fra vores røde, betyder, at det alligevel virker lidt anderledes end vores.

Hvor huset i Fridlev for mange af de unge småbørnsfamilier er deres første større investering og måske bolig nummer to eller tre, er der for Conni og Bjarne tale om bolig nummer ni eller ti, fortæller de, mens kaffe og småkager bliver sat på bordet i stuens hyggelige sofahjørne, hvor man har udsigt til søen. Vi kan dermed konstatere, at de indtil nu har boet i lidt flere end de syv boliger, som en dansker i gennemsnit når at indrette gennem et langt liv.

At de overhovedet har fået mulighed for at flytte ind hos os, skyldes den bølge af fraflytninger, med vidt forskellige forklaringer, Fridlev har oplevet i 2024. I dette tilfælde var det en skilsmisse, som gjorde det muligt for Conni og Bjarne at realisere drømmen om *det gode liv* i Fridlev.

Og hvorfor så det? Hvorfor fra lejlighed til bofællesskab? Hvorfor fra by til land? Ja, det er, hvad samtalen denne eftermiddag bl.a. skal handle om. Og hvilke forventninger der knytter sig til livet i Fridlev?

Lad os starte med at få jer præsenteret. Vi har allerede hørt, at I begge er i 60'erne, at I har forladt arbejdsmarkedet for nogle år siden, og at I som mange af os tidligere har boet i storbyen. Hvad mere synes I, det kunne være nyttigt for os andre at vide om jer, uden at vi nødvendigvis skal igennem hele jeres livshistorie?

” Jeg er opvokset i Brøndby, fortæller Conni, men lige før jeg skulle i gymnasiet flyttede vi til Osted på Midsjælland. Jeg kom på amts-gymnasiet i Roskilde og lærte allerede Hvalsø lidt at kende dengang.

I 1980 blev jeg sygeplejeelev. Vi var kun kvinder på holdet, så da vi holdt vores første fest efter en måned, inviterede vi selvfølgelig nogle drenge med. Anne-Marie inviterede hendes bror, Bjarne, vi fandt sammen og har nu været gift i snart 40 år og fået 3 piger.

Jeg holder meget af naturen, gåture, cykelture, langrend på ski, venskaber, hygge, strikke, lægge puslespil og dybere samtaler. Jeg kan lide at engagere mig, men jeg har også lært at jeg skal passe på mig selv. Gennem årene er jeg også blevet interesseret i politik og historie.

For mit vedkommende, fortsætter Bjarne, er jeg opvokset i Herlev, er uddannet cand.polit. og arbejdede med økonomi i Københavns Kommune i mange år. I de sidste syv år har jeg arbejdet som konsulent og med bestyrelsesarbejde.

Vi har tre døtre, hvoraf den ene bor i Hvalsø med sin kæreste og tre børn og de to andre i København. Vi boede i mange år i hus i Skovlunde og har senest boet 13 år på Nørrebro i andelsbolig, hvor jeg engagerede mig i bestyrelsesarbejdet og mange af de fælles opgaver, der er ved at bo i en andelsbolig. Jeg er aktiv med løb, vandreture, kajak og diverse boldspil og interesserer mig desuden for historie og politik.

Tanken om at bo i et bofællesskab er groet frem i de seneste 5-10 år og at det skulle være i Hvalsø/Lejre området handler om nærheden til vores datter og børnebørn og den fantastiske natur.

Derefter iler vi videre til det, som de fleste sikkert er interesserede i at høre om: Hvad har været drivkraften i jeres valg af Fridlev? Er det bofællesskabet som boform? Har arkitekturen og indretningen af husene spillet en rolle? Eller er det måske en længsel efter at komme ud af byen, ud på landet?

” Vel i virkeligheden to ting, fortæller Conni. Først bofællesskabet! Vi boede som nævnt i en andelslejlighed på Nørrebro, hvor der også var en del fællesskab, i form af nogle arbejdsdage, generalforsamlinger, man hilste på hinanden på trappen, men ikke det helt store. Vi ville gerne noget mere! Derfor begyndte vi at se os om efter dét *mere*, der passede til os. Så da det her hus kom til salg, besluttede vi os.

Men faktisk havde vi kontakt til Fridlev helt tilbage, da Almenr startede processen, og vi var med til et virtuelt møde om de tanker, der lå bag projektet. Det blev ikke til noget i første omgang, men vi blev senere involveret i et andet Almenr-projekt i Hvalsø, *Roden*, et andelsbaseret bofællesskab, men det sprang vi fra, da der blev et hus ledigt i Fridlev.

Vi har sådan set altid være meget afklarede omkring vores boligvalg i forhold til vores livssituation, fortsætter Bjarne. Da vi fik børn, boede vi i en udmærket lejlighed i Vanløse, men vi ville godt have lidt mere plads, og også lidt højere himmel og mere natur omkring os, så efter at have set på rigtig mange muligheder, endte vi i et hus med have i Skovlunde.

Senere flyttede vi i lejlighed på Nørrebro, efter at have set på 44 forskellige muligheder. Samme grundighed har præget valget af Fridlev. Bo-fællesskaber ligner på mange punkter hinanden, men hvordan bofællerne fungerer sammen i det daglige, kan det i sagens natur være svært at få et indtryk af. Så husenes indretning, om det skal være et hus i ét eller to plan, beliggenheden og lignende, har vi brugt rigtig meget tid på og derfor set på mange forskellige muligheder.

Det endte med, at vi besluttede, at vi nok godt kunne finde ud af at bo i et hus med to etager! Alt i alt har det været en meget rationel beslutningsproces.

Man kan vel sige, at der har været tale om en udvikling, tilføjer Bjarne. Vi mødte jo fællesskabet i andelsforeningen på Nørrebro, hvor jeg hurtigt blev medlem af bestyrelsen, og som Conni har nævnt, er der også elementer af fællesskab i den boligform.

Men andels-fællesskabet var alligevel ikke *nok* fællesskab, fandt vi efterhånden ud af. Det var en mindre del af flokken, som drev værket, og med tiden faldt mange beboeres interesse for det fælles af forskellige grunde, fx når folk anskaffede sig et sommerhus. Derfor begyndte vi at tænke i det rigtige *bofællesskabs* muligheder. At det først blev til noget, efter vi var blevet pensionister, var mere en tilfældighed.

I flytter ind i et bofællesskab, som godt nok har nogle år på bagen, men som stadig er i en opbygnings- og udviklingsfase. Vi skal stadig knokle en del for at få byggeriet helt færdigt, fx udearealerne. Der er også både formelle og uformelle regler for vores samvær, som skal videreudvikles, afprøves og tilpasses. Hvordan har I det med det?

” I andelsforeningen fik vi ikke nok fællesskab, men det vi fik, havde karakter af frivillighed, og det var fint nok, svarer Bjarne. Det var også vores udgangspunkt, da vi valgte at flytte til Fridlev. Her er vi en flok mennesker, som alle har givet udtryk for, at vi ønsker at løfte i flok. At nogle så af den ene eller anden grund kan løfte mere end andre, ja, sådan er det jo, og det lever vi fint med.

Vores grundholdning er vel, at tvang ikke fører noget godt med sig, forudsat naturligvis, at der er kræfter nok til, at fællesskabet kan fungere. Hvis den præmis bliver udfordret, hvis for få bofæller melder sig til de forskellige arbejdsopgaver, som *skal* fungere, så kan situationen naturligvis blive en anden, så må man finde nogle andre greb.

Men vi fornemmer, at det er en udfordring, som allerede bliver håndteret, og vi oplever, at bofællerne generelt påtager sig opgaver, som de mener, de kan klare. Og det kan man vel også sige, at alle har vidst fra starten. Det kan ikke komme som en overraskelse for nogen, at der stilles krav til os alle.

Men det er også vigtigt at huske, tilføjer Conni, at der kan bidrages til fællesskabet på mange måder, ikke kun ved at være med i en ansvarsgruppe. Mange bidrager til *den gode stemning* i Fridlev, uden at det er nedfæl-

det på papir, at det *skal* man gøre. Man kunne ønske, at det også blev talt med, når man vurderer, hvad forskellige bofæller bidrager med. Og hvis nogle bofæller synes, at de trækker for stort et læs, må de sige til. Folk har selv et ansvar for at byde til og sige fra.

Forskellen mellem andelsmodellen og bofællesskabsmodellen er bl.a., at vi økonomisk og juridisk er filtret mere ind i hinanden, når vi bor i Fridlev. Derfor har vi måske også et større ansvar for at hjælpe til, hvis nogle af bofællerne har brug for hjælp og støtte, også udover hvad man kan betragte som 'normalt'. Men det kan i praksis være svært at håndtere, og det kan også være svært at snakke helt åbent om. Hvad tænker I om den problemstilling?

” Det er ikke noget, vi har forberedt os på, eller noget vi på nuværende tidspunkt har en klar forestilling om omfanget eller karakteren af, svarer Conni. Derfor kan det være svært at forudsige, hvordan jeg selv ville reagere, hvis en familie gav udtryk for, at den havde brug for hjælp. Det ville nok afhænge af den enkelte situation. Ofte vil familien sikkert også først række ud til dem i fællesskabet, de kender bedst.

Jeg oplevede en flig af udfordringen, da vi havde arbejds møde om vores fællesspisning, tilføjer Bjarne. I min gruppe kom vi ind på, at det for nogle familier var svært at kunne deltage så fuldt ud, som de egentlig havde lyst til, fx fordi nogle børn har udfordringer. Man kunne tydeligt mærke, at det betød meget for familien. I den situation oplevede jeg, at det i gruppen blev taget meget alvorligt.

Og det er vel én måde, man kan sikre, at værdien af at bo i et *rummeligt* bofællesskab bliver taget alvorligt. At det så at sige bliver indtænkt i alt.

Som Conni siger, er det lettere at forholde sig til et behov for hjælp eller støtte, hvis man allerede har en relation til de pågældende, og selv ville jeg nok sige nej tak eller henvise til andre, hvis jeg fornemmede, at jeg ikke selv har ressourcer eller viden til at bidrage. Det er vigtigt at være opmærksom på det, men ikke nødvendigvis at være forpligtet.

Der er tale om et følsomt område. Derfor er det godt med gennemsigtighed, og det er bestemt noget, vi skal tale om.

Mange i jeres alder ser også seniorfællesskabet for de +55-årige – og ingen børn - som en mulighed. Dem bliver der flere og flere af, undertiden som et alternativ til det traditionelle kommunale plejehjem, og det er den hurtigst voksende del af bofællesskabssektoren. Er det en mulighed I har overvejet?

” Overvejet er måske så meget sagt, svarer Conni, men tænkt over det, det har vi da. Jeg har familiemedlemmer, en fætter, som bor i seniorfællesskab, med en syg hustru. Mit indtryk er, at det passer fint til dem. Vi ved jo godt, at vi bliver ældre, og sygdomme følger med, sådan er det. Men oplevelsen af mange beboere, som gik rundt med en rollator, virkede ikke opløftende på mig. Det blev for trist.

Man skal aldrig udelukke, fortsætter Bjarne, at det engang i fremtiden kan blive en fornuftig og nødvendig mulighed, men på nuværende tidspunkt er vi mere til et fællesskab, hvor der er gang i den, og så betyder det meget for os, at der er masser af børn omkring os. Det kan vi konstatere, at vi har fået ved at flytte ind i den mest børnerige del af Fridlev!

Og det er vi enige om! bryder Conni ind. Men børn skaber selvfølgelig også uro, og der bliver i det hele taget meget fokus på børnene. Fx i forbindelse med fællesspisningen, hvor vi udover at nyde den gode mad også har set frem til 'voksensnakken' hen over bordet. Det er lidt svært, sådan som det fungerer lige nu. Nogle gange får man næsten fornemmelsen af, at der tages af bordet, inden vi er færdige.

Det hænger selvfølgelig sammen med, at der efter spisningen skal vaskes op og gøres rent, og for børnefamilierne er der på det tidspunkt børn, som skal puttes efter en lang dag. Men vi må finde en løsning, så vi kan blive siddende – ikke bare sammen med de andre ældre bofæller, men sørme også med de unge, som jeg tror har lige så meget lyst til at sludre, som vi har.

Lige nu snakker vi om, hvordan vores demokrati, ikke mindst fællesmødet, fungerer. Fx om alle deltager tilstrækkeligt og alle kommer til orde. Samtidig arbejder vi på at få mere kød på vores busorden, fx om hvor meget og hvornår, man må støje, og hvad og hvordan man har lov til at bygge til, så det ikke generer andre. Nogle ønsker præcise rammer og en rimelig 'orden', mens andre har det bedre med højt til loftet og så få regler som muligt. Hvad bælder I til?

” I andelsforeningen er det helt klart *bestyrelsen*, som har 'magten', men i bofællesskabet forekommer det fornuftigt, at så mange beslutninger som muligt tages *decentralt*. Hvor snittet mellem en stærk og en svag bestyrelse skal ligge, kan altid diskuteres. Bestyrelsen har et ansvar i forhold til myndigheder mm., og det skal vi være opmærksomme på og respektere, men for at skabe engagement i hele bofællesskabet er det vigtig med decentralisering.

Jeg oplever, at fællesmøderne i Fridlev er en god ramme om de debatter, som i andre foreninger foregår i bestyrelsen eller på beboermøder. Og at det er godt, at fællesmøderne tager beslutninger, som enten skal føres ud i livet af en ansvarsgruppe, eller som en bestyrelse skal sørge for, at der er styr på.

Og her fornemmer jeg, bryder Conni ind, at bestyrelsens rolle måske ikke er så tydelig, som den burde være. På fællesmøderne er det mødeledelsen, som tager styringen, og det kan virke lidt uklart, hvad der er bestyrelsens rolle. Det må man jo se på, hvis det ikke fungerer.

Når det gælder regler og husorden, har jeg det selv sådan, at jeg ikke har brug for supermange regler, konstaterer Bjarne. Nogle regler skal der være og jeg fornemmer, at det er noget vi i den kommende tid kommer til at drøfte og træffe beslutninger om. Fx har festivalen givet anledning til en snak om musik og støj.

Vi bruger meget tid i fællesskabet, mange sikkert mere, end de havde regnet med, og det er nok meget naturligt her i opstarten. Men der er mange eksempler på, at bofællesskaber af de lokale opleves som en smule 'reservatagtige' og har nok i sig selv. Hvordan oplever I det at blive en del af Hvalsø-miljøet? Og kan vi gøre endnu mere for at blive oplevet som en del af lokalmiljøet?

” Vi har allerede konstateret, at der foregår en masse i Hvalsø og omegn. Også en masse som vi selv kunne have lyst til at være en del af, når vi for alvor er kommet på plads.

Jeg holder fx meget af at løbe, fortæller Bjarne, og er med i Hvalsø løbeklub. Mine 'medløbere' ved naturligvis, at jeg kommer fra Fridlev. Jeg har oplevet en vis nysgerrighed og har ”tegnat” og fortalt om, hvordan det er at flytte ind og bo her.

Jeg opfatter, at folk er positive og at den personlige relation, man knytter, er befordrende for den positive opfattelse, men jeg har da også oplevet undren over bebyggelsens udseende – *månebase alpha* bebyggelsen er et udtryk, jeg har hørt. Jeg spiller også tennis og padel, så det vil være en anden mulighed for at blive en del af det lokale miljø i Hvalsø.

Kan man ikke forestille sig, at Fridlev Festivalen er en måde at bryde med mistanken om, at vi ønsker at være et reservat? spørger Conni. Det er i hvert fald en måde at skabe noget åbenhed og synlighed på. Og så kan man stille og roligt bruge lejligheden til at høre de lokale om, hvordan de i øvrigt synes, Fridlev kan bidrage til det lokale.

Men vi skal heller ikke glemme, at vi også har vores gamle miljøer, som vi ønsker at passe og pleje. Vi kommer til at bruge mange kræfter på Fridlev, men det hele skal ikke handle om Fridlev!

I er lige flyttet ind, og tiden går med at sætte møbler på plads og hænge billeder op, så jeres erfaringer med livet i Fridlev er stadig begrænsede. Men er der alligevel noget, som har overrasket jer, positivt eller negativt?

” Ja, svarer Conni med det samme. Vi har virkelig følt os meget velkomne lige fra starten, det har været enormt rart. Mere end jeg havde regnet med. Alle har været åbne og hjælpsomme. Tak for det!

Børnene fylder meget i Fridlev, ikke mindst i vores afdeling af bofællesskabet. Det vidste vi sådan set godt på forhånd, men vi havde nok ikke helt styr på, at der er *så mange*. Det generer mig ikke i det daglige, men indimellem kan det godt være overvældende.

Og så er der det med *privatlivet*, som er fælles for os alle sammen, selvom det kan variere, alt efter hvor og hvordan huset er placeret. Man skal lige vænne sig til, at man kan ses fra alle sider. Det siges, at vores have er vores *private* område, men *så* privat er det nu heller ikke.

Lige nu er vi selvfølgelig fokuserede på at gøre indflytningen og indretningen af huset færdig. Men samtidig er vi også i gang med at blande os i fællesskabet - og glæder os til mere af det.

NOVEMBER 2025

FRIDLEV OG LOKALPOLITIKKEN

Løjre Kommune havde for ti år siden en meget populær borgmester fra Socialistisk Folkeparti, som jeg havde lejlighed til at møde på mit første officielle besøg i kommunen for godt ti år siden, sammen med Bhutans første kvindelige minister. Derefter blev det Socialdemokratiets tur, og lige nu sidder Venstre for bordenden. Hvem ved, men måske var det stemmer fra Fridlev, som ved kommunalvalget den 19. november gjorde det muligt for Socialistisk Folkeparti igen at samle et bredt flertal bag sin

kandidat til borgmesterposten? Og dermed også fik opbakning til at gøre Lejre til en endnu mere grøn og økologisk foregangskommune.

For første gang i vores toårige historie deltog vi aktivt i valgkampen. Sammen med Lejre Klimagruppe inviterede Fridlev til valgmøde om grønne temaer i Orangeriet, som var fyldt til bristepunktet. Ti partier deltog i debatten, hvor vi fokuserede på to af tidens temaer, der skiller vandene i mange af landets kommuner: opstilling af vindmøller og solceller (som Inger Støjberg har omdøbt til 'jernmarker', årets nye ord) og stop for nybyggeri, fordi renovering af eksisterende bygninger er mere bæredygtigt.

På valgdagen var spændingen ekstra nervepirrende i Fridlev, fordi en bofælle var opstillet for Det Radikale Venstre. Desværre fik partiet kun indvalgt én person i den nye kommunalbestyrelse, så Thea må vente et par år med at blive borgmester. Men der er ingen tvivl om, at Fridlev nu for alvor har gjort sig bemærket som et aktivt og deltagende grønt fællesskab i en kommune, hvor der heldigvis er mange meget aktive grønne fællesskaber.

Onsdag den 5. november 2025

Valgmøde om Klima

O rangeriet var fyldt til bristepunktet, da Fridlev Klimagruppe i tæt samarbejde med Lejre Klimagruppe åbnede dørene til valgmøde for alle i Lejre Kommune, som havde lyst til at høre de politiske partier diskutere, hvordan vi kan mindske vores CO₂-udledninger og dermed bidrage til at gøre Lejre til en endnu grønnere og mere bæredygtig kommune, end tilfældet er i dag.

Mange bofæller fra Fridlev var naturligvis mødt op, bl.a. for at se vores bofælle, *Thea*, optræde som kandidat for Det Radikale Venstre for første gang, men det store flertal kom udefra, hvilket vi var meget tilfredse med. For udover at lægge hus til et valgmøde om et tema, som et bæredygtigt bofællesskab som Fridlev beskæftiger sig meget med i det daglige, gav det os også mulighed for at vise, at vi ikke udelukkende beskæftiger os med os selv. Vi vil også være en del af det kommunale fællesskab.

For mange af kommunens indbyggere er det sikkert emner som sundhed og ældrepleje, der dominerer. En meningsmåling viser i hvert fald, at det på landsplan er de to vigtigste emner. Med klima og miljø som nummer tre. Så glemt er emnet ikke, og da slet ikke blandt Lejres mange grønne fællesskaber, som pusler med en underskov af spændende initiativer i og omkring de 49 landsbyer, kommunen består af. En underskov Fridlev også er blevet en del af.

Under alle omstændigheder er der nok at tage fat på, hvis man skal tro Lejre Kommunes Klimaplan 2025: *Vores Sted – Vores Klima*, som blev vedtaget af kommunalbestyrelsen i juli 2025. En plan, som stort set alle de 10 kandidater, som havde sagt ja til at deltage, betegnede som en *ambitiøs* plan, især hvis alle 116 konkrete forslag i handlingsplanen bliver ført ud i livet. Om det ville ske, var der ikke fuld enighed om. Nogle af partierne mente også, at planen burde have været endnu mere ambitiøs.

Et valgmøde på halvanden time kan selvfølgelig ikke give 10 kandidater mulighed for at mene noget om alle grønne emner. Derfor havde vi valgt at fokusere på to:

Sol og vind var første emne. Klimaplanen lægger op til, at der i 2035 skal være fossilfri opvarmning, vindmøller og solcelleparker skal skabe lokal værdi, og borgerne skal inddrages så tidligt som muligt. Men:

Er sol og vind overhovedet vejen frem?

Hvordan kan man realistisk sikre lokal opbakning?

Hvordan skaber man bedst lokal værdi?

Skal vi kun satse mest på store vindmøller?

Kan vi helt undgå de såkaldte 'jernmarker'?

Det fik alle kandidater lejlighed til at svare på, alt for kort naturligvis, og nogle længere end andre. Men med tid nok til at tilhørerne kunne fornemme, hvor stregerne i sandet vil blive trukket, når de ambitiøse mål i kommunens klimaplan skal føres ud i livet. Nogle spørgsmål fra salen blev der også plads til.

Nybyggeri i Lejre Kommune var emne nummer to. Et emne som er kommet højt op på dagsordenen i de senere år og også bringer sindene i kog. Kommunens Klimaplan slår fast, at Lejre skal prioritere *bæredygtigt* byggeri og *bæredygtig* arkitektur, og at ”vi skal tænke os grundigt om, før vi bygger nyt”. Men:

Hvad betyder det i praksis at bygge bæredygtigt?

Hvordan planlægger man genanvendelsen af bygninger i landsbyerne?

Skal der bygges færre kvadratmeter, hvis der endelig bygges nyt?

Skal kommunen gå forrest med sine egne bygninger?

Hvordan tager vi hensyn til klimaforandringerne?

Også i denne runde kom alle kandidater til orde med korte indlæg. Desværre løb tiden lidt fra ordstyreren (undertegnede), så der blev ikke så meget plads til kommentarer og spørgsmål fra salen, som vi kunne have ønsket. Men det står klart, at de fleste partier er enige i de fleste af de overordnede målsætninger for nybyggeri kontra genbrug, som fremlægges

i Klimaplanen. Uenighederne dukker til gengæld frem, når der skal tages beslutning om konkrete projekter i bestemte dele af kommunen. Er der så plads til et nybygget plejehjem lige hér?

Men til forskel fra, hvad man kan læse om lokalpolitikernes møde- og debatklime andre steder i landet, foregik denne aftens valgmode i en god, næsten kammeratlig, stemning. Havde man blot en lille smule kendskab til de politiske partiers traditionelle positioner, var det ikke så svært at gætte, hvad de helt generelt mente om sol og vind og nybyggeri. Og stort set alle kunne blive enige om, at Lejre igen skulle satse på at blive en *grøn foregangskommune*, måske ligefrem en *økologisk* en af slagsen.

Kandidaterne blev takket for at deltage i mødet, og her nævnes de for god ordens skyld i alfabetisk rækkefølge:

Anton Hannibal Gregersen fra Alternativet.

Birgitte Schytte fra Lokallisten.

Ida Dybr fra Det Konservative Folkeparti.

Mads Brenøe fra Liberal Alliance.

Nicoline Helweg fra Socialistisk Folkeparti.

Peter Sølvsten fra Enhedslisten.

Poul Christensen fra Socialdemokratiet.

Steen Hansen fra Dansk Folkeparti.

Thea Bang fra Radikale Venstre.

Tina Mandrup fra Venstre.

Vi takkede dem for at møde op, for overhovedet i de næste fire år, hvis de endte med at blive valgt, at orke at bruge en stor del af deres fritid på at læse papirer, at vælge deres ståsted, at debattere høfligt og ordentligt med deres 'modstandere' uden at blive velhavende, og at samles om løsninger, som borgerne kunne støtte, forstå og få glæde af.

Vi takkede også de fremmødte vælgere, og håbede at debatten havde bidraget til klargøre, hvem de havde tillid til at kunne forvalte deres stemme, når de sætter krydset den 18. november.

Lørdag den 15. november 2025

Lejre deltager i Klimamarchen

Min store drøm var at samle hele bofællesskabet, store som små, om at tage toget ind til Rådhuspladsen i København og deltage med et stort Fridlev-banner i årets *Klimamarch*, organiseret af *Klimabevægelsen*. Marchen var lagt på netop denne lørdag, så vi kunne minde alle danske vælgere om, at de den 18. november skal huske at sætte kryds ved et parti eller en person, som de har tillid til, vil gøre noget for at skubbe den *grønne omstilling* i den rigtige retning.

Sådan gik det desværre ikke. Én af vores mange ansvarsgrupper havde for lang tid siden besluttet, at netop denne lørdag skulle være fælles *arbejdsdag*, hvor nogle af de mange uafsluttede projekter kunne blive klaret: ukrudt klippes, døde træer og buske udskiftes, skrammel samles og køres på genbrugsstationen, fælleshuse rengøres, og meget mere. Selv hvis dagen havde været arbejdsfri, er det urealistisk at forestille sig, at alle Fridlevs 125 indbyggere var taget med på togturen til Hovedbanegården og marchen gennem Københavns gader. Alene logistikken med at få vores mange børn mobiliseret forekommer urealistisk.

Nu måtte jeg nøjes med at repræsentere Fridlev sammen med min jævnaldrende ven fra bofællesskabet, Ian. Vi var enige om, at vi på denne måde også repræsenterede den *bæredygtighed*, som vi synes, Fridlev praktiserer. Vores ægtefæller blev hjemme for at deltage i arbejdsdagen.

På stationen mødtes vi med Ulla fra *Lejre Klimagruppe*, og undervejs til hovedstaden kunne vi på flere stationer se klimaaktivister som os selv stige på toget med deres plakater og bannere. Toget blev desværre ikke fyldt til bristepunktet, og der var også mange passagerer, som efter deres samtaler at dømme havde kurs mod julemarkedet i Tivoli eller stormagasinerne langs Strøget.

Vejret var fint, lidt køligt, men med masser af sol, velegnet til en demonstration midt på dagen. Desværre var Rådhuspladsen langt fra fyldt til bristepunktet, da dagbladet Informations chefredaktør, *Rune Lykkeberg*, holdt én af flere taler fra scenen foran den smukke rådhusbygning.

På et tidspunkt, hvor man fornemmer en voksende modstand blandt danskerne mod den grønne omstilling – eller skal vi nøjes med at betegne det som 'usikkerhed'? – fremhævede han, at "klimasagen møder modstand, fordi vores modstandere er klar over, at *vi* er ved at vinde." Han minder os også om, at vi skal huske at fejre vores mange sejre, og at vi og Danmark ville vi være meget dårligere stillet, hvis vi ikke havde råbt op i tide og hele tiden. Uden bevægelserne og demonstranterne havde der ikke været noget dansk klimalov.

Efter chefredaktøren fulgte *Helene Hagel* fra Greenpeace og *Esther Michelsen Kjeldahl* fra Fossilfri Fremtid. De kunne fortælle om en glædelig nyhed: Energiklagenævnet har ophævet Energistyrelsens tilladelse til fossilgiganten INEOS til at søge efter olie i Hejrefeltet i Nordsøen. Det nytter altså at kæmpe!

Derefter satte demonstrationen sig i bevægelse, i et tempo som de to ældre herrer fra Fridlev sagtens kunne følge med i, ned ad H.C. Andersens Boulevard, forbi Nationalmuseet, Thorvaldsens Museum og Christiansborg, til venstre over kanalen til Højbro Plads, og tilbage til Rådhuspladsen gennem Strøget, der var iført julepynt og (ikke overraskende) fyldt med flere julegavekøbere end klimademonstranter.

Tirsdag den 18. november 2025

Bliver Thea valgt?

Blandt de 113 kandidater til kommunalvalget i Lejre Kommune, fordelt på 13 landsdækkende partier og et par lokale lister, kender jeg *Thea Bang* allerbedst. Hendes fotografiske kontrafej hænger på lygtepælen ved indkørslen til vores bofællesskab, lige ved vores monumentale sten med navnet *Fridlev* malet i rødt, hugget ud med sikker hånd af Olaf, vores lokale stenhugger.

Det er et godt foto af Thea. Det ligner det åbne og muntre ansigt, jeg jævnligt møder på min vej rundt i bofællesskabet. Måske ikke hver dag, men i hvert fald flere gange om ugen, til en fællesspisning, på en gangsti, til et spontant sammenrend. Hvis jeg skulle sætte mit kryds ud for den kandidat, jeg kender bedst og har størst tillid til, er der ikke tvivl om, at krydset ville blive placeret ud for Theas navn.

Desværre stiller hun op for det 'forkerte' parti. Hun tilhører den efterhånden forholdsvis begrænsede skare af danske vælgere, som bekender sig til Det Radikale Venstres syn på verden. Et socialliberalt syn, som rummer lidt af hvert; et progressivt syn på områder, der har med indvandring, diversitet og klima at gøre; et mere borgerligt syn på den økonomiske- og fordelingsmæssige politik.

Min far har fortalt mig, at han ved flere lejligheder satte kryds ud for B, aldrig ud for det V, hans far i mange år repræsenterede som sogneråds-

formand i landbrugskommunen Mogenstrup i nærheden af Næstved. Min mor stemte hele livet med stor og kærlig overbevisning på det A, som hendes norske far havde opflasket hende med siden fødslen. Mit eget ståsted har, lige siden jeg satte mit første kryds ved et parti til folketingsvalget i 1968, ligget forskellige steder til venstre for A.

Sådan gik det også denne gang, uanset hvor meget jeg holder af Thea. Meget er vi fælles om i et bofællesskab, men når det gælder politik, skilles vandene. Hvor mine bofæller placerer deres kryds, ved jeg ikke, i hvert fald ikke for de flestes vedkommende, men jeg gætter på, at den gennemsnitlige Fridlev-vælger ligger lige omkring eller til venstre for den midte, som vi nu om dage ikke helt ved, hvor befinder sig.

Dermed ligger vi også et stykke til venstre for det flertal, som denne lørdag formiddag stadig styrer Lejre Kommunes befolkning på knap 30.000 mennesker: Venstre sidder på borgmesterposten og har været det klart største parti i denne valgperiode.

I teorien skal det blå flertal blot miste et enkelt mandat, før magten risikerer at skifte. Men som vi ved, kan der ske mangt og meget overraskende, når forhandlingerne om borgmester- og udvalgsposter starter i de sene nattetimer, efter optællingen af stemmer er færdig.

Det havde jeg dog hverken kræfter eller tålmodighed til at vente på, og da slet ikke efter at have overværet Danmarks forsmædelige fodboldnederlag til Skotland, en kamp som fik lov til at overtage skærmen, da anden halvleg startede. På det tidspunkt var jeg også ved at være godt træt af journalisternes desperate *tomgangs snak*, en disciplin som Danmarks Journalisthøjskole snarest bør gøre noget alvorligt ved.

Da jeg faldt i søvn, havde de foreløbige optællinger fra nogle af kommunens yderste hjørner, fra nogle af de 49 landsbysamfund, Lejre består af, efterladt mig med en fornemmelse af, at vores partiers op- og nedture måske ikke ville blive helt så dramatiske, som optællinger fra andre dele af landet tydede på. *Venstre* ville utvivlsomt stadig være det største parti. Måske kunne borgmesteren, *Tina Mandrup*, blive siddende?

Jeg tog helt fejl! Nattens forhandlinger havde ændret det politiske billede af Lejre markant. Borgmesterposten havde skiftet hænder, både når det gælder køn og farve. Nu var det *Mikael Ralf Larsen* fra SF, som skulle være kommunens ansigt udadtil.

Hvordan kunne det gå til, når Venstre stadig er det største parti, og når partier, som offentligt bekender at tilhøre den borgerlige fløj, tilsammen råder over et flertal på 13 af de 25 byrådspladser?

Det kan man ikke svare klart på uden at kende relationerne mellem såvel partier som personer. Måske ligger forklaringen i det, Enhedslistens spidskandidat, *Amanda Amadea Badu*, skrev på et Facebookopslag nogle timer inden jeg vågnede:

”Stort tillykke til SF med borgmesterposten – og til hele den brede konstellation, som er blevet dannet på tværs af partier. Det er stærkt, at så mange kan finde sammen om en fælles retning for kommunen. Vi ønsker et samarbejde uden hård blokpolitik, hvor vi søger løsninger, der bygger på dialog, respekt og fælles ansvar. Lejre fortjener en kommunalbestyrelse, der arbejder sammen – ikke imod hinanden.”

Tilsammen pegede 17 mandater (som repræsenterer næsten to tredjedele af de afgivne stemmer) på Mikael Ralf Larsen som borgmester. Selv havde han fem mandater bag sig. De andre 12 mandater leverede Konservative, Danmarksdemokraterne, Dansk Folkeparti, Lokallisten Levende Landsbyer, Socialdemokratiet og Radikale Venstre.

Tilbage på perronen stod Venstre, stadig kommunens største parti med syv mandater, sammen med Liberal Alliances ene mandat.

Hvor smukt havde det ikke været, hvis alle partier og mandater havde været enige om at pege på en borgmester ved *konsensus*, som er den måde, vi tager beslutninger på i Fridlev. At også de to sidste partier havde besluttet at sige *pyt*: Alt det, vi er enige om, er vigtigere end de par småting, vi er helt og aldeles uenige om.

Men sådan går det sjældent i politik. Ofte findes der også personlige erfaringer og uenigheder, som de pågældende ikke bare kan lade som om ikke eksisterer. Set udefra kan det imidlertid være svært at forstå, hvordan *Dansk Folkeparti* kan støtte en borgmester fra *Socialistisk Folkeparti*. Eller hvordan *Konservative* kan være med, når *Venstre* ikke kan.

Som betaling for støtten til SF's borgmesterkandidat fik *Rikke Zwisler Grøndal* fra Socialdemokratiet posten som 1. viceborgmester og *Ida Dyhr* fra Konservative posten som 2. viceborgmester. Spidskandidaterne for de øvrige fem partier i koalitionen vil sikkert alle få tilbudt en formandspost for ét af de udvalg, hvor meget af kommunens praktiske politik i realiteten bliver drøftet og besluttet.

I løbet af dagen tiltrak valgresultatet i Lejre sig også national opmærksomhed, endda i form af en gul *breaking news* bjælke. Ikke fordi så mange partier, også borgerlige, havde bakket op om den nye SF-

borgmester, men fordi én af 'opbakkerne', *Ole Blickfeldt* fra Danmarksdemokraterne, blev smidt ud af partiet af enevældsdronningen fra Nordjylland, Inger Støjberg. Hun mente ikke, at det var passende, at et borgerligt mandat skulle bruges til at bringe en rød kandidat til magten. Måske havde Ole Blickfeldt glemt, at hans parti ikke bare hedder Danmarksdemokraterne, men *Danmarksdemokraterne – Inger Støjberg*? Måske fik han stillet noget i udsigt, som man som politiker ikke kunne sige nej til?

Omvendt kan man hævde, at Inger Støjberg måske har glemt, at dansk kommunalpolitik ikke alene kendetegnes ved at være præget af blokpolitik, men ofte af et uproblematisk og venskabeligt samarbejde hen over midten. Fordi det på det lokale plan er konkrete praktiske løsninger, både røde og blå vælgere sætter pris på, snarere end ideologiske positioneringer dikteret af partitoppen.

Men under alle omstændigheder er Ole Blickfeldt valgt, det kan Inger Støjberg trods alt ikke ændre på. Om han i tolvte time beslutter sig for en kovending, som der også er mange eksempler på i kommunalpolitikken, må tiden vise.

Lejre er en landbrugs-, natur- og pendlerkommune med mange tilflyttere. Derfor er det ikke så besynderligt, at de blå og de røde partiers opbakning er stort set lige stor, hvis man vel at mærke vælger at regne Radikale Venstre og Lokallisten med til rød blok. Hvilket jeg på forhånd beder om forladelse for.

Derfor er det heller ikke, når man tænker nærmere efter, særlig overraskende, at Lejre i løbet af de sidste årtier har haft borgmestre fra Socialistisk Folkeparti (2009-2016), Socialdemokratiet (2016-2021) og Venstre (2022-25). Og altså nu igen Socialistisk Folkeparti.

Hvilket minder mig om, at det var den tidligere SF-borgmester, *Mette Touborg*, som tilbage i 2014 introducerede mig til Lejre. Jeg var dengang direktør for det af Folketinget etablerede *Dansk Institut for Partier og Demokrati*, som havde til opgave at samarbejde om at støtte en demokratisering af politiske partier i udviklingslande i Afrika, Asien og Latinamerika, herunder at styrke *samarbejdet* mellem de politiske partier.

Et af vores mest spændende projekter var arbejdet i Bhutan, et lille kongedømme i Himalayabjergene, mellem Kina mod nord og Indien mod syd. Landet var på det tidspunkt i gang med en transformation fra et kon-

gedømme uden demokrati, til et demokrati med politiske partier. Der var allerede et tæt udviklings samarbejde mellem de to lande, og Bhutan havde et godt øje til Danmark, fordi vi også har et kongedømme, og fordi vores demokrati ude i verden har ry for at være inkluderende og samarbejdsorienteret, trods de ideologiske forskelle mellem partierne.

Ved Bhutans første parlamentsvalg i 2013 vandt *Bhutans Lyksalighedsparti* total dominans med 45 ud af i alt 47 pladser. Ved det andet valg i 2013 vandt det hidtidige lille oppositionsparti *Folkets Demokratiske Parti* en jordskredssejr på 32 pladser.

Det danske institut havde især fokuseret på at give kvinder en stærkere plads i det nye demokrati, men det er – som det historisk også har været i Danmark – en langsommelig proces. Kun ganske få kvinder blev valgt ind. Blandt dem var *Dorji Choden*, som den nye premierminister udpegede som en af sine ministre, og altså som den første kvinde i Bhutan på en ministerpost.

Året efter landede hun i København. Udover at møde repræsentanter for den danske regering havde hun ønsket at besøge en dansk kommune, for at lære om vores kommunale demokrati, og hvilke opgaver en dansk kommune, ikke staten, tager sig af.

Gode venner havde foreslået, at jeg kontaktede borgmesteren i Lejre, den folkesocialistiske Mette Touborg. ”Hun kan samarbejde med alle,” lød hendes skudsmål. Hun slog straks til, syntes det var en interessant opgave at inspirere sin politiske ’søster’ fra Himalayabjergene med Lejres erfaringer.

Dagen i Lejre startede i *Sagnlandet*, hvor lokale frivillige bød velkommen iklædt vikingetidens gevandter. Det gav ministeren lejlighed til at fortælle, hvordan buddhismen var kommet til Bhutan i 700-tallet, altså lidt før vikingetiden startede. Og som hun ærligt forklarede, var det stadig sådan, at *buddhismen* spillede en større rolle i bhutanernes tilværelse end de moderne partiers ideologier.

Men mest mindeværdigt var besøget hos den økologiske mælkebonde i Osted. Ikke fordi malkekvægsbedrifter i stort format er vejen frem i et land, der for det meste befinder sig i 2000 meters højde, og hvor markerne er mere skrå end vandrette, men fordi *økologi* er noget af det, Bhutan ’brander’ sig på. Det er trods alt det eneste land i verden, som *ikke* udleder mere CO₂, end det fjerner.

Malkebonden havde stolt fremvist sine køer, og ministeren havde længe beundret anlægget, hvor køerne roligt stod i kø, inden de stiltfærdigt

bevægede sig frem til maskinen, som automatisk satte sugekopper på de fire patter, og tilfredse gumlede på noget saftigt græs, indtil grebet om patterne blev løsnet og koen vandrede ud på marken igen.

”Vi tror på, at det lokale kommunale demokrati bidrager til, at danskerne hører til de lykkeligste mennesker i verden,” forklarede borgmester Touborg, da vi havde bænket os omkring gårdmandsfamiliens kaffebord, fyldte med hjemmebagte lækkerier.

”Og nu har jeg ved selvsyn konstateret,” svarede ministeren med et glimt i øjet, ”at danske køer også hører til de lykkeligste i verden. Sådan så de i hvert fald ud, da de blev malket!”

”Helt sikkert,” svarede gårdens ejer. ”Men jeg tror kun, at det gælder for køer, som levet et *økologiske* liv.”

Så var isen brudt, og kaffebordet blev rammen om en udveksling af ligheder og forskelle mellem de måder, vi har indrettet vores respektive politiske systemer på. Og ikke mindst hvad danske traditioner og erfaringer kunne bruges til i Bhutan.

”Jeg har hørt, at jeres folkesocialistiske borgmester er næsten lige så populær blandt liberale eller borgerlige vælgere som blandt sine egne socialistiske vælgere. Er det rigtigt? Og hvad er forklaringen?” spurgte ministeren, mens hun så på gårdmanden og hans hustru.

Der blev smilet, grinet og nikket rundt om bordet.

”Mette har ’ben i næsen’, som vi plejer at sige,” forklarede gårdmanden. ”Vi tilhører to meget forskellige partier, men herude lytter vi til hinanden og prøver at finde praktiske løsninger på problemerne, så alle kan få glæde af det. Måske hjælper det også, at Mette er vokset op på en gård, så hun ved, hvad det vil sige at drive landbrug. Hendes far er også folkesocialist og var tidligere medlem af Folketinget.”

I de følgende år mødte jeg Dorji Choden, hver gang jeg besøgte Bhutan. Besøget i Lejre havde brændt sig fast i hendes bevidsthed, og hun belærte ofte sine ministerkolleger om, hvordan man i det kommunale demokrati kunne arbejde sammen på kryds og tværs.

Nu kan jeg fortælle hende, at SF er vendt tilbage som borgmesterparti, selvom det ikke blev det største parti. Men hun vil blive glad for at høre, at 17 af de 25 valgte byrådsmedlemmer bakkede op. Om jeg kan forklare hende, hvorfor Inger Støjberg smed sit medlem af byrådet ud af partiet er jeg straks mere i tvivl om.

Torsdag den 20. november 2025
 Står det virkelig så skidt til?

Vigtigste punkt på aftenens Fællesmøde, på en småkold vinterdag, hvor en farvestrålende luftballon ud på eftermiddagen langsomt sejlede hen over engen, og hvor veje og cykelstier ifølge nyhederne især i morgentimerne har været isglatte i København og forårsaget stribevis af spektakulære og potentielt livsfarlige ryge-på-røven-og-brækkearme-og-ben situationer for cyklisterne, var: *Forslag til videreudvikling af vores fællesmøder i Fridlev*. For udenforstående ikke nogen ophidsende overskrift, men de indforståede vidste, at der sagtens kunne ligge masser af eksplosive debatter gemt bag den bureaukratiske formulering.

Punktet var blevet præsenteret på mødet i sidste måned, efterfulgt af en kort snak med opklarende spørgsmål. Sådan er den procedure, vores demokratiske beslutningsproces er bygget op omkring. Nu var tiden inde til en mere grundig drøftelse, ikke nødvendigvis en endelig beslutning.

Temaet er vigtigt. Vi har fungeret som fællesskab i to år, og vi har haft tid til at praktisere en række regler og rammer, som vi blev enige om i den første euforiske periode. Fungerer de efter hensigten? Hvad kan vi gøre endnu bedre? Det er nødvendige og legitime spørgsmål.

Ikke mindst når det gælder *Fællesmødet*, arenaen for vores demokratiske dialog og beslutningsproces, kan der være behov for jævnlige service-

eftersyn. Er vores *konsensusproces* tilstrækkelig bredt forankret? Deltager tilstrækkelig mange bofæller eller husstande i fællesmøderne? Føler nogle, at de har svært ved at komme til orde?

Ja, jeg mener at vores konsensusbeslutninger har været brede nok.

Ja, der kunne godt være flere deltagere på fællesmøderne.

Ja, nogle oplever tydeligvis, at de ikke kommer til orde.

Ja, der er gode begrundelser for et serviceeftersyn!

Men debatten viste også, at der både er behov for klarhed om udgangspunktet og om virkningen af de fremlagte forslag.

For står det virkelig så dårligt til, som nogle giver indtryk af?

Vil forslagene rent faktisk levere de ændringer, vi ønsker?

I begge tilfælde er jeg stærkt i tvivl.

Principielt kan det være helt i orden at foretage sig noget, hvis bare nogle få bofæller af den ene eller anden grund føler, at måden, vi organiserer fællesmøderne på, afholder dem fra at møde op eller bidrage aktivt. På den anden side kan det også være nyttigt at undersøge vores *møde- og beslutningshistorie* siden bofællesskabets start, så vi sikrer, at vi har nogenlunde samme udgangspunkt.

Jeg vil fremhæve seks erfaringer, som tilsammen får mig til at konkludere, at det ikke står så skidt til endda:

1. Indtil nu er det lykkedes Fridlev at vedtage næsten *alle* beslutninger, store som små, ved *konsensus*. Jeg vil ikke udelukke, at nogle har følt sig majoriserede. Selv har jeg nikked ja til flere forslag, som jeg ikke var helt enig i. Alligevel har jeg hele vejen igennem følt mig tryk ved *alle* beslutninger, fordi jeg oplevede den fælles enighed som vigtigere end mine afvigende positioner.

2. I flere tilfælde, f.eks. vedtægter, indretning af køkkener, opsætning af ladestandere, udformning af model for klimaskærm, og model for fællesspisning, er der blevet investeret en masse arbejde af mange bofæller i at strikke løsninger sammen, som alle kunne føle sig trygge ved. Meget af det er foregået i møder og samtaler udenfor fællesmødets månedlige ramme. Det er en del af vores demokratiske samliv, vi ikke må undervurdere.

3. Vi har i de første to år oplevet såvel erfarne som uprøvede mødeledere gelejde os trygt og afslappende igennem dagsordenen på fællesmødet. Hvis endnu flere ønsker at prøve kræfter med den rolle, er døren helt åben, såvel for ekstroverte som introverte.

4. Mange af vores fællesmøder har gjort brug af de *værktøjer*, som findes i den berømte 'værktøjskasse' for mødeledelse, alt sammen vel-

kendt, lavteknologisk og lige til at gå til: summen i grupper omkring bordene; nogle minutters stilhed til at samle tanker; sætte stickers ved forskellige valgmuligheder. I øvrigt findes der masser af inspiration fra andre bofællesskaber, som erfarne såvel som kommende nye mødeledere kan tage ved lære af.

5. Der er i flere tilfælde blevet afholdt ekstra temamøder mellem fællesmøderne for at kunne skære dybere ind til benet og få flere perspektiver præsenteret, både i forståelsen af problemet eller udfordringen, og i udformningen af løsninger.

6. Der eksisterer et stort antal ansvarsgrupper, hvor der også finder demokratiske processer sted, som involverer mange flere end de flittige debattører fra fællesmøderne. Her kan man finde masse af 'ledere' blandt bofæller, som måske kun sjældent tager ordet på fællesmøderne, men som i praksis er afgørende for, at fællesskabet kan fungere i det daglige.

Alt i alt synes jeg, at vi godt kan tillade os at være tilfredse med resultaterne, såmænd også med antallet af deltagere og husstande, og med meningsudvekslingerne på møderne.

Kan vi gøre det endnu bedre? *Sikkert!*

Er forslaget om at gøre mødeledelsen til en *bunden kollektiv opgave* så den trylleformular, som løser de problemer, kritikerne peger på, fx at styrke den kollektive meningsudveksling og idégenerering? *Jeg tvivler!*

At *god mødeledelse* kan gøre underværker, det ved vi med sikkerhed, og det har vi sikkert alle oplevet i praksis.

At *tvungen* snarere end *frivillig* mødeledelse skulle være i stand til at levere flere mødedeltagere, flere der føler sig trygge, flere der vil stille forslag, mener jeg ikke, der findes dokumentation for.

Kollektivet *Svanholm* nævnes som en model, dog uden dokumentation for sammenhængen mellem tvungen mødeledelse og høj deltagelse. Men *Fridlev* er ikke et fællesskab som *Svanholm*. I *Fridlev* bor vi i ejerboliger og betaler et overskueligt begrænset månedligt fællesbidrag. I *Svanholm* afleverer man hver måned hele sin indtægt til kollektivet og får efterfølgende udbetalt en femtedel til sit eget forbrug. Måske er det i virkeligheden den økonomiske forbundethed, som er incitamentet, snarere end mødeledelsen? Vi ved det ikke.

Man skal selvfølgelig aldrig sige aldrig. Undertiden er det umuligt at forudsige konsekvenserne af at ændre regler og metoder. Hvis situationen er alvorlig, kan det undertiden være nødvendigt at prøve sig frem med nye og uprøvede metoder snarere end at lappe på det eksisterende system.

Som sagt mener jeg ikke, at situationen i Fridlev er så deprimerende, som man kan få indtryk af, når man lidt upræcist konkluderer:

At for få bofæller blander sig, især de introverte holder sig tilbage.

At en mindre gruppe ekstroverte bofæller dominerer samtalen.

At nogle bofæller ligefrem er bange for at møde op til fællesmøderne.

At der ofte bruges en alt for hård tone.

Det er bestemt muligt, at jeg tager fejl. At *min* oplevelse af fællesmøderne *ikke* afspejler, hvad et flertal af bofæller oplever. Derfor håber jeg, at vi kan få en åbenhjertig og ærlig samtale om de to forskellige fortællinger, jeg fornemmer, at vi opererer med i øjeblikket.

Derefter kan vi også mere realistisk vurdere, hvad der skal til for at gøre vores fællesmøder og demokratiske samtaler endnu bedre. Uden at smide for meget af badevandet ud. Og uden at gøre tvangen til et værktøj i demokratiets tjeneste.

Søndag den 23. november 2025

Grønne fællesskaber er bedst!

Fridlev er et *bæredygtigt* bofællesskab. Vi kalder det ikke officielt for et *grønt* bofællesskab, men det kan efter vores egen opfattelse ikke være bæredygtigt uden samtidig at være grønt. For mange vil det komme ud på ét. Under alle omstændigheder er det i forhold til den klimakrise, vi er tvunget til at finde løsninger på, afgørende, at vi i Fridlev og andre slags *grønne fællesskaber* kan leve på en måde, så vi udleder mindre CO₂, end tilfældet er for den gennemsnitlige dansker. At vi med andre ord kan (be)vise, at vores såkaldte *Carbon Fodaftryk (CF)* falder, når vi arbejder sammen om det i fællesskab med andre.

Nu foreligger der tal, som gør det muligt at dokumentere, at påstanden om, at grønne fællesskaber er én af mange realistiske veje til større bæredygtighed, er andet og mere end en antagelse. De kan findes i rapporten "*Grønne Fællesskaber og Carbon Fodaftryk*", udarbejdet af projektet SAMSKAB, et samarbejde mellem bl.a. Københavns Universitet, Bofællesskab.dk, Grønne Nabofællesskaber og Behave Green.

Rapporten sammenligner data fra godt 1000 repræsentative 'almindelige' danskere med data fra godt 500 personer, som er medlem af et grønt fællesskab. Om alle de spurgte svarer helt sandfærdigt på alle spørgsmål om deres forbrug af energi, transport og mad, kan man kun gisne om, men rapportens forfattere konstaterer, at resultaterne er 'statistisk signifikante', og dermed pålidelige.

Fodaftrykket måles i kg CO₂, fordelt på energi, transport og mad. De typer af forbrug, der spørges ind til, er for eksempel:

Energi: størrelsen af boligen, solceller eller ej, brug af tørretumbler, boligens isolering og brusebade per uge.

Transport: antal km kørt i bil, benzin eller el, km kørt med bus og tog, hvor meget der flyves.

Mad: kød eller fisk, hvor meget kød, hvor meget mad smides ud, hvor meget mad produceres selv.

Når det hele lægges sammen, ser billedet sådan ud – hvor procenttallene angiver, hvor meget mindre end gennemsnitsdanskeren, medlemmer af grønne fællesskaber udleder:

6.159 kg CO₂ for gennemsnitsdanskeren

3.484 kg CO₂ for Grønne nabofællesskaber – minus 43%

3.425 kg CO₂ for Grønne bofællesskaber – minus 44%

4.683 kg CO₂ for bofællesskaber uden grønt mål – minus 24%

Rapporten indeholder mange flere detaljer og finurligheder, som det kan anbefales at dykke ned i, hvis man interesserer sig for, hvordan danskerne på det personlige plan kan bidrage til at reducere udledningen af CO₂ gennem ændringer i deres forbrug og adfærd.

Vel at mærke reducere sit aftryk på en måde, så det ikke går ud over livskvaliteten. Måske ligefrem tværtimod, og endda på en sjov og meningsfuld måde. Normalt tager vi det for givet, at vi *kun* eller i hvert fald *især* bliver mere tilfredse med vores liv, hvis vi får flere penge mellem hænderne og veksler pengene til et højere forbrug. Det er også det, man kan få indtryk af, når man følger mediernes forklaringer på, at der er voksende modstand mod at levere de 'ofre', målsætningerne i vores klimalov indebærer: at vi bliver *fattigere*. Det gider folk ikke være med til, messer kommentatorerne.

Denne rapport løfter sløret for, at sammenhængen mellem livstilfredshed og indkomst ikke nødvendigvis er så simpel:

"Medlemmer af (grønne) fællesskaber bryder den klassiske korrelation mellem lykke og materialistisk forbrug, fordi de kombinerer væsentlige reduktioner i CF og højere livstilfredshed. Rigere sociale relationer (blandt andre faktorer) overtrumfer materielt forbrug som kilde til lykken. Resultaterne viser dermed, at man kan være lykkeligere med et mindre forbrug, når man handler i fællesskab."

Konklusionen er altså *ikke*, at folk i almindelighed *ikke* bliver mere tilfredse med deres liv, når deres indkomst stiger, for det gør de. Det interessante er, at medlemmer af grønne fællesskaber med et lavere fossilt

fodafttryk er endnu mere tilfredse end ikke-medlemmer. Det kan være fordi fællesspisning omkring et bord fyldt med økologisk og vegetarisk mad er hyggeligt og meningsfuldt. Eller fordi bofællesskabets delebilsordning og byttebiks giver mulighed for at skabe sammenhæng mellem deltagernes værdigrundlag og deres daglige praksis.

Det er således i høj grad *fællesskabet* med andre, som er kilden til *trivsel*, og ikke alene det forhold, at der er fokus på det *grønne*. Eller som det formuleres på de sidste linjer af rapporten:

”Samlet set dokumenterer undersøgelsen, at grønne fællesskaber ikke blot tiltrækker mennesker med grønne værdier, men skaber målbare, bæredygtige effekter gennem hverdagspraksisser, fælles aktiviteter og sociale relationer. De udgør dermed et betydeligt potentiale for både klimareduktion og social trivsel – og repræsenterer en vigtig, men ofte undervurderet, brik i den grønne omstilling.”

Læsere af min bog om *”Rejsen til Fridlev”* vil vide, at jeg argumenterer for at flytte i bofællesskab, bl.a. fordi man her kan finde en sjov, berigende, begejstret og kreativ måde at nedbringe sit CO₂-aftryk på. At få det dokumenteret i tal og procenter, som denne rapport gør, er vigtigt.

Forhåbentlig kan resultaterne også finde vej til politikerne, så de ikke lader sig løbe over ende, når klimakritiske røster i denne tid forsøger at sænke vores ambitioner om en *grøn omstilling*, som nødvendigvis (ifølge al forskning på området) kommer til at påvirke vores indgroede måde at producere, forbruge og leve på. Vi *skal* forbruge *mindre*. Vi *skal* forbruge *anderledes*. Vi har brug for politikere, som ikke af den grund konkluderer, at vi alle sammen bliver *fattigere* og derfor må sænke ambitionerne.

Fodtryksrapporten viser, at blandt de grønne fællesskaber er det medlemmer af foreningen *Grønne Nabofællesskaber (GNF)*, som klarer sig bedst. Også bedre end økosamfund og grønne bofællesskaber.

Hvorfor det er sådan, kan jeg ikke helt gennemskue. Men det er i virkeligheden en god nyhed, for at blive aktivt medlem af et grønt nabofællesskab er mindre kompliceret, meget billigere og mindre forpligtende rent organisatorisk end at blive medlem af et traditionelt bofællesskab. Derfor har den tilgang et meget større potentiale for at involvere og engagere mange mennesker.

Grønne Nabofællesskaber blev startet af Bent Mariager i 2023. Siden da er der blevet stabledet flere hundrede nabofællesskaber på benene,

med indtil nu omkring 50.000 aktive danskere involveret. Da Bent Maria-ger i september deltog i et møde i Fridlev, fortalte han, at foreningens værdigrundlag handler om at sætte menneskers egen handlekraft i spil sammen med andre. Med tillid, venlighed og rummelighed dannes relationer og stærke fællesskaber. Foreningen hjælper, inspirerer og skaber bæredygtige løsninger lokalt. Det er lysten og modet til at omstille og forandre levemåder, så de bliver mere klimavenlige, som driver værket.

Foreningen taler om at være *Praktivister*, som betyder, at de arbejder med praktiske handlinger i den grønne omstilling, går i samme retning, handler sammen med omsorg for klima og biodiversitet, og gør det nemmere at leve mindre klimabelastende ved at lære af hinanden undervejs.

Man taler også om at være *Vanevender*, som handler om at blive gensidigt inspireret af naboerne og sammen skabe nye grønnere vaner. I fællesskabet finder deltagerne samhørighed og mod til at omstille deres vaner. De tror på, at det skal være sjovt, mens de gør det. Alle nye vaner fejres sammen, for alle skridt tæller.

Interesserede kan læse mere om foreningens grundlag og konkrete aktiviteter her: [Grønne Nabofællesskaber |](#)

Foreningen har tidligere modtaget priser for deres kreative og inspirerende tilgang til den grønne omstilling, som involverer mange forskellige konkrete tilgange og temaer, og mange forskellige danskere. Derfor er det fuldt fortjent, at Grønne Nabofællesskaber for ganske nylig har modtaget yderligere to priser.

Den ene pris er *Kongeparrets Fællesskabspris*, som blev motiveret på følgende måde:

”Kongeparrets Fællesskabspris gives til fællesskaber, der binder os sammen og flytter os som mennesker. Prismodtageren viser, hvordan vi sammen kan skabe meningsfulde, ambitiøse og favnende fællesskaber, der styrker dialogen imellem os. Gennem sit arbejde inspirerer prismodtageren til nye måder at være sammen på, for eksempel ved at samle mennesker om noget utraditionelt eller ved at samle mennesker, der ikke traditionelt mødes.”

Den anden pris er *Nordisk Råds Miljøpris 2025*, som i år havde valgt at fokusere på *Civilsamfundets grønne bidrag. Et initiativ som engagerer befolkningen i den grønne omstilling*. Juryens motivering lyder således:

”GNF er dybt forankret i de lokale samfund og bygger på menneskers vilje til at dyrke et fællesskab med deres naboer gennem aktiviteter, som fremmer en bæredygtig livsstil. Aktiviteterne er oprigtigt græsrodsbaserede, og de er lette at deltage i, for eksempel fællesspisning, loppemarkeder eller træplantningsprojekter i mindre skala for at

skabe grønnere omgivelser, Fællesskabsaspektet giver de kollektive indsatser virkelige ansigter – det er vigtigt for dig, fordi det er vigtigt for din nabo.

Bevægelsen gør det både nemt og sjovt at engagere sig i en mere klimavenlig og bæredygtig livsstil. I løbet af blot et par år er bevægelsen vokset til mere end 300 GNF-grupper med mere end 30.000 aktive deltagere i Danmark og nu også i Norge og Tyskland. Deres egne ord er: "Vi er ikke aktivister, vi er praktivister".

GNF er en bevægelse, som kan tilpasses til et hvilket som helst nabolag, eftersom de lokale borgere definerer deres egne mål og beslutter, hvilken form for gruppe de ønsker at skabe.

GNF har taget initiativ til den årlige klimahandledag, som i 2025 samlede 250.000 danskere. Arrangementet skaber stolthed, synlighed og håb for kollektive handlinger. Ifølge et kommende studie af Quentin Gausset og Camilla Nielsen-Englyst fra Københavns Universitet har deltagere i Grønne Nabofællesskaber reduceret deres CO2-udledning betydeligt mere end den danske befolkning generelt.

Både klimakrisen og biodiversitetskrisen kræver bred opbakning fra offentligheden. Grønne Nabofællesskaber har vist, at engagement både kan være sjovt og givende. Bevægelsen kan styrke miljøarbejdet i alle nordiske lande ved at aktivere borgerne i praksis – EN handling og ET samfund ad gangen."

Der snakkes lige nu meget om, at danskernes opbakning til den grønne omstilling er faldende. Om det i virkeligheden er tilfældet, er jeg ikke overbevist om. Måske handler det mere om *måden*, der omstilles på, end om *erkendelsen* af, at der er fare på færde, og at der derfor skal gøres noget, og det skal være *nu*. Det er der en hel del, inklusive en del politikere, som lukker øjnene for, eller bagatelliserer og latterliggør, men jeg tror (måske optimistisk), at de fleste har set og læst tilstrækkeligt om skovbrande, oversvømmelser, dødbringende tornadoer osv. til at forstå, at der *er* brug for handling.

Men når så store og uoverskuelige forandringer står på spil, er der ikke noget at sige til, at borgerne ønsker at blive inddraget. Sådan som *Grønne Nabofællesskaber* lægger op til. De ønsker sikkert også, at de af os, som har flere ressourcer end de fleste, bidrager med den styrke, vores skuldre har.

DECEMBER 2025

TURBULENS BÅDE HER OG DER

M eget i Fridlev i 2025 handlede om at arbejde videre med alt det, vi havde fået sat på skinner i 2024, vores første hele år sammen som bofællesskab. Som det fremgår af min årlige status, er der rigtig meget, som er lykkedes og som vi har lov til at være stolte af. Både når det gælder de fysiske omgivelser, de festlige fester, de månedlige fællesmøder, de utallige møder i ansvarsgrupperne, og de endnu flere spontane sammenkom-

ster på kryds og tværs. Også i år har der været tryk på i alle hjørner af fællesskabet, og mange er ofte gået trætte i seng. Det har været det hele værd!

Alligevel er alt ikke, som det plejer at være. For også i årets sidste måned meddelte en familie, at den havde besluttet at sætte huset til salg. Ikke som et fravalg af Fridlev, men som et 'tilbagevalg' af storbyen. Det blev årets 'flyttemelding' nummer seks, og totalt er vi med den ene flytning i 2024 oppe på, at syv af de i alt 42 familier, som var med fra starten i 2023, nu er forsvundet. Altså tæt på en femtedel. Forventeligt? For mange? Er Fridlev en synkende skude?

Sammenlignet med turbulensen i verden omkring os kan turbulensen i Fridlev forekomme at være i småtingsafdelingen. Kongeriget udfordres på mafia-lignende vis af en narcissistisk amerikansk præsident, som ønsker at overtage Grønland, koste hvad det vil. Den grønne omstilling ser ud til at miste fart, samtidig med at nye rapporter minder os om, at temperaturen stiger hurtigere end forventet. Kunstig intelligens modtages af mange med stor entusiasme, men truer også med at vende op og ned på mangt og meget.

Alt sammen påvirker livet i Fridlev.

Mandag den 1. december 2025

Mindre kød og mere grønt?

Flere og flere danskere spiser vegetarisk, sådan som vi gør til fællesspisningerne i Fridlev. Flere og flere er opmærksomme på, at især oksekød belaster vores klima voldsomt, og når oksekød samtidig er blevet meget dyrere på det seneste, kunne man forvente, at oksekød erstattes med kylling eller svinekød. Alt i alt har jeg en forestilling om, at selvom ikke alle spiser lige så klimavenligt, som vi efter bedste evne forsøger på i Fridlev, så svinger pendulet i den grønne retning.

Det håbede jeg at blive bekræftet i, da jeg for et par dage siden faldt over en pressemeddelelse fra *Madkulturen*, en selvejende videns- og forandringsorganisation under Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri, i forbindelse med offentliggørelsen af *Madkultur25*, hvor 2.142 danskere er blevet spurgt om deres madkultur. Det er der kommet en rapport på 100 sider ud af, med alverdens interessante detaljer om, hvad vi spiser, og hvordan vi tilbereder vores måltider.

Men de første linjer i den udsendte pressemeddelelse gav mig ingen grund til optimisme. Jeg blev snarere en smule deprimeret:

”Det er sjældent de grønne retter, der finder vej til middagsbordet, når kødet udelades. De mest spiste vegetariske aftensmåltider er nemlig rugbrød, toast, pasta, yoghurt og pizza – retter, der i gennemsnit indeholder færre grøntsager end måltider med kød. Det viser den årlige undersøgelse Madkultur25 fra Madkulturen.”

Det er institutionens opgave at bidrage til at styrke madkulturen i Danmark gennem almenyttige og kommercielle projekter. Visionen er at bidrage til *bedre mad til alle danskere*. Det indebærer bl.a. at gøre bedre råvarer, madlavning og måltider tilgængelige for alle uanset alder, indkomst, social baggrund og geografisk placering.

Men at få danskerne til at spise grønt eller ”planterigt”, som det entydige budskab i de officielle kostråd lyder, er tilsyneladende lettere at skrive og sige end at omsætte i praksis. Som pressemeddelelsen konstaterer:

”Tre ud af fire aftensmåltider indeholder stadig kød, hvilket er lige så mange som for ti år siden, og mange forholder sig skeptisk til en planterig kost med mange grøntsager og bælgfrugter.”

Milliarder af mennesker kloden rundt lever af plantebaseret kost. Alligevel tror 4 af 10 danskere ikke på, at man kan dække sit behov med en planterig kost. Og mest overraskende: kun en tredjedel mener, at grønne måltider er sundere end måltider med kød.

I det hele taget er der mange resultater i denne undersøgelse, som det er nyttigt at stifte bekendtskab med. Detaljerne kan I selv dykke ned i (rapporten kan hentes her: [Madkultur25: Madlavning - Madkulturen](#)), men hovedkonklusionerne i de fire kapitler får I her, citeret ordret.

Hjemmelavet – med en hjælpende hånd

Aftensmåltidet er stabilt: Næsten halvdelen af befolkningen får helt hjemmelavet mad til aftensmad – et niveau, der har været faldende i længere tid, men som har stabiliseret sig de seneste år. Der er dog tydelige aldersforskelle: Ældre spiser markant mere hjemmelavet mad end unge. Vi er generelt tilfredse med vores mad, men både smag, sundhedsværdi og klimavenlighed stiger, jo mere hjemmelavet den er. Måltiderne bygger mest på rutiner og velkendte retter med kød.

Det skal være nemt og hurtigt: Selv om madlavning er en stabil faktor i hverdagen for de fleste, er det de færreste, der har tid til at stå i køkkenet i flere timer. Den daglige madlavning er præget af hurtighed og tidsoptimering, og 7 ud af 10 måltider bliver lavet på under en halv time. Samtidig er de hurtige løsninger en fuldt integreret del af vores madkultur: 3 ud af 4 bruger mindst én forberedt madvare i deres aftensmad, ofte færdigt brød, snittede grøntsager eller færdige dips.

Hjemmelavet mad er mange ting: I 2025 fylder ultraforarbejdede fødevarer meget i både debat og hverdag. Knap halvdelen af befolkningen ved, hvad det er, og 4 ud af 10 forsøger aktivt at undgå det – især ældre og højtuddannede. Skellet mellem de forarbejdede fødevarer og den hjemmelavede mad er dog i praksis flydende. 'Hjemmelavet' mad har mange fortolkninger og handler ofte mere om indsatsen i køkkenet end om at lave alt fra bunden. Generelt forbindes ultraforarbejdet mad med ringe sundhed, men også her er der nuancer: Rugbrød er et eksempel på en ultraforarbejdet, men kulturelt og ernæringsmæssigt set positiv fødevarer, der udfordrer modsætningen mellem forarbejdet og sund mad.

Madlavning gennem livet

Unge voksne laver hurtigere og mindre hjemmelavet mad: De unge voksne har en omskiftelig hverdag og laver oftere hurtig og mindre hjemmelavet mad. De benytter flere forberedte madvarer og færre ikke-forarbejdede madvarer end andre, hvilket både kan skyldes tidspres og økonomiske begrænsninger. Alligevel er interessen for madlavning høj, og mange vil gerne prøve nye retter af – men praksis præges af spontane løsninger, hvide brødprodukter og et begrænset køkkenudstyr.

Børnefamilier jonglerer hjemmelavet mad i tidspres: Børnefamilier prioriterer i høj grad hjemmelavet mad, men oplever et markant tidspres. Mange får helt hjemmelavet mad, men en del oplever at mangle tid til madlavning – selvom de står længere i køkkenet end andre. For at få hverdagen til at hænge sammen trækker mange på forberedte måltidsdele, men undgår i højere grad færdigretter og bruger flere ikke-forarbejdede madvarer end andre.

Voksne over 50 år har de bedste betingelser for madlavning: Denne gruppe har de bedste forudsætninger for madlavning: De oplever sjældent mangel på tid, penge eller evner, og over halvdelen får helt hjemmelavet aftensmad. De bruger forberedte madvarer på linje med andre, men er mere kritiske over for ultraforarbejdede fødevarer. Madlavningen understøttes af erfaring, ressourcer og et veludstyret køkken.

Top-5-aftensmadsretter tilberedt hjemme: Kød, fisk og vegetarisk

Retter med kød

Retter med fisk eller skaldyr

Vegetariske retter

1	Kylling med tilbehør 8 %	Fisk med tilbehør 34 %	Rugbrød med pålæg 17 %
2	Lasagne eller pasta med kødsovs 7 %	Rugbrød med pålæg 20 %	Sandwich, toast mv. 11 %
3	Ret med pølser 6 %	Sandwich, toast mv. 8 %	Pastaret 8 %
4	Pizza 5 %	Fisefrikadeller med tilbehør 6 %	Koldskål, yoghurt eller lignende* 6 %
5	Frikadeller med tilbehør 5 %	Skaldyr med tilbehør 4 %	Pizza 5 %

Ekskl. takeaway og udespisning.

* at koldskål og yoghurt indgår i top-5 retterne kan skyldes, at data blev indsamlet i maj.
N(retter med kød)=1.335, N(retter med fisk eller skaldyr)=186,
N(vegetariske retter)=327.

Dem der laver maden

Madlavningsansvaret er skævt fordelt: På en typisk aften er det halvdelen af befolkningen, der er i køkkenet for at lave aftensmad. Det er omtrent som i de foregående år. 7 ud af 10 er med til at bestemme, hvad der skal på bordet. De traditionelle kønsroller viser sig stadig tydeligt: Kvinder er oftere end mænd med både i køkkenet og i planlægningen af aftensmaden. Forskellene er mest markante blandt samboende uden børn, mens ansvaret er mere ligeligt fordelt i børnefamilier. Når vi ser på ansvaret for al madlavning i hjemmet, tager kvinder oftere end mænd hovedansvaret på tværs af husstandstyper.

M adlavning foregår alene: Madlavningen i 2025 er i høj grad en individuel opgave: 9 ud af 10 laver mad alene, og 8 ud af 10 beslutter menuen på egen hånd. Efter en periode under og lige efter coronapandemien, hvor flere lavede mad sammen, er andelen faldet igen de seneste år – også, når vi spiser sammen med andre.

Børnene er kommet mere med i køkkenet: Inddragelsen af børn i madlavningen er steget igen efter et fald lige efter coronapandemien. I 2025 har 14 % af forældre børnene med i køkkenet på en typisk aften. Mange forældre mener, det er vigtigt, at børnene deltager, og 3 ud af 4 vil også gerne have dem mere med end nu. En del forældre oplever dog, at børnene er svære at motivere eller har for travlt, og en tredjedel foretrækker at lave mad alene. Forældrenes egen madinteresse spiller en stor rolle for, om børnene deltager.

Grøn omstilling på tallerkenen

Kødet dominerer vores madlavning: På en gennemsnitlig aften indeholder 3 ud af 4 aftensmåltider kød, og det anses ofte som det bærende element i måltidet. Særligt når der kommer gæster, vælger vi typisk en menu med kød i centrum. Kødfrie måltider tilberedes ofte hurtigere, hvilket vidner om, at de ikke har samme status som kødmåltider, men snarere opfattes som en hurtig løsning. Og bælgfrugterne har stadig svært ved at finde vej ind i hverdagskosten, på trods af Fødevarestyrelsens anbefaling om at spise 100 gram om dagen. I år ser vi endda en lille nedgang i, hvor ofte vi laver mad med bælgfrugter.

Grøn mad er ukendt grund: Klima ser ud til at være skubbet ned ad dagsordenen. Færre er nu villige til at ændre madvaner af hensyn til klimaet, og færre synes, det er vigtigt at spise klimavenligt. Samtidig er den planterige mad stadig ukendt terræn for mange, og mange er enten ikke komfortable med at lave grøn mad eller gør det sjældent eller aldrig. Forskellige ideer om, hvad der er sundt, kan også være en barriere for at skifte kødet ud med grøntsager, og 4 ud af 10 mener ikke, at man kan få alle næringsbehov dækket gennem en planterig kost.

Børnefamilier holder fast i kødvaner: Som beskrevet i Kapitel 2 er travlhed et grundvilkår i mange børnefamilier. Det udfordrer den grønne madlavning, fordi aftensmaden ofte bygger på rutiner og skal være nem, hurtig og børnevenlig. Derfor serveres der oftere kød i familier med børn end i resten af befolkningen. Også for børnefamilierne kan ideer om sundhed være en begrænsende faktor for den grønne omstilling på tallerkenen, fordi kød af mange forbindes med ”rigtig mad”.

Madkultur handler om mange ting, bl.a. om vores sundhed, vores traditioner, vores kønsroller og vores familieliv. Men hvad og hvordan vi producerer de råvarer, vi bruger til at stille vores sult, er også en del af det komplicerede og stærkt politiske globale puslespil, som handler om de menneskeskabte CO₂-udledninger, som er drivkraften bag klimaforandringerne.

Vi løser ikke klimakrisen alene ved at ændre vores madkultur fra meget til mindre kød og fra lidt til mere grønt. Men vi ved med sikkerhed, at det hjælper. Derfor er det vigtigt, at vi ikke bare tager de analyser, en institution som *Madkulturen* udarbejder, til efterretning, men at vi handler for at forandre, uanset hvor svært det åbenbart er at ændre vores madkultur.

Undersøgelser viser, at beboere i bofællesskaber har et betydeligt lavere CO₂-udslip end gennemsnitsdanskeren. Det skyldes bl.a., at vi spiser sammen og spiser mere grønt og mere økologisk. I Fridlev er vi hverken hellige eller alle sammen vegetarer. Men vi er enige om, at vi på den måde kan bidrage en smule til den grønne omstilling, vi ikke kommer udenom, uanset hvad Trump og andre påstår.

Lørdag den 6. december 2025

Julefrokost i Fridlev

Julefrokosterne hærger igen det ganske land, og det starter såmænd allerede i november måned, både på arbejdspladser og blandt venner. I mange virksomheder og institutioner betragtes julefrokosten ligefrem som årets ikke-faglige højdepunkt, hvor de traditionelle hierarkier parkeres på sidelinjen, og det accepteres, at man (som regel inden for visse grænser) kan slå sig løs med (men ikke på) sine gode kolleger.

Personligt har jeg altid, både som medarbejder og chef, holdt meget af den årlige julefrokost, og jeg skal ikke skjule, at jeg har deltaget i nogle stykker, hvor stemningen har balanceret på grænsen af det fornuftige. Den del af ritualet savner jeg, efter at være gået på pension. Der var noget elementært befriende i at kunne mødes med sine kolleger, høj som lav, og snakke sammen udenfor referat. At der i aftenens løb, når tågerne sænkede sig over deltagerne, undertiden faldt bemærkninger, som man fortrød dagen efter, hvis man ellers kunne huske, hvad der var blevet sagt, har jeg aldrig oplevet som et problem.

Traditionen har ikke så lang en historie, som nogle måske tror. De tidligste fandt sted i 1940'erne, og selv husker jeg julefrokosten som en fast bestanddel af mine lærerforældres afslutning sammen med kollegerne i 1950'erne, lige inden juleferien. Min far, skoleinspektøren, brugte mange aftener i ugerne op til frokosten på at skrive sange, som morsomt og un-

derfundigt dissekerede årets vigtige begivenheder og personer, altid med kærlig hånd, aldrig for at gøre grin med nogen. Selvfølgelig var der snaps og øl på bordet, men vist ikke i de mængder, som filmen ”Julefrokosten” med Preben Kaas i hovedrollen i 1976 gjorde meget ud af. Men den cementserede forestillingen om, at en julefrokost skulle være både vild, våd og vovet, og den gjorde selve konceptet endnu mere populært.

Julefrokosten kan derfor godt kaldes for en slags levende *kulturarv*, som der i 2025 var større end normal opmærksomhed omkring, fordi Kulturministeriet havde fundet på at invitere danskerne til at stemme om 20 forskellige eksempler på værdifuld kulturarv. De fem vindere ville så blive optaget på Danmarks nationale fortegnelse over levende kultur, som er et første indledende skridt mod at blive optaget på Unescos liste over immateriel kulturarv.

Hvorfor var *julefrokosten* så ikke med på listen over de 20 forslag? Det har jeg ingen god forklaring på, bortset fra at det måske nok er en lidt for våd, vild og vovet form for kulturarv, end hvad der er passende for en liste af denne art. Men lidt kan man da godt undre sig, når fx cykelkultur, foreningsliv, fællessang, hygge, kolonihaver, pølsevogne, smørrebrød og wienerbrød havde fået plads. Højskolen vandt afstemningen, fulgt af pølsevognen, håndbolden, foreningslivet og tillidssamfundet.

Det påvirkede nu ikke årets julefrokost i Fridlev, som i øvrigt hverken var vild, våd eller vovet. Vi mødtes (og deltagerne omfattede i dette sjældne tilfælde næsten udelukkende voksne bofæller) ved frokosttid, hver især medbringende vores hjemmelavede ret. Et frodigt bord med alt godt fra den vegetariske del af kokkekunsten, og langt fra den traditionelle danske julefrokostmenu bestående af diverse marinerede sild til at starte med, fulgt af lune retter som flæskesteg, frikadeller, leverpostej og medisterpølse. Rigtige julegrisedeller var der også blevet plads til, og jeg kunne efterfølgende konstatere, at de næsten alle sammen var forsvundet. Men det var det meste af de vegetariske retter også!

Sange og taler var ikke på dagsordenen – bortset fra en enkelt julesang, som børnene kunne synge med på. Til gengæld var der for en gangs skyld masser af tid til at få snakket med nogle af de bofæller, man ikke til daglig får snakket så meget med. Som pensionist syntes jeg det var interessant at høre yngre bofæller fortælle om, hvordan en julefrokost anno 2025 spænder af. Ikke så vild, vovet og våd som i ’gamle dage’!

Søndag den 14. december 2025

En synkende skude?

Hvad skjuler der sig *Bag Facaden* var temaet i den revy, som en flok bofæller fyrede af med stor succes i foråret. På det tidspunkt vidste vi ikke, at vi i de følgende måneder ville opleve, at flere familier besluttede at flytte fra *Fridlev*, nogle fordi ægteskabet havde nået sin udløbstid, andre fordi to års erfaringer viste, at familien havde brug for lidt mere privatliv, end *Fridlev* tillader.

Bofæller med tættere kontakt til 'fracflytterne', end vi har haft, har sikkert vidst mere om de nærmere omstændigheder, som bag facaden har fået familierne til at tage den svære beslutning. Med en enkelt undtagelse har alle familier haft børn at tage hensyn til.

For mange har børnenes ve og vel utvivlsomt været et vægtigt argument, da beslutningen om at blive en del af *Fridlev* blev taget for flere år siden - et liv sammen med masser af venner tæt omkring sig, sikre legemuligheder lige udenfor døren, nye venner i de lokale børneinstitutioner og skoler, masser af nye 'forældre' til at hjælpe til. Alt det som i 70'erne var en afgørende drivkraft i den første bølge af nybyggede bofællesskaber.

Om alle børnene oplevede, at de pludselig fik 100 forældre, når de voksede op i et bofællesskab, sådan som de kulturradikales vision forkyndte med sloganet '*børn har ret til 100 forældre*', er jeg usikker på. Jeg er i hvert

fald ikke stødt på undersøgelser, som dokumenterer det, og jeg fornemmer ikke, at mine egne børn i 90'erne opfattede de andre voksne i vores bofællesskab, deres kammeraters forældre, som 'forældre' eller 'bedsteforældre', snarere som voksne, de kunne have ubegrænset tillid til og altid kunne søge tilflugt hos, hvis mor og far af en eller anden grund ikke var lige i nærheden, når der var brug for det. Det var godt for børnene, og det var helt sikkert også godt for deres forældre.

Derfor har jeg også oplevet fraflytningen af børnefamilierne som et stort personligt tab. Det skrev jeg om i oktober 2024, da den første familie flyttede. Genboens datter, den altid sprudlende Vera, var blevet en fast del af min dagligdag. Hendes smil på vej til børnehaven kunne gøre underværker i en verden, som ofte var og er præget af mørke og mistro.

Naturligvis har ikke alle Fridlevs børn spillet samme rolle i mit liv i Fridlev, som Vera har. Alligevel var min første tanke denne søndag aften, da budskabet om endnu en flytning tikkede ind på skærmen, at det især var synd for børnene, og deres kammerater, og også lidt for mig!

” *Vi har valgt at sætte vores hus til salg. Ikke fordi der er sket noget skelsættende for os for nylig, der har fået os til at trykke på knappen. Vi flyttede herud med en stor nysgerrighed på bofællesskabet, men også en vis portion vemod over at forlade byen - og vi må bare erkende, at vi altså er 'byrotter' i hjertet. Så det er på ingen måde fordi, vi ikke kan lide jer. Det er mega sorgfuldt at skulle flytte. Vi har været så glade for festerne, for jeres gode naboskab, for vinsmagning, for musikken, for arbejdsdage, for jeres kærlighed til vores og hinandens børn og for godt samvær med jer.”*

Betyder den 'udvandring', vi har oplevet i 2025, at Fridlev er en synkende skude? Slet ikke!

Mange bofællesskabers historie er – som man kan læse i jubilæumsskrifter skrevet årtier efter starten – præget af en vis turbulens. Allerede i forberedelsesfasen, længe inden byggeriet starter, oplever mange bofællesskaber, at nogle falder fra. Simpelthen fordi bofæller er personer med stærke holdninger og store drømme, og det kan let slå gnister, når man skal blive enige om én fælles vision. At nogle finder ud af, at balancen mellem det private og det fælles ikke er landet lige dér, hvor de synes, den skal ligge, er heller ikke så mærkeligt. Og skilsmisseprocenten for bofæller er næppe større eller mindre end for danskerne som helhed.

Søndag den 21. december 2025

Lyset vender tilbage

Vintersolhverv den 21. december er en astronomisk begivenhed, som resulterer i årets korteste dag og længste nat. Dermed står vi i dag ved et vendepunkt, hvor vi kan se frem til, at hver eneste nye dag i den kommende tid bliver længere end den foregående, hvilket i sig selv er livgivende i en tid præget af mørke.

Normalt kaster vi os ikke ud i de helt store festligheder af den grund, sådan som man kan være heldig at opleve det andre steder i verden. Selv har jeg for snart et halvt århundrede siden overværet en solhvervsfejring i en landsby i Perus Andesbjerge, *Inti Raymi-festivalen* hedder den, hvor landsbyboerne ærede solguden *Inti*. Eftersom Peru ligger på den sydlige halvkugle fandt festivalen sted i vores sommermåneder, og som jeg husker det, varede festlighederne i adskillige dage, med rigeligt med mad og drikke til, plus ritualer i lange baner.

Helt på det niveau havde Jonas ikke tænkt sig, at der skulle festes, da han tidligt på eftermiddagen skrev ud på vores platform: ”Skal vi fejre dagen med at placere lys langs stierne?”. Hvilket mange af os straks svarede bekræftende på: ”God idé!” Og nogle timer senere, mens mørket langsomt sænkede sig over Fridlev, samlede en gruppe bofæller – også en hel del børn - på gårdspladsen i Klynge 2, medbringende de fyrfadsllys og lysestager de havde inden for rækkevidde.

Nogle af os mente, at der skulle placeres lys langs *alle* stierne, ikke bare i Klynge 2. Men vi havde gjort regning uden vært. Kulden kunne vi håndtere, men vinden havde vi ikke skænket en tanke, før de første lys, placeret med nogle meters mellemrum, ét efter ét blev slukket af vindstød, også selvom nogle af glasbeholderne var store som mælkeglas. Derfor gik en stor del af 'festen' med at springe fra lys til lys for at holde liv i dem, og på et tidspunkt lykkedes det faktisk at beundre gårdspladsen med de fleste af lysene blafrende i mørket.

Vi var enige om, at det havde været umagen værd. Også om at vi til næste år skulle være bedre forberedte, så fyrfadslysene fik den nødvendige beskyttelse mod naturens luner. Måske ville det også være passende med lidt beskyttelse til os selv i form af diverse gyldne dråber.

Og hvem ved, måske kunne vi snige nogle af de mange smukke traditioner, som praktiseres andre steder i verden, ind i Fridlevs kulisser. Som at spise hjemmelavede dumplings og risboller, som man gør mange steder i Kina; nyde frugt, nødder og slik, mens der bliver læst digte op, som tilfældet er i Iran; eller lave farverige lanterner, som vi kunne hænge op i træerne rundt om søen, som man fx gør i Vancouver i Canada.

Vi har allerede en del svenske traditioner i Fridlev, takket være vores svenske bofæller. For min skyld må det godt blive endnu mere eksotisk. Det tror jeg godt vores danske kultur kan overleve.

Onsdag den 31. december 2025

Status over 2025

Vinterbadning i Avnsø, smukt beliggende inde i Bistrup Skovene, blev Annes nye passion i 2025. Normalt foregår det en tidlig morgen sammen med en gruppe jævnaldrende kvinder fra bofællesskabet. På årets sidste dag måtte hun dog tage til takke med mig som tilskuer og hjælper ved omklædningen, for det er en form for sportsudøvelse jeg endnu ikke har vovet at prøve kræfter med. Måske i 2026?

På turen gennem skoven fra parkeringspladsen til søen var vi, som det også var tilfældet på nytårsturen i skoven for et år siden, enige om, at vi hver eneste aften er gået til sengs trygge og glade for at være en del af Fridlev. Men vi vil ikke lægge skjul på, at der også i år har været aftener, hvor vi var trætte efter dagens dont. Som vi konkluderede i 2024:

”Man kommer ikke sovende til det, når 42 familier skal leve så tæt og forpligtende sammen, som tilfældet er i et bofællesskab.”

Til gengæld får man utrolig meget tilbage, når man investerer i fællesskabet. Hyggelige spontane sammenkomster på gårdspladserne mellem husene, efter arbejdstid på hverdage og når det passer i weekenden. Fællesspisning med vegetariske retter flere gange om ugen. Dejlige fester for både børn og voksne. Adgang til køkkener og fælleshuse, når familien skal holde fest. Hjælp til indkøb af smertestillende panodiler i Brugsen, når in-

fluenzaen rammer, og man ikke selv kan tage cyklen. Plus hjælp til alt muligt andet mellem himmel og jord, som dukker op i en travl hverdag. Så spørger man om det på *HeyNabo*, vores fælles kommunikationsplatform, og som regel får man straks svar fra en hjælpende bofælle.

Her følger en ultrakort opsummering om årets gang og udvikling på en række områder, nævnt i alfabetisk rækkefølge.

Ansvarsgrupperne

Vedtægterne gør det klart, at ansvarsgrupperne er afgørende for, at fællesskabet kan fungere, og at alle bofæller skal deltage i mindst én gruppe, så alle er med til at løfte opgaven.

Det første (nødvendigheden) kan ingen være i tvivl om efter godt to års praksis: uden at en masse energiske og kreative bofæller havde påtaget sig én eller flere ansvarsopgaver, kunne livet i Fridlev ikke hænge sammen.

Det andet (deltagelsen) er et mere følsomt emne: nogle påtager sig meget mere end andre, og det er vi enige om, at der skal være plads til. Men kan forskellen mellem at bidrage *lidt* eller *meget* blive for stor, hvis det bliver for synligt?

Ansvarsgrupperne er forankret i vedtægterne. Det gælder ikke for det ret store antal *interesegrupper* (bryggerlaug, fredagsbar, sangbar, byttebiks, festivalgruppe, osv.), som er dukket op. Men deres betydning skal ikke underkendes. De bidrager til at skabe *den gode stemning*, som jeg synes, kendetegner vores fællesskab. Det er her, jeg selv oplever at komme tættere på mine bofæller, få lidt at vide om deres arbejde, få mulighed for at udforske deres politiske holdninger, få indblik i deres familiebaggrund.

Bofællerne

Fridlev er stadig et fællesskab bestående af 42 familier med omkring 120 børn og voksne. I 2024 oplevede vi, at en enkelt af pionerfamilierne valgte at flytte, fordi den havde fundet ud af, at fællesskabet var mere forpligtende, end den havde regnet med. Det var til at leve med. I 2025 har vi oplevet, at seks familier enten allerede er flyttet eller har meddelt, at de flytter i det nye år. Det er ikke helt så let at leve med!

Det skyldes ikke, at et bofællesskab over tid nødvendigvis har et mere stabilt beboergrundlag end et parcelhuskvarter, men at fællesskabets mere forpligtende karakter indebærer, at man kommer tættere på hinan-

den. Derfor føler man sig på en måde *fravalgt*, når bofæller, man er kommet til at holde af, fortæller, at de har besluttet at flytte, fordi de har fundet ud af, at de trives bedre i en lejlighed i byen eller et ensomt hus på landet.

Sådan hænger tingene selvfølgelig ikke sammen. Det er i virkeligheden en voldsom beslutning af melde sig ind i et bofællesskab bygget på højtflyvende visioner og drømme, og det kan ikke undre, at det i nogle tilfælde viser sig, at drømmene ikke blev opfyldt. Måske fordi børnene ikke faldt til som håbet. Måske fordi arbejdsdagen kombineret med kravene til indsatsen i fællesskabet blev mere stressende end forventet. Måske af andre grunde, som ikke tilhører den offentlige sfære.

For tre af de seks fraflyttende familier er det *skilsmissen*, som er årsagen til bruddet med Fridlev. Jeg ved det jo ikke, men det er ikke mit indtryk, at det direkte har noget med Fridlev at gøre.

Byggeriet

Vi har for længe siden lagt étårsgennemgangen af bygningerne bag os, og vi er, tro det eller ej, cirka halvvejs i forhold til fem års gennemgangen. Overordnet er de fleste (vist) tilfredse med kvaliteten af deres bolig, efter at de fleste fejl og mangler er blevet udbedret. Kommunens krav om en ændring af Orangeriets facader fra uigennemsigtigt plastic til glas har været en stor forbedring, som vi nyder godt af hver eneste dag.

Til gengæld er det skuffende, at vi stadig ikke har løst problemet med lysforurening fra lysstanderne langs stierne. Måske i 2026?

Det var også året, hvor 'selvbyggeraktiviteten' nåede nye højder, både foran husene ind mod gårdspladsen og bag husene omkring verandaen. Det kunne være en åben pergola det ene eller andet sted, eller et lukket byggeri omkring indgangsdøren.

Regler for tilbygninger har vi endnu ikke fået taget os sammen til at blive enige om, måske fordi der er en fornemmelse af, at vi *ikke* kan blive enige om et præcist regelsæt. Mange ønsker (tror jeg), at man skal kunne bygge, som man vil, inden for Lokalplanens rammer naturligvis. Andre (den gruppe hører jeg selv til) ønsker nogle få klare regler for, hvordan tilbygningerne ser ud, hvilke materialer der bør benyttes, hvilke farver der skal males med.

Som det ser ud lige nu, har jeg indtryk af, at vi er i mindretal. Det er den *selvgroede* version af Fridlev, som flertallet ønsker. Om det tjener Fridlevs oprindelige arkitektoniske kvaliteter, må vi spørge Ane Cortzen om.

Demokratiet

I Fridlev praktiserer vi konsensus-demokrati, med det månedlige fællesmøde som den centrale institution, og med en bestyrelse valgt til at administrere fællesmødernes beslutninger. De tidligere omtalte ansvarsgrupper arbejder hver især med et mandat godkendt af den årlige generalforsamling, og de orienterer løbende om deres arbejde på fællesmøderne og fremlægger forslag til debat og beslutning, når det skønnes nødvendigt. Hvor det normale i den danske foreningsmodel er, at bestyrelsen svinger taktstokken, indkalder til møder og styrer møderne, har vi valgt en model, hvor skiftende grupper af bofæller tager sig af forberedelse, indkaldelse og afholdelse af fællesmøder.

Fungerer det? Kommer der 'gode' beslutninger ud af det? Involverer det tilstrækkeligt mange af bofællerne? Kommer alle, der har lyst til at mene noget, til orde?

Ja, det synes jeg! Faktisk er jeg imponeret over, at vi siden starten har været i stand til at beslutte næsten alle forslag med *konsensus*, både de mange 'små' ukontroversielle forslag og de 'store' komplicerede. Det har i nogle tilfælde taget tid at opnå konsensus, men tid til at lytte, overveje og tale sammen er ikke at foragte. Da vi for et par år siden skulle vedtage nye vedtægter, knækkede filmen, en løsning hang længe i en tynd tråd, men efter gode forhandlinger og tid til eftertanke faldt det hele på plads, med konsensus. Det lykkedes ikke for et par måneder siden, da et forslag om at afholde Fridlev Festival i 2026 var på dagsordenen. Vi endte med at stemme om det, og forslaget blev vedtaget. Sådan er demokratiet også.

Ikke alle er helt så tilfredse. De peger på, at endnu flere bofæller bør optræde som mødeledere. De mener, at et antal bofæller med stor mødeerfaring dominerer fællesmøderne. De antyder, at nogle bofæller ikke føler sig trygge nok til at stille forslag og tage ordet. Derfor mener de, at vi skal revidere vores mødemodel.

Jeg er *ikke* enig i kritikken, men jeg er *enig* i, at det er nyttigt med mellemrum at drøfte, hvordan vi kan gøre det *endnu* bedre. Den drøftelse har vi allerede taget hul på, og den vil fortsætte i det nye år.

Festerne

Der festes tit og ofte i Fridlev, anderledes kan det næppe være, når vi er så mange familier og har så mange børn. Fødselsdage på stribe, fejring af

årstidernes skiften, familiesammenkomster, og så de store *fælles* fester, som er en del af *årshjulet* og derfor planlægges af ansvarsgruppen *Festlev* – forårsfesten, høstfesten og julefrokosten. Desuden *Fridlev Festivalen*, som organiseres af en særlig gruppe med støtte fra en masse bofæller.

Jeg vil ikke påstå, at omfanget af festligheder kan bruges til at måle stemningsniveauet i Fridlev. Og så alligevel! Lidt fortæller det da om, hvordan et bofællesskab fungerer. Vores tre fælleshuse plus Orangeriet giver os de fysiske muligheder for at afholde fester, som kræver lidt mere plads til familie og venner, end stuen derhjemme giver mulighed for. Derfor glæder det mig, hver gang jeg på bookingoversigten kan se, at nu er endnu en familie i fuld gang med at planlægge en fejring, som bringer folk fra nær og fjern til Fridlev. Jo flere fester jo bedre. Især i en verden, som den ser ud lige nu, har vi brug for at være sammen, passe på hinanden, synge og danse, slå os løs og feste.

Med fester følger også uro og støj. Som nogle af os ikke har de store problemer med, men som andre af os finder udfordrende. Lige nu har vi ikke i vores næsten ikke-eksisterende *husorden* nedfældet regler for, hvornår der må spilles musik for fuld udblæsning, eller på anden vis støjes. Men det får vi heldigvis inden så længe, som følge af en debat om de støjgener, sommerens festival påførte nogle bofæller. Forhåbentlig vil reglerne ikke forhindre nogen i at udleve deres festfantasier.

Fællesspisningen

En spørgeskemaundersøgelse viste, at der generelt er stor tilfredshed med den model, vi har benyttet os af siden starten i 2024. Vi tilbyder vegetarisk fællesspisning mandag-torsdag i to fælleshuse, begge steder kl. 18. Tre-fire bofæller deles om kokketjansen i hvert fælleshus, og tjansen omfatter også rengøring af dele af fælleshuset. Erfaringen er, at man (inklusive indkøb) kan håndtere en kokketjans på fire-fem timer, så hvis man starter med at tilberede dagens ret ved 15-tiden, er man klar til aftenkaffe derhjemme ved 19-20-tiden. Det er i hvert fald vores erfaring.

Vi er pensionister og kan planlægge meget mere fleksibelt med både indkøb og tilberedning end de yngre arbejdsramte børnefamilier. Vi har derfor heller ikke børn, som har firkantede meninger om, hvilken slags mad, de har lyst til at spise. Eller børn som har svært ved at manøvrere i et lokale med 40 store og små mennesker. Alt dette, og mere til, var genstand for gode diskussioner på en workshop, da spørgeskemaet var analyseret.

Nu venter vi i spænding på, hvad der kommer ud af *Fællesspisningsgruppens* overvejelser. En helt ny model måske? Den nuværende model med mindre korrektioner? Uanset hvilken model vi ender med, vil der altid være nogle, som synes, det burde være anderledes.

Lokalsamfundet

Der er masser af eksempler på, at et bofællesskab på Fridlevs størrelse kan ende med at blive et *reservat*, hvor bofællerne har nok i sig selv, fordi der nu engang *er* meget, som kræver fællesskabets tilstedeværelse og opmærksomhed. Heldigvis har det vist sig, at mange familier allerede har knyttet stærke bånd til miljøer i lokalsamfundet, det være sig børneinstitutioner, skoler, idrætsklubber, nabokvarterer, den lokale biograf, andre grønne bofællesskaber og den årlige byfest.

Især på det grønne område rakte vi i årets løb hånden ud og lukkede dørene op. Der blev afholdt grøn fællesspisning i Orangeriet, og der blev samme sted afholdt grønt valgmøde i forbindelse med kommunalvalget. Her mødte vi nye mennesker fra Hvalsø og omegn, og de fik lejlighed til at opleve Fridlev som et nyt samlingssted. Vi får også mange henvendelser om at komme på besøg og blive orienteret om både byggeri og fællesskab. Fridlev er langsomt men sikkert ved at blive en del af det lokale miljø.

Udearealerne

Som mange andre bofæller har jeg også flyttet rundt på metervis af vand-slanger for at vande de hundredvis af tørstige buske og træer, som især sidste år er blevet plantet i vores ikke alt for frugtbare jord. Ligesom jeg har givet en hånd med, når græsset på vores gårdsplads skulle slås (jeg elsker at slå græs) eller ukrudt skulle fjernes mellem buske og træer.

Takket være en formidabel kollektiv indsats kan vi se med stolthed på transformationen af udearealerne fra jordbunker og mudderpøle til grønne græsplæner og træer og buske der skyder om sig med grønne blade. Vi kan også konstatere, at langt det meste af det, vi har plantet, har overlevet, takket være den kollektive indsats.

Størst tak skylder vi dog medlemmerne af *udearealsgruppen*, som målrettet og vedholdende har styret udviklingen af projektet. Sørget for at dele området op i mindre sektioner, som grupper af bofæller er ansvarlige for vedligeholdelsen af. Sørget for at indkøbe planter for flere hundrede tu-

sinde kroner og styret fordelingen af dem. Et godt eksempel på, hvad en vel- og selvfungerende ansvarsgruppe kan udrette.

Verden omkring os

Mange af os frygtede det værste, da Trump vandt præsidentvalget i USA i november 2024 og blev indsat i embedet i januar 2025. De fleste af os er sikkert også blevet overraskede, forvirrede og deprimerede over, at han har opført sig mere utilregneligt, end vi havde fantasi til at forestille os. Vi er uforstående over for den tilbedende følgagtighed, som kendetegner hans kernevælgere i almindelighed og hans nærmeste rådgivere i særdeleshed. Og vi er fortørnede og ofte rystede over den form, præsidenten og hans ministre dagligt benytter sig af for at nedgøre og nedværdige alle, som måtte mene noget andet, det være sig andre regeringsledere, andre nationer, andre politikere, ja, alle andre.

Men først og fremmest er vi naturligvis bekymrede og urolige over at opleve, for åben skærm, på gule 'breaking news' bjælker døgnet rundt, hvordan fundamentet under den verdensorden, vi er vokset op i, forsvinder uden fødderne på os, uden at vi tilsyneladende kan gøre fra eller til.

For mit eget vedkommende ikke fordi jeg har været ukritisk tilhænger af det, vi kalder for den *regelbaserede verdensorden*. Tværtimod! Jeg har ofte i mit globale arbejde gennem mere end fire årtier på nærmeste hold oplevet denne ordens hykleri, når rige lande har kanøflet fattige lande med et ligegyldigt skuldertræk, og rige virksomheder uden hensyntagen til menneskerettighederne har benyttet slavelignende metoder for at udnytte ressourcerne i verdens fattige lande.

Den gamle orden fortjener ikke at blive forherliget, som vi undertiden oplever i disse dage. Men Trumps autoritære og fascist-lignende magt- og voldsbaserede orden er en trussel mod os alle, også amerikanerne. Uden globalt samarbejde, uden troværdige alliancer, uden et minimum af respekt og empati for dem, vi er uenige med, forsvinder menneskehedens muligheder for at realisere drømmen om *det gode liv* for os alle.

Har vi lov til at udfolde det gode liv i Fridlev, mens det globale fundament under vores fødder slår revner og nogle steder forsvinder? Naturligvis har vi det!

Måske er de gode oplevelser i det nære for nogle af os ligefrem den eneste måde, hvorpå vi kan håndtere de jordskælvslignede oplevelser, som vælter ind over os fra fjern og nær. Sådan har jeg det i hvert fald selv.

Men livet i bofællesskabet er mere end det. Det er også en måde at vise mennesker som Trump, at det er muligt at leve sammen på en solidarisk måde, både med hinanden og med vores klode, at vi kan have glæde af vores forskelligheder, at vi kan skabe en masse sammen, samtidig med at vi kan være uenige om mangt og meget.

Det skaber ikke gule 'breaking news' bjælker. Men jeg er overbevist om, at Fridlev – sammen med millioner af små fællesskaber rundt om på vores forunderlige klode – er en del af det fundament, vi har brug for, lige nu, og mere end nogensinde før.

Onsdag den 31. december 2025
 Farvel til 2025

Vinteren havde spredt et tyndt tæppe af pudderagtig sne ud over Fridlev, og et par dage med temperaturer omkring frysepunktet havde gjort isen på vores lille sø stærk nok til at bære vægten af et par ensomme ænder, som så ud til at være blevet forladt af flokken.

Men det var de færreste familier, som denne dag havde tid til en afslappet spadseretur i nabolaget. Fra morgenstunden havde alle den samme mållinje: klokken atten nul-nul skulle vi sidde bænket foran tv-skærmen for at lytte andægtigt til Kong Frederiks nytårstale nummer to, og derefter ville der ligge en stram plan foran os frem til rådhusklokkerne bimlede det nye år ind præcis klokken fireogtyve.

En del familier forsvandt i god ro og orden i løbet af eftermiddagen, når de havde gjort festtøjet klar, tilberedt den del af nytårsmenuen, de havde fået tildelt af festens værter, og de overspændte børn var faldet lidt til ro. Så sluttede de sig til den folkevandring, som hvert år på denne tid fylder motorveje og jernbanespor med biler og togkupéer fyldte med feststemte danskere, på vej til gode venner, eller måske familie.

Tilbage var vi en gruppe familier *med* børn og en mindre gruppe familier *uden* børn. Tilsammen ikke flere, end der var plads til i ét af vores fælleshuse. Muligheden for at organisere én stor fest var derfor en praktisk mulighed, men måske ikke den foretrukne mulighed?

Løsningen blev en blanding, hvor de to grupper organiserede deres respektive spisninger hver for sig, under hensyntagen til at den ene gruppe skulle tilfredsstille små og større børns behov og valgte at bestille en menu udefra, mens den anden gruppe satsede på, at deltagerne stille og roligt forberedte retterne i fælleshusets køkken.

Kongens nytårstale nummer to overværede vi selvfølgelig sammen, og løftede samtidig et glas med bobler. Hvilket vi gentog, da de københavnske rådhusklokker ringede det nye år ind klokken 24:00. Og sammen sang vi nogle vers, jeg havde strikket sammen med inspiration fra Halfdan Rasmussens smukke sang ”*Livet er en morgengave*”:

*Livet er en morgengave, Fridlev nu er vores sted.
Børn og voksne bor i klynger, her kan alle være med.
Under himlen knejser tunet, farvet rødt og grønt og brunt.
Og i midten af det hele, ligger Katedralen lunt.*

*Bag facaden sker der sager, som Revyen graver op.
Mange grin og ingen klager, vistnok det var helt i top.
Men så kom den første flytning, og snart flere sagde stop!
Skal det også i Revyen før vi alle følger trop?*

*Fælles spisning kan man vælge, hvis man lysten har dertil.
Kokketjanser skal leveres, uanset om man det vil.
Økologisk-vegetarisk, uden kød vi laver mad.
Bæredygtigt skal det være, selvom maven ik’ er glad.*

*Fællesmødet står i centrum, her besluttet alt vi gør.
Stiller forslag, stiller spørgsmål, hvis man ellers tør at spør’.
Mest vi ønsker at vi alle, siger ja hver eneste gang.
Derfor er processen også aller-hel-ve-des lang.*

*Fridlev fester hele tiden, forår, høst, til jul og år.
Nu en Festival for venner, også på årsplanen står.
Med musik og alskens løjer, bydes op til dans og fjas.
Fridlev åbner sine døre, også når det gir’ lidt knas.*

*Fridlev er en frodig have, fællerne en herlig flok.
Der er småbørn i din mave, mon vi snart er mange nok?
Til de mange nye fæller, vil vi synge, højt og klart:
Vær velkommen! Løft nu glasset! Bliv’ nu voksne i en fart!*

Det er bestemt ikke en sang præget af stor poesi, men forhåbentlig et hæderligt forsøg på at samle op på et par af Fridlevs begivenheder fra det forgangne år.

Hvor vi efter de første hvedebrødsår oplevede en større udvandring, men heldigvis også nye tilflyttere.

Hvor fællesspisningens organisering fortsat var til debat, om end det store flertal er godt tilfredse.

Hvor der blev sat spørgsmålstegn ved, om fællesmøderne er gode nok, uagtet at vi har været gode til at tage fælles beslutninger.

Hvor der heldigvis var tid og plads til masser af tant og fjas, men måske ikke på en måde, som alle var tilfredse med.

Hvor børnene fylder rigtig meget og beriger vores hverdag, og hvor der er endnu flere på vej.

Sammenlignet med så vigtige og mindeværdige temaer, kan man spørge, om der mon var noget i Kongens tale, som eftertiden vil huske som mindeværdigt? Måske noget som bekymrede bofæller i Fridlev kan gribe fat i på et tidspunkt, hvor verden er af lave og Danmark befinder sig i en krigslignende tilstand med en (tidligere) allieret?

Jovist, vores Konge efterlod os med formuleringer, som der kan være grund til at tænke over, samtidig med at han undgik at komme ind i den politiske kerne, som vores demokrati ikke tillader. Et par eksempler:

Om Ukraine: *"Kampene bærer på ukrainsk jord, men handler om retten til sikkerhed, selvstændighed og suverænitet – på vores kontinent og længere endnu, for noget fundamentalt er på spil."*

Om Grønland: *"Kunsten er at følge med uden at lade frygten løbe af med os. Være opmærksomme uden at danse efter de forkertes pibe. Forbindre at lus får lov til at sætte sig i skindpelsen."*

Om ansvar: *"I virkeligheden har 'pligten til at værne' hverken alder eller udløb. Vi er alle forpligtet til at tage vare på vores land, og vi har et moralsk og menneskeligt ansvar over for hinanden. Den pligt trækker ingen frinummer fra."*

Resten af aftenen gik med god mad, lidt at drikke, snak hen over bordet, diverse nytårslege, og hilsner til hinanden om endnu et godt år for de 42 familier, som udgør vores lille plet på jorden.

Godt nytår! Og på snarligt gensyn.